
AKADEMİK PERSPEKTİFTEN MALİYE

Editör: Prof.Dr. Zuhall ERGEN

yaz
yayınları

Akademik Perspektiften Maliye

Editör

Prof.Dr. Zuhall ERGEN

yaz
yayınları

2025

Akademik Perspektiften Maliye

Editör: Prof.Dr. Zuhal ERGEN

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-5596-95-6

Haziran 2025 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Kamu Bütçelerinin Tahmin Niteliği	1
<i>Zuhal ERGEN</i>	
Robin Hood: Ekonomi ve Maliye Alanına Yansımaları.....	21
<i>İsmail GÜNEŞ</i>	
5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve Kamu İç Denetim Standartları Çerçevesinde Denetim Kavramı.....	44
<i>Özlem Abul CEBBAR, Zuhal ERGEN</i>	
Avrupa Birliği ve Türkiye’de Çevresel Vergi Gelirlerinin Karşılaştırılması	60
<i>Selma AYDOĞAN</i>	
Türkiye’de Uygulanan Çevresel Vergilerin Değerlendirilmesi	74
<i>Selma AYDOĞAN</i>	
Ek Motorlu Taşıt Vergisinin Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Kamu Yararı Açısından İncelenmesi.....	93
<i>Serap PÜREN</i>	
Kamu Borçlanması Çevresel Kamu Politikalarını Etkiler mi? Türkiye’den Kanıtlar	114
<i>Mustafa GÖKMENOĞLU</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

KAMU BÜTÇELERİNİN TAHMİN NİTELİĞİ

Zuhal ERGEN¹

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin en kadim ve köklü olgularından biri olarak devlet aynı zamanda tanım ve nitelikleri açısından birçok tartışmayı da içinde barındıran koruyucu bir kurumdur. Devleti kavrama ve değerlendirme yolunda farklı tarihsel dönemlerde ve coğrafyalarda çeşitli tanım ve yorumlar ortaya atılsa da, devletin özde toplumların örgütlenmesi, otoritenin tesisi ve düzenin sağlanması amacıyla ortaya çıktığı söylenebilir.

Devletin toplum üzerinde uyguladığı politikaların ana eksenini oluşturan kamu kavramı ise siyaset bilimi, kamu yönetimi, hukuk ve sosyoloji gibi çeşitli disiplinlerde sıkça ele alınan, geniş kapsamlı bir kavramdır. Genellikle toplumsal hayatın düzenlenmesi, vatandaşların ortak çıkarlarının korunması ve kamu hizmetlerinin sunulması bağlamında kullanılır. Kamu, bir yandan toplumun tamamını veya büyük bir kısmını ifade ederken, diğer yandan devletin yürüttüğü faaliyetleri ve kamu yararını amaçlayan birçok toplumsal mahiyetli mal ve hizmetin planlanması, arzı ve sunumu ile ilgilidir. Her ne kadar soyut bir kavram olarak ele alınsa da devletin, demokratik yönetim ve sosyal seçim sistemi içinde vatandaşların oyları ile iktidara taşıdığı hükümetler kanalı ile somutlaştığı ve kamu kurum ve uygulamaları ile vücuda geldiği söylenebilir. Bu bağlamda hükümetlerin ihtiyaç duyduğu en önemli mali araç gelir ve

¹ Prof. Dr. Çukurova Üniversitesi, İ.İ.B.F Maliye Bölümü, zergen@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7064-9046.

giderlerini planladığı ve bir mali yıl boyunca uyguladığı kamu bütçeleridir.

Kamu bütçesi, modern devletlerin ekonomik ve mali sistemlerinin temelinde yer alır. Hükümetlerin iktidar süreleri boyunca kamu mali yönetim sorumlulukları çerçevesinde devletin gelir ve giderlerini planlanması, kamu hizmetlerinin finanse edilebilmesi için gerekli kaynakları yaratması ve ekonomik istikrarın tesisi için gerekli politikalar tertip etmesi asli sorumlulukları ve görevleri arasındadır. Bu bağlamda kamu bütçesi, sadece bir mali planlama aracı değil, aynı zamanda devletin toplumsal, ekonomik ve siyasi hedeflerini gerçekleştirmesine imkân veren stratejik öneme haiz bir dokümandır. Kamu bütçeleri, yalnızca geçmişteki gelir ve giderlerin bir kaydı olmakla kalmaz, aynı zamanda geleceğe dönük tahminler ve planlamalar içerir. Kamu bütçelerinin geleceğe dönük tahmin niteliği, devletin mali politikalarını etkili bir şekilde planlamasını ve toplumsal ihtiyaçlara cevap verecek önlemleri zamanında almasını sağlar. Bu çalışmada kamu bütçelerinin geleceğe yönelik tahmin niteliği üzerinde durulacak; bu yaklaşımın önemi, avantajları ve sınırlılıkları ele alınacaktır.

2. DEVLET, KAMU VE KAMU BÜTÇESİ

Geçmişten günümüze en kapsamlı ve yetkili kurum olarak nitelendirebileceğimiz devlet, en genel anlamıyla, belirli bir toprak parçası üzerinde yaşayan bir toplumun, belli bir otoriteye bağlı olarak örgütlenmiş siyasal ve hukuki yapısıdır. Devletin kuruluş amacı salt piyasa sisteminin insafına terk edilemeyecek kadar önemli olan savunma, güvenlik, adalet ve diplomasi hizmetleri başta olmak üzere vatandaşların hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasıdır. Devlet toplumsal hayatın her aşamasında bazı fonksiyonlara sahip olmuştur. Bu fonksiyonlar zamanın şartları ve olayların akışı içinde daima çeşitlenmiş bazı

dönemlerde ulusal güvenlik ve savunma fonksiyonları ön plana çıkarken çoğu zaman toplumsal yaşamın ihtiyaçlarından doğan kamusal mal ve hizmetlerin üretilebilmesi için gerekli politikaların tanzimi için ihtiyaç duyulan siyasi ve hukuki zeminin oluşturulması sorumluluğunu devlet kurumuna yüklemiştir.

Tarihsel süreç içerisinde devlet olgusunun dramatik şekilde değiştiği ve geliştiği söylenebilir. Birçok düşünür'e göre devlet farklı dönemlerde ve medeniyetlerde değişen bir yapıya sahiptir. Tarihçilere göre bundan 12 bin yıl önce Neolitik Çağ'da (Mezopotamya'da) tarım aletlerinin keşfiyle başlayan süreçte insan varlığının dünyadaki nüfusunun hızla çoğalması ile birlikte önce aile(klan) daha sonra kabile ve kavim şeklinde yapılanmaya başlaması devlet kurumunun ilk basamaklarıdır. Antik Yunan'da Site(polis) devletlerinin, Roma İmparatorluğu'nda merkezi otoriteye dayalı imparatorluk yapısının, Orta Çağ'da feodal sistemler ve modern dönemde ulus-devletlerin varlığı devlet anlayışında ki değişimin en önemli örnekleri olarak gösterilebilir.

15 ve 16. Yüzyıllar Modern Devlet anlayışının ortaya çıkması, 17. Yüzyıl ise bu kavramının şekillenmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu dönemde devletin sınırları, egemenliği ve bağımsızlığı gibi unsurlar tanımlanmış, ulus-devletlerin temelleri atılmıştır. Devletlerarası ilişkilerde egemenlik ve bağımsızlık kavramları ön plana çıkmıştır (Tilly, 1990, s. 33).

Kamu, en temel anlamıyla bireylerin özel alanlarının dışında kalan ve ortak yaşamın sürdürüldüğü alandır. Hannah Arendt, kamu alanını bireylerin toplumsal ilişkilerini kurduğu ve ortak meselelerini tartıştığı alan olarak tanımlar. Kamusal alanda, bireylerin özel çıkarlarından ziyade kolektif çıkarların korunmasına yönelik politikalar inşa edilir (Arendt, 1958, s. 45). Bu bağlamda kamu, devletin bir fonksiyonu olarak görülmekte ve

kamu hizmetlerinin temelini oluşturmaktadır. Kamu hizmetleri, devletin veya kamu kuruluşlarının toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yürüttüğü faaliyetlerdir. Eğitim, sağlık, güvenlik, ulaşım ve altyapı gibi hizmetler kamu hizmetleri kapsamına girer. Kamu hizmetlerinin temel özelliği, bireysel kazanç veya özel çıkar yerine kamu yararını gözetmesidir. Kamu yararı, bireysel çıkarların ötesine geçen ve toplumun geneline fayda sağlayan bir kavramdır. Kamu yararının temelini, toplumda yaşayan bireylerin eşit şekilde kamu hizmetlerinden faydalanma hakkı oluşturur. Jean-Jacques Rousseau, kamu yararını, “ortak iradenin (genel irade) bir tezahürü” olarak görmüştür. Ona göre, kamu yararı, bireylerin ortak iyiliği için bir araya gelerek oluşturdukları genel iradeye dayalıdır (Rousseau’dan(1762) çeviren Aydın 2021).

Kamusal alan ile ilgili teori birçok ekolün farklı bakış açıları ile şekillenmiştir. Bu konuda Liberal teori, kamu alanını bireylerin özgürlüklerinin korunması ve özel mülkiyet haklarının teminat altına alınması bağlamında değerlendirir. Bu yaklaşıma göre, kamu hizmetleri bireylerin hak ve özgürlüklerini ihlal etmeyecek şekilde sınırlandırılmalıdır (Rawls, 1971’de çeviren Coşar, 2024).

Marksist teori, kamu kavramını sınıfsal bir bakış açısıyla değerlendirir. Devletin ve kamu otoritesinin, egemen sınıfın çıkarlarını korumaya yönelik bir araç olduğu vurgulanır. Bu bağlamda, kamu hizmetlerinin toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretimine katkıda bulunduğu eleştirisi yapılır (Marx, 1867’den çeviren Kırılcımlı, 2007).

Feminist kuram, kamu alanının erkek egemen bir yapı olarak inşa edildiğini savunur. Kamu hizmetlerinin, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların kamusal hayata katılımını desteklemek için dönüşmesi gerektiğini vurgular (Pateman, 1988). Tüm bu farklı kamusal alan yaklaşımları

perspektifinde özde toplumsallaşmanın yarattığı ihtiyaçların nasıl temin edileceği problemi yatar. Serbest piyasa sistemi içerisinde üretimi mümkün olmayan ya da etkinsiz sonuçlar doğuracak birçok toplumsal karakterli mal ve hizmetin bu nedenle kamusal alanda iktidar yetkisini elinde bulunduran hükümetlerce planlanması ve üretilmesi gerekir. Bu amaçla kamu bütçelerine ihtiyaç duyulur.

Kamu bütçeleri, devletin ve devlete ait kurumların belli bir döneme (mali yıl) ait gelir ve giderlerini tahmin eden ve yasal bir çerçeveye düzenleyen mali plan belgelerinden müteşekkildir. Musgrave'e (1959) göre kamu bütçesi, "devletin mali işlevlerini yerine getirmesi için gerekli olan kaynakların elde edilmesi ve harcama programlarının yürütülmesi için oluşturulan bir mali araçtır" (Musgrave, 1959, s. 6). Kamu bütçesi, halkın vergilerle devlete aktardığı kaynakların nasıl ve hangi alanlarda harcanacağını belirler ve bu yönüyle mali şeffaflık ve hesap verebilirlik açısından da önem taşır. Demokratikleşmeye paralel olarak gelişen bütçe hakkı gereğince vatandaşların devlete, devletin de vatandaşlarına karşı yüklendikleri hak ve sorumluluklar çerçevesinde hazırlanan kamu bütçeleri belirli ilkeler doğrultusunda hazırlanır. Bu bağlamda genellik(hazine birliği), birlik, şeffaflık ve hesap verilebilirlik, doğruluk, samimiyet, yıllık olma, denklik ve parlamentoca onanma gibi birçok ilkeden söz etmek mümkündür.

Sadece mali bir plan değil, aynı zamanda siyasi bir belge olarak da nitelendirebileceğimiz kamu bütçeleri, yürütme erkini elinde bulunduran hükümetlerin politik önceliklerini ve topluma yönelik taahhütlerini yansıtmaları dolayısıyla da büyük önem taşır. Kamu yatırımları, altyapı ve eğitim gibi alanlarda yapılan harcamaların planlandığı ve yürütüldüğü bütçeler kanalıyla ekonomik büyüme desteklenir. Ayrıca vergi politikaları ve sosyal harcamalar yoluyla gelir eşitsizliklerinin azaltılmasına katkıda bulunulur. Şüphesiz ki kamu hizmetlerinin finansmanı, bireylerin

yaşam kalitesinin artırılmasında ve sosyal refahın tesisinde kritik bir rol oynar.

3. 5018 SAYILI KMYKK'YA GÖRE ÜLKEMİZDE GEÇERLİ BÜTÇE İLKELERİ

Kalkınma planları ve programlarda yer alan politika ve hedefler doğrultusunda kamu kaynaklarının etkin, verimli ve tasarruflu şekilde elde edilmesi ve kullanılması amacıyla 2006 mali yılının başından itibaren tüm hükümleriyle yürürlüğe konulan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ülkemizde kamu bütçelerinin hazırlanması konusunda en temel çerçeve kanun olarak kabul edilir. Bu kanunla kamu mali yönetimimizde hesap verebilirlik ve malî saydamlığın sağlanması amaçlanmış, kamu malî yönetiminin yapısı ve işleyişi belirlenmiş, bütçenin hazırlanma ve uygulanma ilkeleri ortaya konulmuştur.

5018 sayılı KMYKK ile kamu bütçesinin kurumsal, işlevsel ve ekonomik sonuçların görülmesini sağlayacak, gelir ve giderlerin ekonomik ve mali analizinin yapılmasına olanak sağlayacak şeffaflığı ve hesap verme sorumluluğunu yerine getirecek şekilde T.C Cumhurbaşkanlığıınca uluslararası standartlara uygun biçimde hazırlanacağı ve uygulanacağına dair kararlar alınmıştır. Bu bağlamda bir nevi mali anayasamız olarak kabul edebileceğimiz 5018 sayılı Kanunu'nda bütçelerin hazırlanmasında uyulacak ilkeler ise şu şekilde verilmektedir (5018 sayılı KMYKK, 13. Md.);

- a) Bütçelerin hazırlanması ve uygulanmasında, makroekonomik istikrarla birlikte sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak esastır.
- b) Kamu idarelerine bütçeyle verilen harcama yetkisi, kanunlarla veya Cumhurbaşkanlığı karnameleriyle düzenlenen görev ve hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla kullanılır.
- c) Bütçeler kalkınma planı ve programlarda yer alan politika, hedef ve önceliklere uygun şekilde, idarelerin stratejik planları ile

performans ölçütlerine ve fayda-maliyet analizine göre hazırlanır, uygulanır ve kontrol edilir.

- d) Bütçeler, stratejik planlar dikkate alınarak izleyen iki yılın bütçe tahminleriyle birlikte görüşülür ve değerlendirilir.
- e) Bütçe, kamu malî işlemlerinin kapsamlı ve saydam bir şekilde görünmesini sağlar.
- f) Tüm gelir ve giderler gayri safi olarak bütçelerde gösterilir.
- g) Belirli gelirlerin belirli giderlere tahsis edilmemesi esastır.
- h) Bütçelerde gelir ve gider denkliliğinin sağlanması esastır.
- i) Bütçeler, ait olduğu yıl başlamadan önce Türkiye Büyük Millet Meclisi veya yetkili organlarca kabul edilmedikçe veya onaylanmadıkça uygulanamaz.
- j) Bütçelerde, bütçeyi ilgilendirmeyen hususlara yer verilmez.
- k) (Değişik: RG-16/10/2020-7254/2 Md.) Bütçeler, program yapısı esas alınarak kurumsal ve ekonomik sonuçların görülmesini sağlayacak şekilde Cumhurbaşkanlığınca uluslararası standartlara uygun olarak belirlenen bir sınıflandırmaya tabi tutularak hazırlanır ve uygulanır.
- l) Bütçe gelir ve gider tahminleri ile uygulama sonuçlarının raporlanmasında açıklık, doğruluk ve malî saydamlık esas alınır.
- m) Kamu idarelerinin tüm gelir ve giderleri bütçelerinde gösterilir.
- n) Kamu hizmetleri, bütçelere konulacak ödeneklerle, mevzuatla belirlenmiş yöntem, ilke ve amaçlara uygun olarak gerçekleştirilir.
- o) Bütçelerde, ödenekler belirli amaçları gerçekleştirmek üzere tahsis edilir.

Adı geçen kanunun 13. Maddesi “1” bendinde de açıkça görüleceği şekilde “Bütçe gelir ve gider tahminleri ile uygulama sonuçlarının raporlanmasında açıklık, doğruluk ve malî saydamlık esas alınır” ibaresi ile bütçe gelir ve gider rakamlarının gelecek yıllarla ilişkili olduğu vurgusu yapılır. Bu durumda ortaya konulan gelir ve gider rakamları ancak tahmin niteliğinde olabilir. Bu tahminlerin ise açıklık, doğruluk ve mali saydamlık esaslarına uygun olarak hazırlanması büyük önem arz eder. Devletin bir takvim yılı sonrasında uygulamaya koyacağı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu’nun hazırlandığı mali yıl içerisinde sadece mevcut mali durumunu değil, aynı zamanda gelecekteki ekonomik koşulları, gelir ve gider projeksiyonlarını da dikkate alarak

yapılması elzemdir. Kamu bütçelerinin geleceğe dönük tahmin niteliği, özellikle ekonomik belirsizliklerin yüksek olduğu dönemlerde mali istikrarın sağlanması açısından kritik bir öneme sahiptir.

Geleceğe dönük tahmin niteliği şu unsurları içerir:

- Gelir Tahminleri: Kamu bütçesi hazırlanırken, vergiler, harçlar, devletin sahip olduğu işletmelerden elde edilen gelirler ve dış borçlanma gibi gelir kaynakları dikkate alınır. Bu tahminler, ekonomik büyüme, enflasyon oranları ve vergi gelirlerinin artışına dair projeksiyonlara dayanır (Pehlivan, 2017, s. 62).
- Gider Tahminleri: Gelecekteki kamu harcamalarının hangi alanlarda yoğunlaşacağı, devletin öncelikleri doğrultusunda belirlenir. Örneğin, eğitim, sağlık, altyapı projeleri ve güvenlik gibi temel hizmetler için ayrılacak kaynakların gelecekteki ihtiyaçları karşılaması planlanır (Musgrave, 1959, s. 38).
- Makroekonomik Göstergelerle Uyum: Kamu bütçesi hazırlanırken, büyüme, işsizlik, enflasyon ve döviz kurları gibi makroekonomik göstergeler dikkate alınır. Bu göstergelerin tahmin edilmesi, bütçenin sürdürülebilirliğini sağlar ve mali disiplinin korunmasına katkıda bulunur.

Kamu bütçelerinin geleceğe yönelik tahmin niteliği taşımasının birçok önemli sonucu vardır:

- Stratejik Planlama

Geleceğe dönük bütçeler, devletin kısa, orta ve uzun vadeli mali stratejilerini belirlemesine olanak tanır. Özellikle altyapı projeleri gibi uzun vadeli yatırımların planlanmasında, gelecekteki gelir ve giderlerin tahmin edilmesi büyük önem taşır (OECD, 2020, s. 14).

- Ekonomik İstikrar

Kamu bütçelerinin geleceğe dönük hazırlanması, ekonomik dalgalanmaların etkilerini minimize etmek için bir araç olarak kullanılabilir. Örneğin, bir ekonomik durgunluk döneminde kamu harcamalarının artırılması gerektiği öngörülerek, bütçe bu doğrultuda düzenlenebilir (Keynes, 1936'dan çeviren Akalın,2010).

- Mali Disiplin ve Şeffaflık

Bütçelerde yapılan tahminler, devletin mali performansını değerlendirmek için bir ölçüt oluşturur. Bu, bütçe harcamalarının denetlenmesini kolaylaştırır ve şeffaflık sağlar. Aynı zamanda, tahminlerin tutarlılığı kamu güvenini artırır (Pehlivan, 2017, s. 65).

- Risk Yönetimi

Geleceğe dönük bütçe planlaması, potansiyel ekonomik ve mali risklerin öngörülmesini sağlar. Örneğin, dış borçlanma seviyesinin gelecekte bütçe üzerindeki yükünü tahmin etmek, mali sürdürülebilirlik açısından hayati öneme sahiptir.

4. KAMU BÜTÇESİNDE TAHMİN NİTELİĞİNİN ÖNEMİ

Kamu bütçesi, devletin mali yönetimini ve kaynak dağılımını etkileyen temel bir araçtır. Tahmin niteliği, bütçenin etkinliğini artırmakta ve kamu hizmetlerinin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Ekonomik dalgalanmalar, sosyal ihtiyaçlar ve politik değişimler gibi faktörler, bütçenin tahmin edilmesinde dikkate alınması gereken unsurları ihtiva eder.

4.1. Tahmin Yöntemleri

Kamu bütçesinde tahmin yaparken çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler arasında:

1. Zaman Serisi Analizi: Geçmiş verilerin analizi ile gelecekteki eğilimlerin tahmin edilmesi.
2. Ekonometrik Modeller: Ekonomik değişkenler arasındaki ilişkilerin matematiksel olarak modellenmesi.
3. Uzman Görüşleri: Alanında uzman kişilerin görüş ve tahminlerinin dikkate alınması.

Kamu bütçesinde, bütçenin temel ilkelerinden olarak kabul edilen subjektif ve objektif doğruluk ilkelerinin tam anlamıyla başarılablmesinin önünde bazı engeller bulunabilir. Bunlar tahminlerin isabet derecesini düşürürler. Özellikle Ekonomik belirsizlikler, siyasi istikrarsızlık ve sosyal değişimler, tahminlerin doğruluğunu etkileyen başlıca faktörler arasında sayılabilir. Ayrıca, veri eksikliği ve kalitesiz veriler de tahmin süreçlerini zorlaştırmaktadır

4.2. Kamu Bütçelerinde Tahmin Hataları

Kamu bütçeleri, devletlerin ekonomik hedeflerini gerçekleştirmek için gelir ve giderlerin planlandığı önemli bir finansal belgedir. Ancak, bu bütçelerin hazırlanması sürecinde çeşitli tahmin hataları meydana gelebilmektedir. Bu hatalar, ekonomik, politik ve idari faktörlerin bir araya gelmesinden kaynaklanabilir. Aşağıda kamu bütçelerinde sıkça karşılaşılan tahmin hataları ve bunların nedenleri ele alınmıştır.

4.2.1. Gelir Tahminlerinde Hatalar

Kamu bütçelerinde en sık karşılaşılan sorunlardan biri, gelir tahminlerinde yaşanan hatalardır. Kamu bütçelerinin hazırlanması esnasında yapılan gelir tahminleri, bütçenin temel yapı taşlarından biridir. Ancak bu tahminlerde meydana gelen sapmalar, kamu maliyesinde dengesizliklere neden olabilir. Gelir tahmin hataları; ekonomik dalgalanmalar, yanlış varsayımlar, veri eksikliği ve idari yetersizlikler gibi birçok faktöre bağlı olarak ortaya çıkabilir.

A. Ekonomik Değişkenlerdeki Belirsizlikler

Ekonomik büyüme, enflasyon, döviz kuru gibi makroekonomik değişkenlerdeki sapmalar, vergi gelirleri başta olmak üzere tüm kamu gelirlerinin tahmininde hatalara neden olabilir.

B. Vergi Gelirlerinde Aşırı İyimser Tahminler

- Hükümetler bazen ekonomik büyüme ve vergi toplama kapasitesine gereğinden fazla güvenerek **aşırı iyimser vergi gelir tahminleri** yapabilirler. Bu durum bütçe açıklarına ve yıl içi borçlanma ihtiyacına yol açabilir.

C. Vergi Uygulama ve Tahsilat Sorunları

- Yasalarla tahsil edilmesi öngörülen vergilerin zamanında veya eksiksiz toplanamaması, tahmin edilen gelirle gerçekleşen gelir arasında fark oluşmasına neden olur.
- Özellikle kayıt dışı ekonomi, vergi kaçakçılığı ve tahsilat kapasitesi bu hataları artırır.

D. Politik Müdahaleler ve Popülist Yaklaşımlar

- Bütçelerin hazırlanması sürecinde **seçim dönemleri gibi politik etkenlerin etkisiyle gelirler abartılı gösterilebilir.**
- Bu tür popülist politikalar, mali disiplinin bozulmasına neden olabilir.

E. Veri ve Modelleme Yetersizlikleri

- Gelir tahminleri, genellikle ekonomik modelleme teknikleri ile yapılır. Ancak modelleme araçlarının yetersizliği veya veri eksikliği tahmin hatalarına neden olur.
- Özellikle gelişmekte olan ülkelerde güncel ve sağlıklı mali veri sistemlerinin eksikliği önemli bir sorundur.

Kamu bütçelerinde gelir tahmin hataları, bütçede açık oluşmasına, mali disiplinin bozulmasına ve kamu hizmetlerinin aksamasına neden olabilir. Bu hataların en aza indirilebilmesi için güçlü ekonomik modelleme teknikleri, şeffaflık, sağlam veri altyapısı ve bağımsız denetim mekanizmalarının geliştirilmesi gereklidir.

4.2.2. Gider Tahminlerinde Hatalar

Kamu bütçelerinde gider tahminleri, devletin bir mali yıl içinde gerçekleştirmeyi planladığı harcamaları kapsar. Bu tahminlerin doğruluğu, kamu hizmetlerinin etkin sunumu ve mali disiplinin sağlanması açısından büyük önem taşır. Ancak gider tahminlerinde çeşitli nedenlerle sapmalar yaşanabilir. Bu hatalar, mali kaynakların yanlış yönlendirilmesine, bütçe açıklarına ve kamu hizmetlerinin aksamasına yol açabilir.

A. Eksik veya Yanlış Maliyet Hesaplamaları

Kamu yatırımları ve hizmet projeleri için yapılan maliyet tahminleri, çoğu zaman eksik bilgiye dayanır veya iyimser varsayımlarla yapılır. Flyvbjerg (2003), büyük kamu projelerinde maliyet tahminlerinin sistematik olarak düşük gösterildiğini ve bu durumun “stratejik yanlış beyan” olarak tanımlanabileceğini ifade eder (Flyvbjerg 2003).

B. Beklenmeyen Harcamalar (Öngörülemeyen Giderler)

Doğal afetler, ekonomik krizler, salgın hastalıklar gibi olağanüstü durumlar, başlangıçta bütçede yer almayan ek harcamaları gündeme getirebilir. IMF (2020), bütçeleme süreçlerinde “esneklik” unsurunun önemine vurgu yaparak, öngörülemeyen durumlar için yedek ödenek ayrılması gerektiğini belirtir.

C. Kamu Personel Giderlerinin Tahmininde Sapmalar

Personel maaşları, sosyal güvenlik ödemeleri ve kıdem tazminatları gibi kalemlerdeki artışlar, tahmin edilen giderleri aşabilir. OECD (2020), kamu sektörü maaş giderlerinin özellikle gelişmekte olan ülkelerde kamu harcamalarının büyük bir bölümünü oluşturduğunu ve bu alandaki tahmin sapmalarının bütçeye ciddi etkiler yaptığını ifade eder.

D. İhale ve Tedarik Süreçlerindeki Belirsizlikler

Kamu alımlarında yaşanan gecikmeler, fiyat artışları veya ihalelerdeki usulsüzlükler gider tahminlerinde sapmalara yol açabilir. Tanzi ve Schuknecht (2000), ihale süreçlerinin şeffaf yürütülmemesi durumunda hem maliyet artışı hem de kamu kaynaklarının etkin kullanılamaması gibi sonuçlarla karşılaşılabilceğini belirtir.

E. Kurumsal Kapasite ve Koordinasyon Eksiklikleri

Bütçe hazırlayan kurumların teknik yetersizlikleri ve kurumlar arası iletişim eksiklikleri gider tahminlerinin doğruluğunu olumsuz etkiler. Türkiye Sayıştay Başkanlığı (2023), kamu kurumlarında gider tahminlerinin yeterli veri ve analiz altyapısına dayanmadan yapıldığını ve bu durumun bütçenin uygulanabilirliğini zorlaştırdığını vurgular.

F. Politik Etkiler ve Popülist Harcama Politikaları

Seçim dönemlerinde ya da halk desteğini artırma amacıyla yapılan plansız harcamalar, gider tahminlerinin gerçek dışı olmasına neden olabilir. Musgrave ve Musgrave (1989), kamu harcamalarının politik tercihlere göre şekillenmesi halinde, bütçede gerçek dışı gider tahminlerinin ortaya çıkabileceğini belirtir.

Gider tahmin hataları, kamu maliyesinde sürdürülebilirliği ve mali disiplinin sağlanmasını zorlaştırır. Bu nedenle tahmin sürecinde doğru veri, uzman analizleri ve

şeffaflık ilkesi ön planda tutulmalıdır. Ayrıca esnek bütçe yapıları, beklenmedik durumlara karşı hazırlıklı olunmasına yardımcı olur.

4.2.3. Ekonomik Belirsizlikler

Ekonomik krizler, enflasyon ve piyasa dalgalanmaları gibi makroekonomik faktörler, bütçe tahminlerini etkileyen en önemli unsurlar arasındadır.

Enflasyon Tahmin Hataları: Enflasyonun yanlış öngörülmesi, harcama ve gelir dengelerinin bozulmasına yol açabilir.

Büyüme Hedeflerindeki Sapmalar: Kamu gelirleri genellikle ekonomik büyümeye paralel olarak tahmin edilir. Ancak büyüme oranlarındaki sapmalar gelir tahminlerini de etkiler.

4.2.4. Politik Faktörler

Hükûmetlerin siyasi hedefleri doğrultusunda yapılan tahmin hataları, bütçelerdeki şeffaflığı ve hesap verebilirliği olumsuz etkileyebilir.

Seçim Dönemi Harcamaları: Kamu harcamalarının siyasi kaygılarla artırılması bütçe dengesizliklerine neden olabilir. Özellikle kamu maliyesi literatüründe demagojik harcamalar başlığı altında incelenen seçim dönemi harcamaları ciddi anlamda bütçe dengelerini bozabilir.

Popülist Politikalar: Ekonomik gerçeklerden uzak gelir ve gider tahminleri yapılabilir. Bazı dönemlerde kamu maliyesini şeffaflık ve mali saydamlık ilkelerinden uzaklaştırıcı şekilde bilinçli olarak yapılan tahmin yanıltmaları bütçenin objektif ve sübjektif doğruluk ilkelerine zarar vermektedir.

4.2.5. İdari Yetersizlikler

Bütçe hazırlama sürecindeki teknik eksiklikler, kamu bütçelerinde tahmin hatalarına yol açabilir.

Veri Eksikliği: Kamu harcamalarına ilişkin doğru ve güncel verilere erişim eksikliği tahminlerin doğruluğunu ciddi şekilde etkilemektedir. Sağlıklı bir gelir gider tahmin analizi için şeffaf bir kamu mali yönetimi esastır. Bu bağlamda kurumların gelir tahminlerini olduğundan daha fazla gider bütçesi tahminlerini olduğundan daha az göstermesi kısa vadede bütçe dengesi açısından olumlu gibi görünse de orta ve uzun vadede gerçekleşen rakamlar gerçek gelir gider dengesini muhakkak ortaya serecektir.

Planlama ve Koordinasyon Eksikliği: Kamu kurumları arasında yeterli koordinasyon sağlanmaması bütçe planlamasını zorlaştırır. Özellikle yukarıdan aşağıya bütçelemenin odaklandığı ve üst politika belgeleri doğrultusunda tümünden gelimci bir yaklaşımın hedeflendiği modern bütçe sistemlerinde kamu kurumları arasındaki koordinasyon daha sağlıklı işlemektedir. Ancak kamu mali kurumlarının işleyişinde bazı dönemlerde ortaya çıkan koordinasyon eksiklikleri gelir ve gider bütçelerinin tahminini zorlaştırmaktadır.

5. SONUÇ

Devlet, tarih boyunca farklı biçimlerde varlık göstermiş ve toplumsal düzenin sağlanmasında merkezi bir rol oynamıştır. Günümüzde, devletin işlevleri ve yapısı üzerine tartışmalar devam etmekte, özellikle küreselleşme, dijitalleşme ve çevre sorunları gibi küresel meseleler devletin geleneksel yapısını sorgulamaya açmaktadır. Ancak her durumda, devletin toplumsal yaşamın örgütlenmesindeki önemi tartışmasızdır.

Kamu kavramı, toplumsal yaşamın düzenlenmesinde ve ortak çıkarların gözetilmesinde merkezi bir rol oynar. Kamu hizmetleri, bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasını ve toplumun genel refahını sağlamayı amaçlar. Ancak kamu kavramının kapsamı, işlevleri ve özel alanla ilişkisi, farklı teorik yaklaşımlar tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Modern dünyada, kamu yararının sağlanması ve kamu hizmetlerinin etkinliği, kamu yönetiminin temel hedeflerinden biri olmaya devam etmektedir.

Kamu bütçelerinde tahmin hataları, kaynakların etkili ve verimli kullanılmasını engelleyebilir. Bu hataların en aza indirilmesi için ekonomik, politik ve teknik önlemler alınmalıdır. Doğru bütçe tahmini, sürdürülebilir kamu maliyesi ve ekonomik istikrar açısından kritik öneme sahiptir.

İleriye dönük bir tahmin niteliğinde olan kamu bütçelerinin, uygulama dönemlerinde sağlıklı bir işleyiş gösterebilmeleri uzun vadede doğru bir perspektif oluşturabilme adına büyük önem taşır. Geleceğe dönük olarak doğru tahminlenen gelir ve gider bütçeleri, devletin uzun vadeli politikalarını planlamasına olanak tanır. Bu durum, özellikle altyapı projeleri ve çevre gibi sürdürülebilirlik gerektiren alanlarda daha da büyük bir önem taşır. Bu konuyla ilgili olarak “Orta Vadeli Harcama Sistemi”(Medium Term Expenditure Framework) genel çerçevesi içinde hareket etmek günümüz modern bütçe sistemlerinin temelini oluşturur.

Bütçe tahminleri, hükümetlerin gelecekteki mali taahhütlerini yerine getirip getiremediğini ölçmek için çok önemli bir gösterge niteliğindedir. Siyasi iktidarını sürdürme amacıyla ki hükümetlerin, bütçe hazırlama ve uygulama ve uygulama sonuçlarının denetlenmesi hususunda gösterecekleri doğru duruş ve objektif yaklaşım bütçe dengelerinin sağlıklı bir zeminde inşası adına elzemdir.

Bütçeler ekonominin konjonktürel olarak yönetilmesinde bir maliye politikası aracı olarak işlev görürler. Sadece kamu sektörünü değil özel sektörü de yakından ilgilendiren bütçe yönetimi gerektiğinde ekonomik dalgalanmalara karşı bütçelerin esnekliğini kullanmak suretiyle kullanılabilir. Doğaldır ki gelecek belirsizliklerle ve bilinmezliklerle doludur. Bütçe tahminlerinin belirsizliği, ekonomik koşullar, politik faktörler ve küresel gelişmelerden ciddi şekilde etkilenir. Örneğin, küresel çapta bir pandemi felaketinin ortaya çıkması ya da kontrolü imkânsız bir doğa felaketinin gerçekleşmesi mali yıl içinde, bütçe tahminlerini büyük ölçüde sarsabilir. Bütçelerde geleceğe yönelik tahminler, siyasi baskılar altında gerçekçi olmayan hedefler içerebilir. Bu durum, bütçenin etkinliğini azaltabilir (Stiglitz, 2000, s. 71).

Kamu bütçelerinin en önemli niteliklerinden biri şeffaflıktır. Şeffaf bir bütçe, vatandaşların devletin mali işlemlerini anlamasını ve takip etmesini kolaylaştırır. Bütçenin hazırlanması, uygulanması ve denetlenmesi süreçlerinin açık bir şekilde yürütülmesi, kamuoyunun devlete karşı güvenini artırır (OECD, 2020). Şeffaflık, aynı zamanda yolsuzluk riskini azaltır ve kamu kaynaklarının etkin kullanımını teşvik eder. Aynı şekilde hesap verebilirlik, kamu bütçesinin bir diğer önemli niteliğidir. Devletin, bütçenin uygulanması sürecinde harcamalar ve gelirler hakkında kamuoyuna bilgi vermesi kamu saydamlığının ve şeffaflığın gereğidir. Bu, vatandaşların devletin mali yönetimini denetlemesine olanak tanır. Hesap verebilirlik, kamu yöneticilerinin mali kararlarının sonuçlarından sorumlu tutulmasını sağlar.

Kamu bütçesi, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasını sağlamalıdır. Etkinlik, belirlenen hedeflere ulaşma derecesini ifade ederken, verimlilik ise kaynakların en iyi şekilde kullanılması anlamına gelir. Kamu bütçesinin bu nitelikleri, kamu hizmetlerinin kalitesini artırmak ve mali sürdürülebilirliği sağlamak için gereklidir. Kamu bütçesinin katılımcı bir süreçle

hazırlanması, farklı paydaşların görüşlerinin dikkate alınmasını sağlar. Bu, bütçenin toplumun ihtiyaçlarına daha iyi yanıt vermesine yardımcı olur. Katılımcılık, vatandaşların bütçe sürecine dâhil edilmesi anlamına gelir her ne kadar bu durum yerel yönetimler tarafından daha çok sahiplenilse de merkezi anlamda vatandaşların bütçe hazırlama ve uygulama süreçlerine çeşitli mekanizmalarla dâhil edilmesi bütçenin güvenilirliği ve uygulama başarısı açısından önem taşır.

Bütçede yer alan tahmin hatalarının en aza indirilmesi için veri analitiği ve tahmin modelleri kullanımının sisteme entegrasyonu zorunlu hale getirilmelidir. Bu bağlamda ileri düzey ekonomik modelleme ve veri analitiği araçlarının kullanılması tahmin doğruluğunu artırabilir. Ayrıca kamu bütçelerinin bağımsız kurumlar tarafından denetlenmesi şeffaflığı artırabilir. Bunun yanında geleceğin belirsizliklerine karşı esnek bütçe yapılarının oluşturulması ve rezerv fonlarının kullanımı teşvik edilmelidir. Tabiki beşeri sermayenin güçlendirilmesi adına bütçe tahminlerini hazırlayan personelin eğitimi ve teknik donanımının artırılması gereklidir.

KAYNAKÇA

- 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 2003
[https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5018
&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5](https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5018&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5)
- Arendt, H. (1958). *The Human Condition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Flyvbjerg, B. (2003). *Megaprojects and Risk: An Anatomy of Ambition*. Cambridge University Press.
- IMF (2019). *Fiscal Transparency Handbook*. International Monetary Fund.
- Keynes, J. M. (1936). *Genel Teori*, Çeviren: Uğur Selçuk Akalın, Kalkedon Yayınları, 2010.
- Marx, K. (1867). *Kapital: Bütün Eserleri 7*, Çeviren Hikmet Kıvılcımlı, Sosyal İnsan Yayınları, 2007.
- Musgrave, R. A. (1959). *The Theory of Public Finance*. New York: McGraw-Hill.
- Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1989). *Public Finance in Theory and Practice*. McGraw-Hill Education.
- OECD (2020). *Budgeting and Public Expenditures in OECD Countries*.
- OECD (2020). *Future-Oriented Budgeting Practices*. Paris: OECD Publishing.
- Pateman, C. (1988). *The Sexual Contract*. Stanford University Press.
- Pehlivan, O. (2017). *Kamu Maliyesi ve Bütçe Teorisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Rawls, J. (1971). “Bir Adalet teorisi, Çeviren Vedat Ahsen Coşar, Phoenix Yayınevi, 2024.

- Rousseau, J. J. (1762). Toplumsal Sözleşme Ya Da Politik Hakkın İlkeleri, Çeviren Aziz Yardımlı, İdea Yayınevi 2021 İstanbul.
- Stiglitz, J. E. (2000). Economics of the Public Sector. New York: W.W. Norton & Company
- Tanzi, V., & Schuknecht, L. (2000). Public Spending in the 20th Century: A Global Perspective. Cambridge University Press.
- Tilly, C. (1990). Coercion, Capital, and European States, AD 990–1990. Oxford: Blackwell
- Türkiye Cumhuriyeti Sayıştay Başkanlığı (2023). "Kamu Bütçe Süreçlerinde Risk Yönetimi Raporu".

ROBİN HOOD: EKONOMİ VE MALİYE ALANINA YANSIMALARI

İsmail GÜNEŞ¹

1. GİRİŞ

Bir buçuk asırdan fazla bir süredir bilim insanları, Robin Hood (R.H.) karakterinin kurgusal mı yoksa gerçekten yaşayan bir kişi mi? gerçek bir kişiyse ne zaman ve nerede yaşadığını tartışmaktadırlar.

Son 30 yılda yapılan araştırmalar R.H.'a olan ilgiyi ve gizemi daha da artırmıştır. Bir görüşe göre, R.H. bir efsane değil, bir mittir; tarihi kayıtlarda tanımlanabilecek ve coğrafi bağlama yerleştirilebilecek bir kişiden ziyade bir fikirdir. İkinci grup araştırmacılar ise R.H.'un edebi bir eser ve tamamıyla kurgusal bir karakter olduğunu ileri sürmektedir. Üçüncü grup araştırmacılar ise yazılı ve sözlü edebi eserler ve literatürü ve İngiliz kraliyeti kurumlarının kayıtlarını ve arşivleri üçüncü yüzyıldan yirmi birinci yüzyılın başına kadar incelemişlerdir. Bu grupta R.H olduğu düşünülen kişiler ve kayıtları kanıt olarak sunulmuştur. kişiler R.H olarak nitelenmiştir Crook, 2020).

R.H.'un gerçekte yaşayıp yaşamadığı bile açıklığa kavuşmamışken hikayeleri Orta Çağ'dan günümüz popüler kültürüne kadar ulaşmayı başarmıştır. Neredeyse her dönemde geniş kitlelerin ilgisini çekmiş ve yeniden işlenerek daha zengin ve yaygın bir anlatıya dönüşmüştür.

¹ Doç. Dr. Çukurova Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü ismailgunes@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9048-9433.

Çalışmamızda R.H. figürünü ilginç kılan başlıkları ele alarak R.H. algısının oluşumu, onu ortaya çıkaran koşullar, R.H. efsanesinin ekonomi ve mali alanlardaki yansımaları ele alınacaktır. Bölüm başlıkları şablonun formatına uygun olarak numaralandırılır ve manuel numara eklenmemelidir. Başlıklar arasında ek boşluk bırakılmamalıdır.20 sayfayı aşmamalıdır. Sayfa düzeni akademik kitap boyutunda (Genişlik 16cm, Yükseklik 24cm) ve alt-üst-sağ ve soldan 2,5 cm boşluk bırakılacak şekilde olmalıdır. Çalışmalar Microsoft Word formatında iki yana yaslı şekilde hizalanmış, her paragraf 1,25 cm içeriden başlayarak önce ve sonra 6nk boşluk bırakılmış şekilde ve 1,15 satır aralığında yazılmalıdır. Çalışmalar kitap içi bölüm olarak değerlendirileceğinden dolayı tam metinlerde özet, abstract, anahtar kelime, jel kod gibi bölümlere yer verilmeyecektir. Her çalışma kendi içinde giriş, çalışma içeriği, sonuç ve kaynakça bölümlerinden meydana gelecektir. Kaynak gösterme, kaynakça, dipnot, şekil, şablonlarında APA 6 stili kullanılmalıdır.

2. ROBİN HOOD KİMDİR? NE ZAMAN VE NEREDE ORTAYA ÇIKMIŞTIR?

R.H.'un gerçek kimliği konusunda çok sayıda iddia ve isim ileri sürülmüştür. Efsane yaklaşık yedi yüzyıldır varlığını sürdürmekle beraber gerçekte kim olduğunu kuşkuya yer bırakmayacak şekilde tespit etmek hiçbir zaman mümkün olmamıştır. Nerede ve hangi dönemde yaşadığı, ya da tüm bu öykülerin efsanelerin hangi dönemde olduğu konusu ise daha belirgindir.

En eski R.H. versiyonu Pyle'a göre Robert Fitzooth adıyla 1160 yılında Locksley kasabasında doğmuştur. Bu tarih, önceki hikayelerden çok daha erken bir döneme denk gelmektedir (Pyle, 1968). 1230'lu yıllarda Yorkshire Şerifinin yıllık raporunda

Robin Hod veya Robin Hobbeshod'un York'taki St. Peter Manastırı'na borçlu olduğundan bu isimde bir kişinin kanun kaçağı ilan edilip yetkililerden saklandığı yazılmaktadır (Pollard, 2004; De Ville, 1999; Rowberry, 2016).

İskoç kaynakları 1266 yılında yaşamış bir başka R.H.'dan bahsetmektedir ve bu kişi bir soyguncu ve katildir. Bu dönemde yine 1309'da yaşayan başka bir Robert Hood bulunmaktadır ve sığır çaldığı için kanun kaçakları listesine dahil edilmiştir (Nollen, 2015). R.H., 15. yüzyılın başından itibaren İngilizce bir metinde bulunmuştur ve Julian Luxford'un tespitine göre Carthusian rahipleri şunları yazmıştır: " R.H. adında bir soyguncu, benzer düşünen insanlarla birlikte Sherwood'u ve İngiltere'nin yasalara saygılı diğer bölgelerini sular altında bıraktı ve sürekli olarak soydu." (Luxford,2009). Bu isimde bir veya birden fazla soyguncu İngiltere'de bilinmekteydi. O dönemin İngiltere'sinde yaşamından memnuniyet duymayan ve kralın yasalarıyla çatışmaya hazır olan, yaşam kalitesini ve gereksinimlerini yasa dışı yollardan sağlayabilecek az sayıda da olsa insan bulunuyordu.

Genel kanı R.H. efsanesinin 13. yüzyılda başladığı yönündedir ve bu bizi Magna Carta ile ilgili bir döneme götürmektedir. Kaynaklarda da yaygın olarak bulunan (Hod, Hodde, Hoode, Houd, vb.) takma adlar veya soyadlara rastlanmaktadır. 13. yüzyılın 2. yarısında. R.H., Robehod, Robynhod, vb takma isimler herhangi bir yasa dışı suçluyu çağırmak için kullanılır hale gelmiştir. Takma ismin 1225'te Yorkshire'da yakalanıp idam edilen bir haydut olan Robert of Wetherby'e dayandığı düşünülmektedir (Crook,2020).

15. yüzyılın ilk yarısının İskoç tarihçileri Wintons Andrew ve Walter Bower, R.H.'u gerçek bir kişi olarak görmektedirler (Knight,2012). İngiliz edebiyatında R.H. ile ilgili

halk şarkılarının ilkinin W. Langland'a ait olduğu düşünülmektedir (Langland, 1886).

R.H.'un yaşam alanı genellikle Nottinghamshire'da Sherwood Ormanı olarak kabul edilmektedir. 1489'de basılan "Lytell Gesteof Robyn Hode" baladları koleksiyonu, R.H. şarkılarının Nottinghamshire'da değil, Yorkshire'da geçtiğini ortaya koymaktadır (Swan, 1993). Yorkshire, sık sık yoldan geçenlerin soyulmasıyla ünlüdür. 15. yy. sonunda R.H.'un çetesinin Yorkshire yakınlarında yerleştiğine dair başka efsaneler de vardır (Dobson, & Taylor, 1983).

R.H. hakkındaki bilinen eksiksiz ilk baladlar 15. yy ortalarından kalmış ve el yazmaları halinde günümüze kadar ulaşmıştır. Bu balatlar Robin'in "fakir insanlara çok iyilik yaptığı" yorumuyla son bulmaktadır (Sottova, 2020; Hone, Douce & Rimbault 1847). İlk baladlarda R.H.'un en yakın arkadaşlarının isimleri bilinmektedir. 1521 yılında İskoç tarihçi John Major, R.H., kadınlara zarar verilmesine izin vermedi, fakirlerin mallarına el koymadı, ancak başrahiplerden aldığıyla onlara cömertçe yardım etti" diye yazmıştır (Potter & Calhoun, 2008; Simeone, 1953). 16. yüzyıldan itibaren İlk kez İskoç tarihçi John Major R.H.'u, Aslan Yürekli Richard ve Topraksız John'un çağdaşı olarak sunmuştur (Major, 1740). İlk baladlarda kahraman açgözlü başrahipleri, keşişleri ve piskoposları soymuştur. Ancak aynı zamanda dindar bir Katolik olarak kalmıştır. 16.-17. Yüzyılların baladlarında din karşıtlığı önde gelen konulardan biri haline gelmiştir.

Matbaanın yaygınlaşması ve edebiyatın toplumda geniş kitlelere yayılmasıyla birlikte, R.H. hakkındaki baladlar, metinler, kronolojiler ve koleksiyonlar yoluyla biyografisi halka açık şekilde yayınlanmış, dramatik sahne gösterileri sergilenmiş ve Hood son derece popüler olmuştur. Reform sonrası İngiltere'de ulusal bir simge, kültürel miras halini almıştır. R.H.'un hikayeleri,

İngiltere'nin altın çağı olan "eski zamanlara" duyulan özlemlerin ifade edildiği eserlere dönüşmüştür.

3. ROBİN HOOD HAYDUT MU HALK KAHRAMANI MI?

Hikaye 18 yaşında bir okçuluk yarışmasına giden R.H.'un, gururu yüzünden bir ormancıyı yanlışlıkla öldürmesiyle başlamaktadır. R.H. hem kanunu hem de ahlaki bir kuralı çiğnemiştir. Büyük bir suçluluk duysa da, kaçır ve suçundan dolayı hapse atılmak veya asılmak yerine ihtiyacı olanlara yardım ederek topluma olan borcunu ödemeye karar verir ve kendi kurallarını yaratır. R.H. ve adamları kanunlara uymasa da onları yönlendiren bir ahlaki kuralları vardır. Kendi çetesini kurarken, ekibi bir arada tutan motivasyon yozlaşmış olduğuna inandıkları kişilerden aldıklarını gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırmaktır. Kanun kaçakları olarak R.H. ve adamları, iktidardaki adamların açgözlü olduğuna ve servetlerini sinsice yollardan elde ettiğine inanarak toplumu yöneten yasal ve dini sistemlerle çatışmaya girerler. R.H. ve adamları var olan sistemin yozlaşmış olduğuna inanmakta ve adalet terazisini kendi ellerine alarak dengelediklerini düşünmektedirler. R.H.'u yakalamak için hem kişisel hem de yasal nedenlere sahip olan Şerif, hem kanunun hem de R.H.'un ahlaki kurallarının öznelliğini vurgulayan bir kötü adam olarak tasvir edilmektedir (Pyle, 1968).

15. – 16. yüzyıllarda düzenlenen halk festivallerinde özellikle de okçuluk yarışmalarına R.H. adı verilmektedir. Ahlakçı akıma dahil olanlar R.H. hakkındaki hikayeleri ve şarkıları kınayarak insanların soyguncu birini övmesinden ve onun onuruna festivaller düzenlenmesinden endişelerini dile getirmişlerdir. Püritenler, R.H.'a adanan tatilleri ve etkinlikleri yasaklamaya çalışmış ancak başarı sağlayamamışlardır. Sürgündekilerin ormandaki rahat ve neşeli yaşamının yasaklar ve

ikiyüzlülükle dolu o bir toplumla oluşturduğu tezattan W. Shakespeare'in 1623'te yayınlanan "As You Like It" adlı eserinde de bahsedilmektedir. (Demirkol, 2015; Shakespeare,1810).

1588 ile 1601 yılları arasında R.H.'a adanan 7 oyun yazılmıştır. Bunların beşi günümüze ulaşmıştır. Anthony Munday yazdığı oyunlarda R.H. ilk kez, haksız yere mahrum bırakılmış asil bir baron olarak tasvir etmiştir. 20. yüzyıla kadar siyasi anlaşmazlıklar veya haksız hakaretler nedeniyle sürgüne giden bir asilzade imajına dönüştürülmüştür (Munday, 1828; Hamilton 2017). Çalınan parayı fakirlere dağıtan “asil soyguncu” karakteri ilk kez İngiliz yazar Martin Parker'ın (1600-1656) “A True Tale of Robin Hood” (1632) adlı eserinde yer almıştır. Farklı düşünen kişiler olmasına rağmen zenginden alıp fakire vermek ünlü soyguncu hakkındaki efsanenin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. 17. yüzyılda. R.H., siyasi sisteme karşı bir savaşçıya dönüşmeye başlamıştır. 17. – 18. yüzyıllarda yazarlar, güncel siyasi fikirleri geniş bir okuyucu kitlesine aktarmak için R.H. imajını kullanmışlardır. 18. yüzyılın siyasi atmosferinde. R.H. gazete ve dergi yazarları için vazgeçilmez bir karakter olmuştur. Hükümeti eleştiren yazarlar, modern politikacıların zalim orta çağ lordlarından daha iyi olmadığı eleştirilerini yapmışlardır. (Pollard, 2004; Knight, 2017; Alarcao 2020; Anderson, 1793).

1795'te antikacı ve tarihçi Joseph Ritson (1752-1803), R.H. hakkında mevcut olan tüm antik şiirler, şarkılar ve baladlardan oluşan bir koleksiyon kitabını yayınlamıştır. Fransız Jakobenlerin fikirlerini paylaşan Ritson, orman sürgününü kraliyet zulmüne karşı bir özgürlük savaşı olarak tasvir etmiştir (Ritson, 2015; Ritson, 1832).

19. yüzyılda İngiltere'de orijinal balad müziğinin fiili olarak sona erdiği dönemdir. Baladlar kırsal alanlarda icra edilmeye devam etse de sözlü halk edebiyatı ürünleri yerini ünlü soyguncuların maceralarını anlatan seri macera romanlarına

bırakmıştır. Popüler, halk edebiyatında R.H.'un hikayesi eğlence amacıyla bile olsa varlığını sürdürürken, elit edebiyat alanında siyasi nedenlerden dolayı bundan kaçınılmıştır. R.H.'un şerif ve kraliyetle olan kavgası, muhalif hareketlere ve kolonilerdeki bağımsızlık mücadelesine destek anlamı taşıyacak üretim ve fikir sunmak istenmemiştir. Viktorya döneminde özel mülkiyete izinsiz giren bir kişiyi olumlu bir şekilde tasvir etmekte imkansızdı (Baldwin 2015).

İngiliz yazar Thomas Miller'ın (1807-1874) "Royston Gower veya The Days of King John" (1838) adlı romanında R.H., Çartistlere yakın, radikal siyasi reformların destekçisi olarak sunulmuştur. Miller'ın tasvir ettiği gibi, Kral John döneminde İngiliz toplumunun temel sorunu, "seçkinlerin" ahlaksızlığı ve cezasız kalmasıydı (Basdeo,2019). 1819'da Walter Scott'un R.H.'u "Ivanhoe" adlı romanındaki karakterlerden biri haline getirmesi onu Dünya çapında üne kavuşturmuştur (Simone, 1961)

Piers Egan Jr.'ın (1814-1880) R.H.'u konu alan eserlerinde R.H.'u, yasadışı bir şekilde mirastan mahrum bırakılan Huntington Kontu olarak sunmuştur. 1870 yılında roman genç okuyucular için uyarlanmış ve R.H. kitap endüstrisini başlatmış daha sonra çocuk kitaplarının kahramanı haline gelmiştir. 20 ve 21. yüzyıllarda. R.H. imajı popüler kültürde edebiyat, sinema, televizyon, çizgi roman, bilgisayar oyunlarında yaygınlaşmıştır. R.H.'un adaletsizliğe ve baskıya karşı asil bir savaşçı olduğu imajı her zaman popüler olmaya devam etmektedir (Pyle,1968; Baldwin 2015).

R.H.'un eylemleri üç düşünce okulunun bakış açısıyla değerlendirilebilir. Bunlardan ilki Batı'da Aristoteles ve Platon ve Doğu'da Konfüçyüs gibi tanınmış filozoflar tarafından MÖ 400 civarında geliştirilen "Erdem Etiği"dir. Erdem Etiği, bir eylemin ahlakını değerlendirirken, eylemin kendisinin ahlaki olarak doğru veya yanlış olmasının değil, kişinin karakterinin

önemli olduğunu söyler. Esasen, etik olmayan bir eylemde bulunan kişi erdemliyse, o zaman eylem etikdir. R.H. erdemli bir kişi olarak kabul edilir miydi? Aristoteles, Etik adlı eserinde erdemli bir kişiyi, kişi olma eylemini iyi bir şekilde gerçekleştirebilen kişi olarak tanımlar. Erdemli bir kişi, aşırılıklardan, yani ahlaksızlıklardan kaçınır ve dürüstlük, cesaret, şefkat, cömertlik vb olumlu karakter özelliklerine sahiptir. Bu tanıma göre, R.H. erdemli bir kişidir. Cesurdur ve kesinlikle şefkatli ve cömerttir. R.H.'u Erdem Etiği aracılığıyla değerlendirmek karmaşık ve tartışmalı bir konudur. Farklı kişiler duruma farklı şekilde bakabilir ve farklı sonuçlara ulaşabilirler.

İkinci bir düşünce okulu olan “Deontologlar” ise eylemlerin tek başına değerlendirilmesi gerektiğine inanırlar; bu da ahlaksız bir eylem erdemli bir kişi tarafından ahlaki bir amaç için yapılırsa bile eylemin yine de etik olmadığı anlamına gelir. Alman filozof Immanuel Kant, bir eylemin etik olması için evrensel bir ahlaki yasa olarak tanımlanması ve kişiye özgü olmaması gerektiğini söyler. Kant’a göre insanlara her zaman amaç olarak davranılmalıdır. İnsanlar istenen sonucu elde etmek için kullanılacak araçlar değildir. R.H., yoksulların hayatlarını iyileştirmek gibi iyi niyetleri olmasına rağmen bu amaçla çalma eylemi evrensel bir ahlaki yasa olarak kabul edilemez. R.H. çaldığı insanlara amaç olarak değil, araç olarak davranmaktadır. Onları paraları, yiyecekleri ve yoksullara yardım etmek için diğer eşyaları için kullanmaktadır. Bu nedenle, Deontoloji R.H.'un eylemlerini etik dışı olarak değerlendirmektedir.

Üçüncü düşünce okulu olarak Faydacılar için ise "amaçlar araçları meşru kılar" düşüncesi geçerlidir. Bir eylem dünyadaki genel mutluluğu artırdığı sürece, bu eylem ahlakidir. Bu nedenle, R.H. soyduğu kişilere zarar verirken, bağışladığı kişileri mutlu etmekte ve bir tiranın işlediği yanlışları telafi etmektedir. Hırsızlığın yarattığı olumsuzlukların iyilikle telafi edildiğini savunulabilmektedir (Vincenti, 2021). R.H. soyduğu insanların

ahlakını değerlendirmektedir. "Zenginlerden almaktan çok, "yozlaşmış ve aşırı zenginleri soymak" temeline dayanmaktadır. Bu pratik faydacılıktır.

R.H.'a karşı olumsuz tutumlar da olmakla beraber yaratılan genel algı R.H.'un, kırgın ve ezilen, haksızlığa uğramış ve dışlanmış herkese yardım eden, asil ve dürüst bir tür romantik soyguncu olduğudur. Son yıllarda pek çok araştırmacı, "iyi adama" farklı bir perspektiften bakmamızı sağlayan çalışmalar yapmakta ve R.H. hakkındaki kahramanlık ve iyilik efsanesinin çürütülmesi için girişimlerde bulunmaktadır. Efsanenin doğduğu kent olan Nottingham Şehir Meclisi, 1988'de R.H.'un itibarını sorgulayarak Nottingham Kalesi'nde bulunan soyguncunun heykelini kaldırmak istemiştir.

"R.H. Efsaneleri" kitabının yazarı olan Cambridge Üniversitesi Orta Çağ Tarihi Profesörü Sir James Clarke Holt özellikle Magna Carta konulu çalışmaları ile tanınan bir İngiliz tarihçisidir. James Holt'un 1982' de yayınlanan kitabı 1988'de güncellenerek yeniden basılmıştır. Holt, kitabında övülen soyguncunun balatlar, kitaplar ve filmlerdekinden tamamen farklı olduğuna inanmaktadır. Fakirlere ganimetleri dağıttığı ve bu amaçla soygun yaptığına dair tek bir kanıt olmadığını ve efsaneye bu mitlerin ölümünden 200-300 yıl sonra eklendiğini söylemektedir. R.H.'u ise "Doğruyla yanlış arasında" bir kişi diyerek arada bir yerlerde konumlandırmakta ve "...eğer şimdi yaşasaydı, R.H. müebbet hapisten kurtulamazdı..." demektedir. Çalışmada ana başlıklar (birinci derecede alt başlık) GİRİŞ bölümünden başlayarak 12 Punto ve koyu şekilde tüm harfleri büyük olacak şekilde (1. 2. 3. biçiminde) numaralandırılmalıdır. SONUÇ bölümüne de numara verilmeli ancak KAYNAKÇA başlığına numara verilmemelidir. Çalışmada ana başlığın altında yer alacak alt başlıklar (ikinci derece alt başlık, 1.1. 1.2. ve 1.3. biçiminde; üçüncü derece alt başlık 1.1.1. 1.1.2. ve 1.1.3 şeklinde)

yalnızca kelimelerin ilk harfleri büyük olacak şekilde ve tamamı koyu olarak yazılmalıdır.

4. ROBİN HOOD’U ORTAYA ÇIKARAN VE POPÜLER OLMASINI SAĞLAYAN NEDENLER NELERDİR ?

R.H.'un neden bu kadar popüler olduğunu açıklamak zor ve karmaşık bir konu değildir. O dönemde yoksul köylüler, sıradan kasaba halkı ve hatta şövalyeler de dahil olmak üzere nüfusun çoğu sürekli olarak çeşitli zorluklarla, adaletsizliklerle karşılaşmışlardır. Onlara yardım edecek asil, güçlü, yakışıklı bir insanın hayali bu toplumsal tabakalar arasında her zaman var olmuştur (Baldwin 2015).

R.H.'un olduğu gibi pek çok ülkede halk efsanelerinde, romanlarda, öykülerde halk kahramanları vardır. Yoksulluk, adaletsizlik, eşitsizlik sadece Büyük Britanya’ya özgü şeyler değildir. Aleksandr Puşkin’in hikâyesinin kahramanı Vladimir Dubrovsky ve Yaşar Kemal’in İnce Memed’i de böyle insanlardır. Puşkin’in eserinde Andrei Dubrovsky, zengin, güçlü ama bir o kadarda acımasız ve aç gözlü aristokrat olan Kirila Petrovitch Troekurov tarafından topraklarına el konulan yaşlı, fakir bir asilzadedir. Küçük oğlu Vladimir, babasının intikamını almak ve adaleti sağlamak için çetesini oluşturan biridir ve yöntem olarak zenginlerden çalıp fakirlere vermektedir. Türk Edebiyatının büyük yazarı Yaşar Kemal destansı eseri İnce Memed’de Çukurova’nın topraksız köylülerinin yozlaşmış ve açgözlü toprak ağalarının zulmü altında yaşamlarını anlatır. Toprak ağasına isyan eden ve köyünden kaçan fakir bir dul kadının tek oğlu olan Memed’in toprak ağalarına karşı mücadelesi onu Çukurova efsanesine dönüştürür (Puşkin, 2017; Kemal, 2025)

R.H.'u dünya ölçeğine taşıyan ise başka ülkelerde de benzer kadere sahip insanların varlığıdır. Büyük olasılıkla R.H. tek bir kişi değildir. Ama R.H.'un temsil ettiği bir halk kahramanıdır, bir umuttur. Ağızdan ağıza aktarılan bir efsane, zorluklar yaşayanlar için bir ilham perisidir. İnsanların koruyucusu olarak görmek isteyeceği bir kahramandır. Bu, adalet için mücadele eden sıradan insanı yücelten bir karakterdir ve adalete ulaşmak her zaman milyonlarca insanın hayali olmuştur.

R.H.'u fakir ve ezilen köylülere karşı cömertliği ve baskıcı orman yasalarını uygulayan Şerif ve onun vekillerine olan nefreti popüler bir halk kahramanı haline getirmiştir. R.H.'un kendisini Orta Çağ insanları için çekici bir karakter haline getiren çok önemli niteliği herkese yardım etmesidir. Bu yardımları sadece yoksullara değil aynı zamanda başı dertte olan soylu şövalyelere de yapmaktadır. Bu anlamda sınıfsal bir bağlantı yoktur. Sadece bir sınıfa yardım etseydi ihtimal ki bu kadar çekici bir karakter halini alamazdı. İkincisi, R.H., bir Orta Çağ insanı için önemli olan toplumsal normlara saygı göstermektedir. Aslan Yürekli Kral Richard tahta geçtiğinde, Robin ve adamlarını kraliyet maiyetinin bir parçası yapar. Farklı dönemlerin ortak özelliği R.H. hükümdarına sadıktır; R.H. monarşiyi ortadan kaldırmaya çalışan bir karakter değildir. Krala karşı herhangi bir isyanda bulunmaz. Aksine, kralın bazen hizmetinde bulunmaktadır ve hikâyenin çoğu versiyonunda Kral Richard'ın güçlü bir destekçisidir

R.H., kurgusal bir karakter olsa da kurgu eserlerin çoğu gerçek hayattan alınır ve edebiyat bize kendimizden bahseder. R.H. iyiliği temsil eder. Çalmak ve soygun yapmak yasal olmadığı gibi iyi eylemler de değildir, ancak hikâye adalet, eşitlik ve güç dengesine olan ihtiyacı göstermektedir. Sistemde yolsuzluk ve adaletsizliklerin yarattığı olumsuzlukları düzeltmek için yasaların çiğnenmesi, R.H.'ı ahlakın kalbinde yer alan şefkat ve empatiyi temsil eden bir karakter yapmaktadır. R.H. umutsuz

bir durumu düzeltmek için umutsuz önlemler almaktadır. Bu, eylemin doğru olduğu anlamına gelmemektedir. Ancak hikâyede, nedenin “ahlaki” olduğu anlamı vurgulanmaktadır.

R.H.’un yaşadığı on üçüncü yüzyılda kralların, lordların ve kilise adamlarının egemen olduğu, ancak köylülerin teri ve emeğiyle sürdürülen bir sistem hakimdir. Baladlar onu bir yeoman, küçük, bağımsız bir çiftçi olarak tanımlamaktadır. R.H.’un yaşadığı toplum esasen feodaldır. Toprağı elinde tutan herkes, nihayetinde krala hizmet etmektedir. Kontlar, baronlar, kıdemli kilise adamları üst sınıfları oluştururken hemen alt grupta şövalyeler, yaverler, çeşitli derecelerde daha düşük rütbeli din adamları, orta sınıf tüccarlar, yeomanlar ve piramidin en altında özgür olmayan köylüler vardır. Malikane mahkemesinin düzenlemelerine göre haftada iki veya üç gün efendilerinin topraklarında çalışmak zorundaydılar.

Köylüler, Orta Çağ toplumunun cahil, okur yazar olmayan ve kendilerine ait hiçbir kayıt bırakamayan sessiz kesimini oluşturmaktaydı. Köylüler, seçilen bir mülkün sahibi olarak satın alınacak, satılacak ve kullanılacak bir 'meta' olarak görülmektedir. Toplum erkek egemen yapıya sahipti. Kadınların eş, anne ve ev hanımı olarak yerleri vardı, ancak kocalarının onayı olmadan mahkemede dava açamıyorlar, vasiyette bulunamıyorlardı. Sahip oldukları bir toprak, eşleri tarafından yönetilmekteydi. Böyle bir ortamda yaşayan R.H.’un dünyası büyük çoğunluğu esaret altında tutan zengin ve güçlülerin egemen olduğu bir dünyaydı. Orta Çağ devleti, vatandaşlarının refahı ile ilgilenmiyordu ve hastalanan ya da zor zamanlar geçirenler, yalnızca efendilerinin ya da belki de yerel manastırın onlara biraz şefkat göstermesini umabilirdi. Normlara meydan okuyan bir isyancının sempati kazanacağı bir halk kahramanına, efsanesine dönüşebileceği bir ortam vardı. R.H. halk arasında kısa sürede karşı duruşun bir simgesine dönüşmüştür.

James Holt’a göre ister gerçek isterse hayal ürünü olsun R.H., açlığın hırsızlığa ve yağmaya yol açtığı, şiddetin doğal ve kabul edilebilir bir olgu olduğu bir toplumun ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sert ve acımasız dünyada R.H., cesareti, macerayı, riski temsil etmektedir (Holt, Keen 1989; Baldwin 2015)

Rochester Üniversitesinden Amerikalı “Orta Çağ edebiyatı ve İngilizcesi” profesörü olan Thomas Hahn özellikle Orta Çağ Avrupa seyahat anlatıları ve R.H.’un modern kabulü üzerine yaptığı çalışmalarla tanınmaktadır. Hahn (2000) editörlüğünü yaptığı çalışmada, " Her nesil, istediği ve hak ettiği R.H.'a sahip olur " demektedir. Bu ifade zamanın ruhuna uygun olarak ve R.H. tiplemesine yüklediğimiz anlama uygun olarak her dönemde R.H.lar olacağına vurgu yaparken, “Joseph de Maistre'nin “Her Millet Layık Olduğu Şekilde Yönetilir" (toute nation a le gouvernement qu'elle mérite) ya da her milletin hak ettiği bir yönetim şekli vardır sözünü anımsatmaktadır. Winston Churchill ise bu durumu “Her millet layık olduğu şekilde yönetilir ve her millet icraatına tahammül ettiği yönetimin mesuliyetine ortaktır.” sözüyle açıklamaktadır (Hahn, 2000; Drew ,2007).

5. ROBİN HOOD EFSANESİNİN EKONOMİ VE MALİ ALANA YANSIMALARI NELERDİR?

R.H. kimdir ve ne yapmıştır sorusuna insanların büyük bir kısmı kısa net şekilde “Zenginden alıp fakirlere vermiştir şeklinde yanıtlamaktadır. Bu algının kamusal mesajına baktığımızda iki konu ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi sosyal ve ekonomik adaletin tesis edilemediği ikincisi ise yeniden dağıtım mekanizmasının iyi işlemediğidir.

Günümüzde çok sayıda ekonomist, devletin serbest piyasa ekonomisi çerçevesindeki en temel fonksiyonlarının Richard Musgrave tarafından belirlendiği görüşündedirler. Musgrave’in

devletin rolüne ilişkin teorisini ortaya koyduğu çalışma 1959 yılında yayınlanan Public Finance Theory (Kamu Maliyesi Teorisi) adlı çalışmasıdır. Musgrave kamu sektörünün fonksiyonlarını kaynakların tahsis edilmesi, gelirin yeniden dağılımı ve ekonomik istikrarın sağlanması olarak belirtmiştir. (Musgrave, 1959; Musgrave&Musgrave 1989) Musgrave'in bu yaklaşımı günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

İyi bir kamu sektörü, kaynakları etkin dağıtmakla yükümlüdür. Devletin piyasa tarafından dikkate alınmayan, yeterli düzeyde üretilmeyen mal ve hizmet türlerini üretmesi veya üretilmesine destek vermesi beklenmektedir. Gelirin toplumun değişik kesimleri arasında adil paylaşımını sağlayan yeniden dağıtım mekanizmalarını oluşturmak, eşitsizlikle mücadele etmek devlete atfedilen görevlerdendir. Musgrave bu yaklaşımı ile vergide adaletin sağlanmasına vurgu yapmaktadır. Kademeli şekilde artan, herkesin geliri ile doğru orantılı vergi ödediği bir sisteme destek vermektedir. Musgrave'e göre devletin son işlevi de istikrarlı bir ekonomi yönetimini tesis etmektir. Devlet ekonomik büyümeyi sağlarken, parasal ya da mali göstergeler gibi makro göstergelerin de istikrar içinde ve sürdürülebilir şekilde olmasını sağlamakla yükümlüdür.

Bütçe politikasıyla ekonomik faaliyetleri canlandırmalıdır. Piyasa optimal bir durumu tek başına yaratamaz. Devlet bu nedenle bütçeyi, gerçek büyümeyi potansiyel büyüme düzeyine getirmek için döngüsel bir biçimde kullanmalıdır. Doğal olarak sağlıklı çalışmayan sistem adil olmayan gelir dağılımı ve derin yoksulluk yaratabilir. R.H. yazınında en öne çıkan konu ihmal edilen belirgin bir adalet endişesidir. R.H.'a ithaf edilen “zenginden aldı fakire verdi” söylemi R.H.'un yeniden dağıtım faaliyetlerini anlatmaktadır. Bunun R.H. efsanesinin ötesinde anlamları vardır ve ekonomik literatürde karşılığı bulunmaktadır. Musgrave'in yeniden dağıtım fonksiyonu, vergilerin daha adil olabilmesi için artan oranlılık,

temel eğitim, koruyucu sağlık hizmetlerinde devletin katkısı ve hizmet sunması, gelir düzeyi düşük kesimlere yapılan sosyal yardımlar gibi konular R.H.'un temel felsefesi ile uyum içindedir.

R.H.'un eylemlerinde bir tür düzeltici-iyileştirici adaleti tesis etme gayreti görülmektedir. Yer yer R.H. bireysel hak ihlallerini düzelten bir kahramana dönüşse de intikam ya da bir tür tazminat talepleri görülmemektedir. Adaletsiz bir yönetime direnç göstermekle beraber daha ziyade, R.H.'un yeniden dağıtıcı eylemleri, yargının dağıtıcı etkilerini düzelttiği için okuyucular açısından bir meşruluk kazanmaktadır. Adaletin sistematik şekilde kötüye kullanılması durumunda bunun öncelikli olarak düzeltilmesi gerektiği yaklaşımı R.H.'da öne çıkan başlıktır.

R.H. ve adamları adalet sistemini kendince yorumlamaktadır. Yozlaşmış olduklarına inandıkları kişileri cezalandırmaktadır. R.H. kendini ahlaki bir figür olarak görmektedir. Ahlaki kuralları ve eylemlerinin ardındaki mantık sorgulanabilir olsa da, her zaman doğru olduğuna inandıkları şeyi yapmaya çalışmaktadırlar. Çatışmaları zengin ve yozlaşmış olanlardır. R.H. için otorite figürü ve hukuk sistemindeki yanlışların sembolü şeriftir. Hereford Piskoposu ve Emmet Başrahibi gibi din görevlileri iktidardakilerin yozlaşmış doğasını temsil etmektedirler. Özellikle hayatlarının hayırseverlik ve özveriye dayalı olması gereken bu din adamlarının konumlarını servetlerini büyütmek için kullanmasına tepkilidirler. Adalet sisteminin sistematik olarak kötü olmasına kölelik, sömürgecilik, ırkçılık, kadınların ezilmesi, cinsiyet ayrımcılığı, sınıf egemenliği, fırsat eşitsizlikleri, yoksulluk, yolsuzluk, servete, gelire erişimdeki eşitsizlikler örnek olarak verilebilir.

Çağdaş toplumların yeniden bölüşümcü politikalar izleyip izleyemeyeceği ya da izlemesi gerekip gerekmediği, günümüzün en önemli yanıt bekleyen sorularından biridir. R.H. karakteri ile servet eşitsizliklerini azaltmaya yönelik her türlü eylem meşru

gösterilmektedir. Bu durum çağdaş devletin “Yeniden Dağıtım” fonksiyonunu anımsatmaktadır. Devletin kaynak dağılımı sürecine müdahale etmesindeki amaç daha adil bir toplum yaratmak ve sosyal uyumu teşvik etmektir. Bu amaçla hükümetler, vergilendirme ve kamu harcamaları gibi mali politikalar ve doğrudan müdahaleler yoluyla geliri yeniden dağıtmak için çeşitli ekonomik ve mali araçlar kullanabilirler. Artan oranlı vergileme, veraset ve intikal vergileri, servet vergileri gibi daha çok daha adaletli bir dağılım hedeflerinden sağlanan kaynaklar yeniden dağıtım mekanizmasında kullanılarak kamu hizmetleri ve sosyal programlar finanse edilebilir. Benzer şekilde sosyal refah harcamaları ve transferlerle doğrudan gelir transferi yapılabilir veya düşük gelirli hanelere ve savunmasız nüfusa temel mal ve hizmetler sağlanabilir. İşsizlik yardımı, emeklilik ödemeleri, şartlı nakit transferleri, aynı yardımlar, sübvansiyonlar, sağlık ve eğitim, konut, gıda, ulaşım alanında mali yardımlar, burslar, fiyat kontrolleri, gıda yardımları, sübvansiyonlar ve asgari ücret yasaları ekonomik araçlar olarak kullanılabilir. Adalet, sağlık ve eğitime yapılan yatırımlar, marjinalleşmiş nüfusların sosyoekonomik durumlarını iyileştirmelerine ve daha adil bir toplum yaratılmasına katkıda bulunabilir.

Johnston (2000) çalışmasında yoksul ve haklarından mahrum kalmışların sözcüsü haline gele R.H.'un hangi özelemlerin dışavurumu olarak ortaya çıktığını araştırmıştır. Popülaritesi, bugünün insanı için de ciddi bir sorun teşkil eden adaletsiz ve zorlayıcı bir toplumdan kaçma arzusunun beslenen R.H.'dan öğrenilecek çok şey bulunduğu düşüncesindedir. Büyük Britanya ve ABD’de popüler kültürü büyük ölçüde etkileyen R.H. ismi günümüzde toplumsal ve siyasal direnişte, adalet arayışında, sosyal eşitlik taleplerinde, vergi adaletinin sağlanmasında, çevreci hareketlerde farklı şekillerde kullanılmaktadır. R.H.

mitinin siyasi, kültürel ve sosyal anlamı hakkında sürekli bir değişim ve tartışma olmaktadır.

Günümüzde "Robin-Hood etkisi", olarak adlandırılan terim eşitsizliği azaltmak için sermayenin yeniden dağıtıldığı bir süreci ifade etmektedir. Mekânsal ve şehir ölçeğinde bir uygulama, zengin mahallelerden alıp fakir mahallelere kaynak aktarmayı ifade etmektedir. Dünya çapındaki şehirlerde yapılan çalışmalar, yukarıdan aşağıya planlama ve mali politikaların tek başına mahalle etkisinin çok sayıda sonucunu önemli ölçüde dengelemede yetersiz kaldığını göstermektedir. Ayrıca, dezavantajlı bölgelerde ekonomik faaliyetleri geliştirmenin, iş fırsatlarını, ulaşım olanaklarını ve güvenliğini teşvik ederek dolaylı olarak çevredeki nüfusa fayda sağladığı vurgulanmaktadır (Louail, Lenormand, Murillo vd, 2017; Ostendorf vd. 2001 ; Satterthwaite ve Mitlin 2013; Kanbur ve Venables 2005).

Ekonomist James Tobin'in adını taşıyan Tobin Vergisi, R.H.'un kaynakları daha düşük gelir gruplarının yararına yeniden tahsis etme misyonuyla örtüşmektedir. Bu vergi, uluslararası finansal işlemlere düşük oranda bir vergi koyulması ve elde edilen gelirin, yoksulluğun azaltılması ve kalkınma girişimleri için kullanılmasını önermektedir.

Dünyada pek çok ülkede R.H. misyonuna benzer şekilde örgütlenen hayırseverler ve sosyal girişimler, çevreci örgütler bulunmaktadır. Teknolojik gelişmeler ve bilginin hızlı yayılımı bireylerin R.H. felsefesine yakın taleplerinde artışa neden olmuştur.

"Hood Robin Ekonomisi" kavramı modern ekonomik sistemlerin karmaşıklığını vurgulamak amacıyla servet uçurumunun genellikle orta ve alt sınıfların aleyhine genişlemeye devam ettiği bir durumu yansıtmak için kullanılmaktadır. Düşük ücretler, artan mali sorunlar, nüfusun küçük bir kısmının servetin

büyük kısmını elinde tutması Hood Robin ekonomisi olarak adlandırılmaktadır.

Keynesyen ekonominin, devletin ekonomik büyümeyi desteklemek için harcama yapmasını ekonomik dengeyi sağlamak için devlet müdahalesini, yüksek gelir gruplarından alınan vergilerin, yoksul kesimlere aktarılması ve sosyal hizmetlerin finansmanında kullanılması önerileri göz önüne alındığında, R.H. ve Keynesyen ekonomi sosyal adalet ve ekonomik denge sağlama amacıyla birbirini tamamlamaktadır. Marksist ekonomi açısından bakıldığında R.H. ilkesi, doğası gereği sömürü sistemi olarak görülen kapitalizmin eleştirisiyle uyumludur. Marksistler, sınıf ayrımlarını ortadan kaldırmak ve kaynakların eşit dağıtımını sağlamak için ekonomik sistemin tamamen elden geçirilmesini savunmaktadır. R.H.'un Nottingham Şerifi'ne karşı isyanı, baskıcı rejimlere karşı direnişi sembolize etmesi kapitalizme yönelik Marksist eleştirilerle örtüşmektedir. Bunun yanında R.H.'un eylemlerinin kapitalizmin sistematik bir eleştirisinden ziyade belirli adaletsizliklere bir tepki olarak görülebilir. R.H.'un yaşadığı dönemlerde modern ekonomiden, piyasa ekonomisinden bahsedilemez ve R.H. sınıf yapılarını ortadan kaldırmaya çalışan bir eylemciden çok yozlaşmış bir otoriteye karşı bir isyancıdır.

Neoliberal ekonomistler genellikle R.H. yaklaşımını eleştirerek aşırı yeniden dağıtımın üretkenliği ve inovasyonu caydırabileceğini savunurlar. Bunlar, ağır hükümet müdahalesi olmadan ekonomik büyümeyi teşvik eden piyasa odaklı çözümleri savunurlar.

6. SONUÇ

R.H. edebi ya da folklorik bir figürün ötesine geçerek sosyal adalet ve ekonomik eşitliğin sembolü haline gelmiştir. "R.H. etkisi" terimi, kaynakların yüksek gelir gruplarından daha

düşük gelir gruplarına aktarıldığı “gelirin yeniden dağıtımı” kavramını ifade etmektedir. Bu yaklaşım ekonomik eşitsizliği azaltmayı amaçlayan vergilendirme ve sosyal refah programlarıyla bir arada düşünülmektedir. Bazı ekonomistler, yeniden dağıtım politikalarının düşük gelirli bireylerin satın alma gücünü artırarak daha fazla ekonomik istikrara yol açabileceğini ve böylece talebi ve ekonomik büyümeyi teşvik edebileceğini öne sürmektedirler. R.H. etkisi, bunun aynı zamanda ahlaki bir zorunluluk olduğunu vurgulamaktadır.

Tarihsel olarak, R.H.'un hikayesi eşitsizliğin olduğu sosyo-ekonomik yapıların bir eleştirisi olarak yorumlanmıştır. Eylemleri ise adaletsiz ve baskıcı sistemlere karşı direnişi sembolize etmektedir. Bu yönüyle eşitliğin ve sosyal adaletin önemini vurgulayan ekonomik teorileri etkilemiştir. R.H.'un anlatısı, daha eşitlikçi bir toplum yaratmayı amaçlayan hareketlere ilham vermeye devam etmektedir ve ihtiyaç sahiplerinin durumunu iyileştirmek için sistemsel değişime olan ihtiyacı vurgulamaktadır.

R.H.'un hikayesini ekonomik yaklaşımlar açısından kaynakların yeniden dağıtımıyla ilgili tartışmalar için güçlü bir metafor olarak düşünmek gerekir. R.H. anlatısı ekonomik eşitsizliği ele almanın ahlaki yönünü vurgular. Halkbilimi ve ekonomi teorisinin bu kesişimi, adil ve hakkaniyetli bir toplum elde etmek için en iyi yaklaşımlar hakkındaki tartışmalara ilham vermiş, esin kaynağı olmuştur. Daha adil bir ekonomik sistem ve toplum yaratma arayışlarının karmaşık ve bir o kadarda gerekli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle R.H. ile ilişkilendirilen ilkeler servet dağılımı ve ekonomi politikası hakkındaki tartışmalar yüzyıllardır yankı bulmaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Alarcao, M. (2020). Shakespeare and R.H.: Silence and Noyes. *Anglo Saxonica*, 17(1).
- Anderson, R. (1793). *A Complete Edition of the Poets of Great Britain* (Vol. 3). Arch.
- Baldwin, David (2015) *R.H.: The English Outlaw Unmasked* Amberley Publishing
- Baldwin, David (2010) *R.H.: The English Outlaw Unmasked* , Amberley Publishing, 2010; reprinted in 2011)
- Basdeo, S. (2019). The Chartist R.H.: Thomas Miller's Royston Gower; or, The Days of King John (1838). *Studies in Scottish Literature*, 44(2), 72-81.
- Crook, David. (2020). *R.H.: Legend and Reality*. Boydell & Brewer.
- Demirkol Azak, N. (2015). *Rönesans Dönemi İngiliz tiyatrosunda komedyanın dili: William Shakespeare ve Ben Jonson'un komedyaalarının biçembilimsel incelemesi*. (Doctoral dissertation, Ankara Üniversitesi (Turkey)).
- Drew, E. (2007). *Richard M. Nixon: The American Presidents Series: The 37th President, 1969-1974*. Macmillan.
- De Ville, O. (1999). The Deyvilles and the Genesis of the R.H. Legend. *Nottingham medieval studies*, 43, 90.
- Dobson, R. B., & Taylor, J. (1983). R.H. of Barnesdale: A Fellow Thou Has Long Sought. *Northern History*, 19(1), 210-220.
- Hahn, T. G. (Ed.). (2000). *R.H. in Popular Culture: Violence, Transgression, and Justice*. Boydell & Brewer.
- Hamilton, D. B. (2017). *Anthony Munday and the Catholics, 1560–1633*. Routledge.

- Holt, J. C., & Keen, M. H. (1989). R.H. (p. 117). London: Thames and Hudson.
- Hone, W., Douce, F., & Rimbault, E. F. (1847). A Lytell Geste of Robin Hode: With Other Ancient & Modern Ballads and Songs Relating to this Celebrated Yeoman to which is Prefixed His History and Character (Vol. 1). Longman, Brown, Green, & Longmans.
- Hilton, R. H. (1958). The Origins of R.H.. Past & Present, (14), 30-44.
- HistoryExtra (2015) R.H.: 7 myths about the legendary outlaw of Sherwood Forest
<https://www.historyextra.com/period/medieval/robin-hood-real-myths-facts/>
- Kanbur, R, Venables AJ (2005) Spatial Inequality and Development. Oxford University Press.
- Kemal, Yaşar (2025) İnce Memed 75. Baskı, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları
- Knight, S. (2017). R.H. and the Forest laws. The Bulletin of the International Association for R.H. Studies, 1, 1-14.
- Knight, S. (2012). R.H.: Politics and myth. Arena Magazine (Fitzroy, Vic), (121), 42-46.
- Langland, W. (1886). The Vision of William Concerning Piers the Plowman: In Three Parallel Texts; Together with Richard the Redeless (Vol. 2). Clarendon press.
- Louail, T., Lenormand, M., Murillo Arias, J., & Ramasco, J. J. (2017). Crowdsourcing the R.H. effect in cities. Applied network science, 2, 1-13. <https://doi.org/10.1007/s41109-017-0026-3>

- Luxford, J. M. (2009). A Fifteenth-Century Version of Matthew Paris's Procession with the Relic of the Holy Blood and Evidence for its Carthusian Context. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 72(1), 81-101.
- Major, J. (1740). *Historia Majoris Britanniae: tam Angliae quam Scotiae. Apud Robertum Fribarnium typographum regium..*
- Markman, A. M. (1955). *Sir Gawain of Britain: a study of the romance elements in the British Gawain literature.* University of Michigan.
- Musgrave, R.A. (1959) *The Theory of Public Finance.* McGraw Hill, New York.
- Musgrave, R. A., Musgrave, Peggy B. (1989) *Public Finance in Theory And Practice-Fifth Edition,* Mc Graw Hill
- Munday, A. (1828). *The Downfall of Robert Earl of Huntington* (No. 1). Septimus Prowett.
- Nollen, S. A. (2015). *R.H.: a cinematic history of the English outlaw and his Scottish counterparts.* McFarland.
- Ostendorf, W, Musterd S, De Vos S (2001) Social mix and the neighbourhood effect. policy ambitions and empirical evidence. *Hous Stud* 16(3): 371–380.
- Pollard, A. J. (2004). *Imagining R.H.: The late Medieval stories in historical context.* Routledge.
- Potter, L., & Calhoun, J. (Eds.). (2008). *Images of R.H.: medieval to modern.* Associated University Presse.
- Puşkin, Aleksandr Sergeyeviç (2007) *Dubrovsky,* Merkez Kitap
- Pyle, H. (1968). *The merry adventures of R.H..* Courier Corporation.

- Ritson, J. (Ed.). (2015). R.H. (Vol. 1). Cambridge University Press.
- Ritson, J. (1832). R.H.: A Collection of All the Ancient Poems, Songs, and Ballads, Now Extant Relative to that Celebrated English Outlaw; to which are Prefixed Historical Anecdotes of His Life (Vol. 1). W. Pickering.
- Rowberry, R. (2016). Forest eyre justices in the reign of Henry III (1216-1272). Wm. & Mary Bill Rts. J., 25, 513.
- Satterthwaite, D, Mitlin D (2013) Reducing Urban Poverty in the Global South. Routledge, London, New York.
- Shakespeare, W. (1810). As you like it: a comedy. S. Gosnell.
- Sottova, K. (2020). Separating the Historical and Romantic Elements in Walter Scott's Novels Ivanhoe and Rob Roy/Oddělení historických a romantických prvků v románech Ivanhoe a Rob Roy od Waltera Scotta.
- Simeone, W. E. (1953). The historic R.H.. The journal of American folklore, 66(262), 303-308.
- Simeone, W. E. (1961). The R.H. of Ivanhoe. The Journal of American Folklore, 74(293), 230-234.
- Swan, G. (1993). R.H.'s "Irish Knife": Irony in the Guy of Gisborne Ballad. Studies in English, New Series, 11(1), 9.
- Vincenti, Alexander (2021) Hero or Thief: Evaluating the Morality of R.H.'s Actions, <https://theglenecho.com/2021/05/25/hero-or-thief-evaluating-the-morality-of-robin-hoods-actions/>

5018 SAYILI KAMU MALİ YÖNETİMİ VE KONTROL KANUNU VE KAMU İÇ DENETİM STANDARTLARI ÇERÇEVESİNDE DENETİM KAVRAMI¹

Özlem Abul CEBBAR²

Zuhal ERGEN³

1. GİRİŞ

Kavramsal olarak denetim kamusal ve özel alanda başta eğitim ve öğretim hizmetleri, sağlık, güvenlik, sigorta ve bankacılık vb. bir çok alanda, işlerin doğru yapılıp yapılmadığını tespit etmek için kullanılmaktadır. Özellikle kamu kesiminin işleyişinde toplumsal refahın maksimize edilmesi amacıyla yüklenilen iş ve işlemlerin amacına ve hukuk sistemine uygunluğunun değerlendirebilmesi amacıyla denetim bir araç olarak kullanılmaktadır. Günümüzde kamu yönetimi anlayışında meydana gelen dönüşüm ve hukuksal kuralları uygulamanın önemi daha net bir biçimde anlaşıldıkça kamu kurum ve idarelerin kurallara uygun bir sistem oluşturarak, oluşan bu sisteminin sürekliliğinin devamı açısından etkin ve verimli bir durumun meydana getirilmek istenilmesi denetim kavramını daha da önemli kılmıştır. Artan bu önem nedeniyle denetim dinamik ve sistematik bir hizmet olarak düşünülebilir. Denetim kavramı,

¹ Bu tez “5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi Ve Kontrol Kanunu Ve Kamu İç Denetim Standartları Çerçevesinde Belediyelerde İç Denetim(2025)” başlıklı yüksek Lisans Tez Çalışmasından türetilmiştir.

² İç Denetçi, Yüksek Lisans Mezunu, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ozlemabulcebbbar@yahoo.com, ORCID:0000-0002-9843-0652.

³ Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, Bütçe Ve Mali Planlama Ana Bilim Dalı Başkanı, zergen@cu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7064-9046.

planlanan ile yapılan iş ve işlemler arasında karşılaştırma yapılarak, uygunlukların ve sapmaların belirlenmesi faaliyeti olarak ifade edilebilmektedir (Atay, 1999).

Denetim İngilizce, Latince ve Fransızca da audit kelimesine karşılık gelmekte, bu ise latince auditus kelimesine dayanıp, dinlemek, işitmek, duymak anlamına gelmektedir (Bozkurt,2012). Çok geniş bir alanda kullanılan denetim kavramının farklı tanımları mevcuttur Türk Dil Kurumu denetimi genel olarak yapılan iş ya da işlemlerin düzgün olarak yapılıp yapılmadığını değerlendirme işi olarak tanımlarken, Sayıştay tarafından düzenlenen Denetim Terimleri Sözlüğü’nde ise; “Bir kuruluşun faaliyetlerinin ve işlemlerinin hedeflere, bütçelere, kurallara olarak yürütülmesini ya da işlemlerini güvence altına almak üzere incelenmesi” şeklinde tanımlanmıştır https://sayistay.gov.tr/files/796_denterimleri.pdf).

Denetimin, önceden belirlenen bir program dahilinde faaliyet alanlarına yönelik olarak gerçekleştirilen bir değerlendirme ve raporlama süreci olduğu söylenebilir (Eralp & Bozbaş, 2014).

Denetim ile kontrol kavramlarının her ikisi de olması gerekenle fiili durumu karşılaştırarak, bu karşılaştırma sonucunda elde edilen sonuçların ilgili faaliyet alanlarında katma değer yaratabilmesi için rapora tabi tutulması gerekliliği göz önüne alındığında benzerlik taşıdıkları düşünülse de, aralarında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkları sıralayacak olursak:

- Kontrol faaliyetlerin yürütüldüğü sırada uygulanabilmekte iken denetim, tamamlanmış iş ve işlemlerin ve bu iş ve işlemler ile ilgili tutulan kayıtların, hesapların daha sonradan gözden geçirilmesidir.
- Kontrol, sürekliliği olan bir olgu iken denetim, önceden belirlenmiş bir takvim ve program dahilinde belirli zamanlarda yapılmaktadır.

- Kontrol faaliyetlerini yerine getirenler bağımsız olmak zorunda değilken, denetimde bağımsızlık şarttır.

Kontrol olgusu denetim kavramını da içerisinde barındıran uzun soluklu bir süreç olarak değerlendirilebilir (Eralp & Bozbaş, 2014).

Küreselleşmenin yirminci yüzyılın ortalarından itibaren neredeyse tüm dünya ülkelerini etkisi altına alması ile birlikte ekonomik sınırların gevşemeye başlaması kamu ve özel idare ve işletmelerin daha da büyümesine ve karmaşık bir yapıya sahip olmalarına neden olmuştur. Bu durum denetim kavramına bakış açısını da ziyadesiyle değiştirmiştir. Bu bağlamda denetim, bağımsız bir uzman gözüyle mali tabloların doğruluğunun incelenmesi, önceden belirlenen standartlara göre uygunluk derecesinin belirlenmesi, olan ile olması gerekenin karşılaştırılmasının yapılarak sonuçlarının ilgili taraflara bildirilmesi amacını ön plana çıkartmıştır.

Doğaldır ki denetim sisteminin bazı temel ilkeler bulunmaktadır. Sağlıklı bir denetim işlevinin gerçekleştirilebilmesi için bu ilkeler yapılan her denetim işleminde muhakkak uygulanmalıdır. Özellikle önem arz eden ilkeler, Tamamlık İlkesi (denetim esnasında yapılan tüm işlemlerin kayıtlara geçirilmesi), Gerçeklik İlkesini (kaydı gerçekleştirilen tüm işlemlerin denetim döneminde gerçekleşmiş olması), Doğruluk İlkesi (kaydı gerçekleştirilen tüm işlemlerin gerçeğe uygun olarak hesaplanması, değerlendirilmesi ve ölçülmesi), Kanunilik İlkesi (denetim sırasında yapılan tüm işlemlerde yasal düzenlemelere uyulması) ve Açıklık İlkesi (kaydı gerçekleştirilen tüm işlemlerin sınıflandırılmasının anlaşılır olması) olarak sıralanabilir.

Denetim sürecinin sistematik biçimde ilerleyebilmesi için izlenecek bir takım aşamalar mevcuttur. Bu aşamalardan ilki “Planlama” aşamasıdır ki bu aşamada, denetlenecek idare,

kurum ya da birim faaliyetleri ile ilgili bilgiler toplanmalı ve denetim programı hazırlanmalıdır. Bu aşamada ayrıca zaman ve işgücü planlaması da yapılmalıdır. Denetim işlevi, genel kabul görmüş denetim standartları çerçevesinde düzenlenmek zorundadır. Denetim planının esnek olarak hazırlanması, denetimi faaliyetine iştirak edecek paydaşlar(denetleyen ve denetlenen) açısından önem taşır.

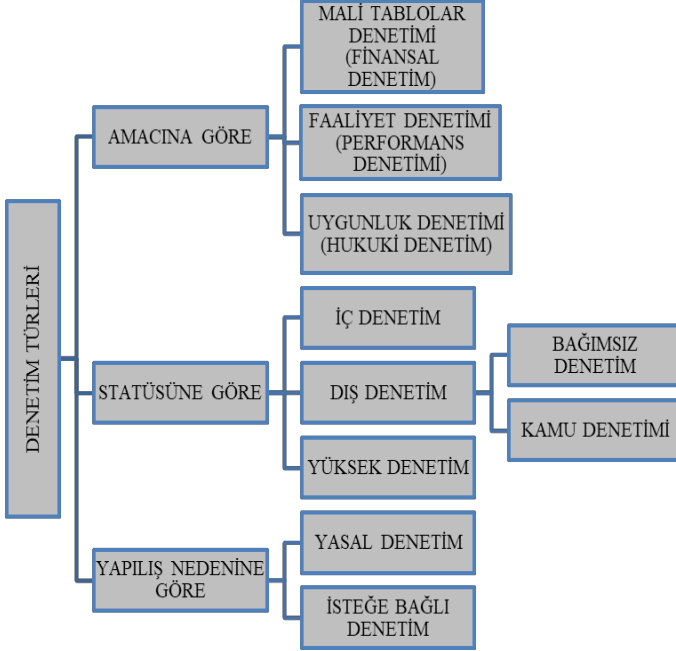
İkinci aşama “Yürütme” aşamasıdır ki bu aşamada denetçi denetim ile ilgili olan kanıtları toplayıp değerlendirmekte, bu değerlendirme sonucu ortaya çıkan veya çıkabilecek olan durumları belirleyerek, bunlar ile ilgili önlemlerin alınıp alınmadığını, eğer alınmış ise yazılı talimatlara dayandırılıp dayandırılmadığını belirlemekle yükümlüdür. Denetimi gerçekleştirilen idare, birim ya da kuruluşun yaptığı iş ve işlemlerin yapılan bu denetimler sonucu doğru ve düzenli olup olmadığı konusunda bir sonuca ulaşılmalıdır.

“Raporlama” aşaması denetim işlevinin üçüncü aşamasıdır. Denetimin raporlanması, denetçinin denetim plan ve programı çerçevesinde neyi denetleyip hangi sonuçlara ulaştığını raporladığı aşamadır. Denetçi, denetim yaptığı birimlerde gerçekleştirilen işlemleri incelemeye tabi tutup tespit ettiği konuları kayıt altına alarak hatalı, kusurlu ve eksik yapılan işlemlerin ortaya çıkmasını sağlayabilir.

Son olarak, denetlenen birim, kurum ya da idarenin denetim raporu sonrası, yaptığı iş ve işlemlerin rapor doğrultusunda beklenildiği gibi yapılıp yapılmadığını, ulaşılmak istenen hedeflerin gerçekleşip gerçekleşmediğinin araştırılması gerekir. Bu araştırmalar sonucunda kaynakların verimli etkin ve tasarruflu olarak kullanılmasının yolu açılmış olur.

2. DENETİM TÜRLERİ

Denetimin çeşitli türleri bulunmaktadır. Çalışmamızda yaptığımız literatür taramasına uygun olarak denetim türlerini denetimin statüsüne, denetimin amacına ve kapsamına ve yapılış nedenlerine göre belirlemek mümkün olup, denetim türlerinin tanımlarına kısaca yer verilecektir.

Şekil 1. Denetim türleri

Her ne kadar çalışmamızda şekil 1'deki gibi bir sınıflandırma yapmış olsak ta, günümüzde kamu ve özel sektör tarafından yapılan denetim çalışmaları birbirinin yerine geçmiş durumdadır. Özel sektör üzerinde kamusal denetim yapılırken, kamu kesimi de özel sektör denetim kuruluşlarından faydalanmaktadır. Bu nedenle denetimin sınıflandırmasında zorluklar yaşanmaktadır.

3. DENETİMİN STATÜSÜNE GÖRE TÜRLERİ

3.1. İç Denetim

İç denetim kavramı, ülkemizde özellikle 2000’li yılların başından itibaren kamu mali yönetim ve denetim sisteminde yapılan köklü değişiklikler sonrası önem kazanmış bir denetim türü olaak nitelendirebiliriz. 2003 tarihinde imzalanan ve 2006 yılından itibaren tüm hüküleriyle yürürlüğe sokulan “5018 Sayılı Kamu Mali Yönetim ve Denetim Kanunu” ile kurum çalışanı olan iç denetçiler tarafından, kurumun yaptığı iş ve işlemlerin uygunluk etkinlik ve verimliliğinin yasal mevzuat kapsamında tüm yönleriyle bağımsız, tarafsız bir değerlendirme ile denetlenip rapor edilmesi şeklinde tanımlandığını ifade etmek mümkündür. Bu tanımlamadaki en önemli husus, iç denetimi gerçekleştiren iç denetçilerin kurum çalışanı olduğu, denetimi gerçekleştirirken üst yönetimin belirlediği çerçeve içerisinde bağımsızlığını koruyarak, üst yönetime hazırladığı raporlarla yol göstermesi gerekliliğidir.

Uzun (2006)’da iç denetimi; “İç denetim, kurumun faaliyetlerine değer katmak ve geliştirmek amacıyla tasarlanmış bağımsız, tarafsız güvence sağlama ve danışmanlık faaliyeti olarak ifade edilmektedir. Risk yönetimi, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkililiğini, sistematik ve disiplinli bir yaklaşımla değerlendirip geliştirerek kurumun hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmak” şeklinde tanımlamıştır (Uzun, 2006: 54).

3.2. Dış Denetim

Dış denetim genel olarak kurum çalışanı olmayan denetçiler tarafından denetlenme işi olarak tanımlanabilir. Burada bağımsız denetim kuruluşlarına bağlı olan denetçiler tarafından denetlenme bağımsız denetim, kamu kuruluşlarında çalışan denetçiler aracılığı ile denetleme ise kamu denetimi olarak isimlendirilebilir. Bağımsız denetime Merkezi Yönetim Bütçemizin 3 sayılı cetvelinde yer alan Sermaye Piyasası Kurulu

(SPK), Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK) tarafından yapılan denetimler örnek verilebilirken, kamu denetimine ise vergi denetimi, iş güvenliği denetimi vb. örnek olarak verilebilir

3.3. Yüksek Denetim

Yüksek denetim, demokratik toplumlarda bütçe hakkının da bir gereği olarak parlamento adına yapılan denetim faaliyetlerini kapsar. Ülkelerin bağımsız yargı organları içerisinde bulunan ve üst mahkeme olarak tabir edilen Sayıştay'lar genellikle bu yargı denetimi faaliyetini üstlenirler. Ülkemizde kamu kurum ve kuruluşlarının, yargısal yetkilerle donatılmış olan Sayıştay kurumuna bağlı olarak çalışan denetçiler tarafından TBMM adına denetimi gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda Sayıştay denetçileri tarafından yapılan denetimler yüksek denetime örnek teşkil etmektedir

Ancak günümüz koşullarında sadece kamu kurum ve kuruluşlarının değil kamu kaynaklarının kullanıldığı tüm alanlarda yüksek denetimin yürütülmesi gerektiği düşünülmektedir. Çünkü kamu kaynağını kullanan dernek, vakıf gibi tüzel yapıların yanında, sübvansiyon ya da farklı şekilde kamu kaynaklarından destek alan özel sektör kuruluşları bulunmaktadır. Bu ve buna benzer durumlar kamu kaynaklarının kullanımında verimlilik etkinliği ve tutumluluk konusunda ne kadar başarılı olunduğunun tespitinde etkin bir rol oynayan yüksek denetimin kapsamının neler olacağı konusunda tereddütler oluşturmaktadır (Bayrak & Avcı, 2012).

4. DENETİMİN AMACINA GÖRE TÜRLERİ

4.1. Mali Tablolar Denetimi (Finansal Denetim)

Kurum ya da işletmenin mali tablolarının, mali durumun ve yaptığı iş ve işlemlerin sonuçlarının önceden belirlenen

standartlara ve Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine göre yapılıp yapılmadığı konusunda yapılan denetim türüdür.

4.2. Faaliyet Denetimi (Performans Denetimi)

Bu denetim faaliyetinde kurum ya da birimin gerçekleştirdiği faaliyetler sonucunda, amaçlarına ulaşmada ne derece başarılı olduğu ölçülmeye çalışılır. Yapılan bu denetim sonucunda kurum veya birim yönetimine önerilerde bulunulduğu için bir tür danışmanlık hizmeti olarak da düşünülebilir.

4.3. Uygunluk Denetimi (Hukuki Denetim)

Yasal denetim olarak da adlandırılan uygunluk denetimi, kurum ya da birimin gerçekleştirmiş olduğu mali işlemleri ile faaliyetlerinin daha önceden belirlenen usullere, kurallara ve mevzuata uygun olup olmadığının incelenmesini içeren bir denetim türüdür.

5. YAPILIŞ NEDENİNE GÖRE DENETİM TÜRLERİ

5.1. Yasal Denetim

Yasal denetim, kanuni ya da zorunlu denetim olarak ta adlandırılmakta, denetimin hangi kişiler tarafından, hangi zamanlarda, hangi şekilde ve hangi aralıklarla yapılması gerektiği kanunen belirlenmiş olup, hukuk sistemine uygun olarak yapılması gerekir.

5.2. İsteğe Bağlı Denetim

İhtiyari denetim olarak ta adlandırılan isteğe bağlı denetim faaliyetinde, kurum ya da birimin hukuki olarak bu denetimi yapma zorunluluğu bulunmamasına rağmen, daha sonra yapılacak denetimlerde ortaya çıkması olası olumsuzlukları en aza indirmek için, kendi isteği doğrultusunda gerçekleştirilen denetim türüdür.

5.3. Uluslararası Denetim Standartları

Uluslararası denetim standartları (UDS) aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi üçe ayrılmaktadır;

Şekil 2. Uluslararası Denetim Standartları

5.3.1. Genel Standartlar

Daha çok denetimi yapan denetçinin kişiliği, davranışları ve mesleğe uygunluğu ile ilgilidir. Bu standartlar arasında mesleki eğitim ve yeterlilik standardı, bağımsızlık ve tarafsızlık standardı, meslek dikkat ve özen standardı, bulunmaktadır. Bu standartlar da denetimi gerçekleştiren kişinin, mesleki olarak yeterli eğitimi almış ve denetim yapabilmesi için yeterli donanımına sahip olması gerekmekte, yeterli bilgi ve donanımı olmayan bir denetçinin bu yetkinlikleri sahipmiş gibi davranışlarda bulunmaması gerekmektedir (Coşkun, 2005). Ayrıca, denetçi bağımsız ve tarafsız olmalı, çalışmalarını bu standarda bağlı kalarak yürütmelidir. Böylelikle kurum ya da işletmede çıkar birliği korunarak, kurum yöneticileri, ortaklar veya diğer finansal kullanıcılar denetçinin görüşüne saygı

duyarak bir yargıya ulaşabilmektedirler (Sevim &Çetinoğlu & Kurnaz, 2006). Bununla birlikte denetimi gerçekleştiren denetçinin liyakatli ve bağımsız ya da tarafsız olması denetimin illaki kaliteli bir denetim faaliyeti olduğunu göstermemekte, bu standarda göre, denetçinin yaptığı denetimlerde gerekli dikkat ve özeni göstermesi durumunda denetimin kalitesi artacağından bu standartta uygun hareket edilmelidir.

5.3.2. Çalışma Alanı Standartları

Bu alandaki standartları, denetimin başlangıç evresinden denetimin raporlama evresine kadar olan süreçte, denetçinin denetimini yaparken yapması ve uyması gereken standartlar olarak düşünmek mümkündür. Planlama ve Gözetim Standardında denetim faaliyetini gerçekleştiren kişinin, kurum ya da işletmenin mevcut organizasyon yapısını, faaliyetlerini, finansal yapısını, ilişki içinde bulunduğu kişi, kişiler, firmalar, şirketler gibi konularda bilgi toplamalı, bu bilgileri toplaması sonrasında standartlara uygun bir denetim planı hazırlamalı, bu plana uygun bir denetim programı da yapmalıdır.

İç Kontrolün İncelenmesi Standardında, kurum ya da birimin iç kontrolünün incelenmesi durumunda, birim ya da kurum güçlü bir iç kontrole sahipse denetim daha kısa sürede daha az denetçiyle yapılarak risk ve maliyet azalmakta iken iç kontrolün yetersiz olması durumunda ise risk ve maliyetler yükselebilmektedir. Denetçi bu nedenle kurum ya da birimin iç kontrol faaliyetini değerlendirmelidir.

Kanıt Toplama Standardı ise denetim faaliyetleri sırasında denetçi yeterli sayıda kanıt toplamanın yanında topladığı kanıtların uygun kalitede olması gerekmektedir.

5.3.3. Raporlama Standartları

Denetim faaliyeti sonlandırıldıktan sonra hazırlanan denetim raporunda olması gereken standartlar ise genel kabul

görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk standardı, süreklilik(devamlılık) standardı, açıklayıcı bilgiler standardı ve görüş bildirme standardı olarak sıralanabilir (Başpınar 2005, 57-58). Aşağıda bunlar açıklanmaktadır;

Genel Kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk standardı, mali tabloların mevzuata göre diğer bir deyişle genel kabul gören muhasebe ilkelerine uygun olarak düzenlenmesi gerektiğini ifade eder. Bu durumda yapılan denetim faaliyeti kurum ya da işletme için olumlu bir etki yaratmaktadır. Ancak bu olumlu etki, mali tabloların kurum ya da işletme tarafından eksiksiz bir şekilde denetçiye sunulması durumunda gerçekleşebilecektir.

Süreklilik(Devamlılık) Standardı ile kurum ya da şirkete ait farklı dönemlere ait finansal tablolar karşılaştırılabilmekte ancak güvenilir sonuçlar elde edilebilmesi için bu raporların dayanağı olan muhasebe ilkelerinde değişiklik olmaması, bir değişiklik olduğu takdirde denetçinin bu değişikliği raporunda, finansal tabloların dipnotlarında açıklandığı şekilde, ilgililere duyurması gerektiğini belirten standarttır.

Açıklayıcı Bilgiler Standardı,denetim faaliyetini gerçekleştiren denetçinin, mali tablolardaki açıklayıcı notları incelediğinde, beklenen faydayı karşılayıp karşılamadığını araştırması gerekmektedir. Denetçi yeterli açıklamanın olmadığını kanaat getirirse bunu denetim raporunda mutlaka belirtmelidir. Görüş Bildirme Standardı ise denetçi denetimini bitirdiğinde olumlu, olumsuz, şartlı olumlu ve görüş bildirmekten kaçınma olarak sıralanan bu görüşlerden mutlaka birisini belirtmeli, hangisini seçerse nedenini de denetim raporunda açıklamalıdır.

Denetim faaliyetini bitiren denetçinin yukarıda sayılan görüşlerden herhangi birine varamadığında ise bunun sebebini

de gerekçeleri ile birlikte denetim raporunda belirtmesi gerekmektedir.

6. SONUÇ

Denetim çok eski çağlardan bu yana uygulama alanı bulan çok önemli bir kavramdır. Denetim, planlanan ile yapılan iş ve işlemler arasında karşılaştırma yapılarak, uygunlukların ve sapmaların belirlenmesi faaliyeti olarak tanımlanabilir. Her denetimin tamamlık, gerçeklik, doğruluk, kanunilik ve açıklık olarak belirlenen denetim ilkelerine uygun olarak gerçekleştirilmesi denetimin kalitesi açısından oldukça büyük bir önem taşımaktadır.

Kamu yönetimi, kamu kaynaklarının toplum yararına kullanılması amacıyla faaliyet gösteren bir yapıdır. Bu yapının etkili, verimli ve hesap verebilir şekilde işlemlerini sağlayan temel araçlardan biri denetimdir. Denetim, sadece mali işlemleri değil; aynı zamanda hukuka uygunluk, performans ve etik yönetim boyutlarını da kapsar. Ancak denetim mekanizmalarının eksikliği ya da yokluğu, kamu yönetiminde ciddi sorunlara yol açabilir (Atamtuğ, 2019).

Kamuda denetim, kamu kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerinin; hukuka, belirlenmiş kamu politikalarına, stratejik hedeflere, performans göstergelerine ve kamu kaynaklarının etkin, verimli ve tutumlu kullanımına uygunluğunun kontrol edilmesi sürecidir. Denetim, kamu yönetiminde hesap verebilirliğin, şeffaflığın ve kamu güveninin sağlanmasında temel bir araçtır.

Kamuda denetim, demokratik bir yönetimin ayrılmaz parçasıdır. Etkili bir denetim sistemi sayesinde:

- Kamu yöneticilerinin karar alma süreçleri izlenebilir hale gelir.

- Vatandaşlar, kamu hizmetlerinin nasıl yürütüldüğünü takip edebilir.
- Kurumsal saydamlık ve güven artar.
- Kaynak israfı önlenir ve kamu hizmet kalitesi yükselir.

Kamuda denetim olmazsa yöneticiler hesap verme zorunluluğu hissetmez. Bu durum, kamu gücünün keyfi kullanılmasına, karar alma süreçlerinde şeffaflığın ortadan kalkmasına ve kamu politikalarının toplumsal beklentilere aykırı yürütülmesine yol açar (Demirkaya, 2013). Hesap verebilirliğin olmadığı bir kamu yönetimi, vatandaşların devlete olan güvenini zedeler ve yönetim kalitesini düşürür.

Denetim, kamu harcamalarının şeffaf ve izlenebilir olmasını sağlar. Denetim mekanizmalarının yokluğunda rüşvet, yolsuzluk, zimmet ve görevi kötüye kullanma gibi suçların yaygınlaşması kaçınılmaz hale gelir (Transparency International, 2021). Sayıştay raporları, denetimin etkin yürütülmediği kurumlarda mali usulsüzlüklerin ve hatalı harcamaların daha yüksek olduğunu göstermektedir (Sayıştay, 2022).

Kamu kaynakları toplumun ortak varlığıdır. Denetim mekanizmalarının eksikliği, bu kaynakların plansız, verimsiz ve savurganca kullanılmasına neden olur. Bu durum, kamu hizmetlerinin kalitesini düşürürken bütçede açıkların ve borçlanmanın artmasına yol açar (Yıldız, 2017). Denetim, israfı önleyerek mali disiplini korur ve kaynakların doğru alanlara yönlendirilmesini sağlar.

Denetim, kurum içi kontrollerin işlerliğini sağlayarak organizasyonel bütünlüğü güçlendirir. Denetim yokluğunda kurumlar arası koordinasyon zayıflar, görev tanımları belirsizleşir, performans ölçümü yapılamaz hale gelir. Bu da kamu hizmetlerinin sürekliliğini, verimliliğini ve kalitesini tehdit eder (Kaya, 2020).

Demokratik sistemlerde kamu kurumlarının halk adına faaliyet göstermesi beklenir. Denetim mekanizmaları, kamu yönetimini halkın temsilcileri aracılığıyla izleme ve yönlendirme imkânı sunar. Denetim yapılmadığında bu bağ kopar, yönetim elitlerinin kapalı devre çalışmasına zemin hazırlanır. Bu durum demokratik yozlaşmaya ve siyasal meşruiyet krizine neden olabilir (OECD, 2011).

Kamuda denetimin yokluğu, sadece teknik bir idari eksiklik değil, aynı zamanda kamu yönetimi sistemini temelden sarsan bir yapısal sorundur. Hesap verebilirliğin ortadan kalkması, yolsuzlukların artması, kamu kaynaklarının israf edilmesi, kurumsal çöküş ve demokratik değerlerin zedelenmesi bu sürecin kaçınılmaz sonuçlarıdır. Etkin, bağımsız ve sürekli denetim mekanizmalarının varlığı, kamu yönetiminin meşruiyeti, etkinliği ve halkın devlete olan güveni açısından hayati önemdedir. Kamuda denetim, sadece mali disiplinin sağlanması açısından değil; aynı zamanda etik yönetim, hukuka uygunluk, kamu yararının korunması ve demokratik denetim açısından da hayati bir işlev görür. Bu nedenle etkin, bağımsız ve sürekli bir denetim sistemi; güçlü bir kamu yönetiminin olmazsa olmazıdır.

KAYNAKÇA

20genel%20oturum%205.pdf Erişim tarihi: 24.03.2025

Atamtuğ, Y. (2019). "Kamu Yönetiminde İç Denetim Uygulamaları". Amme İdaresi Dergisi, 52(1), 27-45.

Atay, C. (1999). Devlet Yönetimi ve Denetimi, Alfa Yayınları, 2. Baskı.

Başpınar, A. (2005). Türkiye’de ve dünyada denetim standartlarının oluşumuna genel bir bakış. Maliye Dergisi, 148, s.36. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/12/img-148.pdf> Erişim tarihi: 19.12.2024

Bayrak M ve A.T Avcı, (2012). Yüksek Denetim kuruluşlarının Denetim Kapsamı, Sayıştay Dergisi, Yıl:20212 Sayı:86 Sf:101-113. Ankara

Bozkurt, N. (2012). Muhasebe Denetimi. İstanbul: Alfa Yayınları.

Coşkun, A. (2005). Uluslararası denetim standartlarında etik. I. Uluslararası Muhasebe Denetimi Sempozyumu ve VIL Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu içinde (s.325-339).Antalya.
https://archive.ismmmo.org.tr/docs/SEMPOZYUMLAR/SEMPOZYUM_07/kitap/09%

Demirkaya, Y. (2013). Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık. Ankara: TODAİE Yayınları. Ankara.

Eralp İ. ve Bozbaş B. (2014). Kamu yönetiminde iç kontrol & ön mali kontrol. Bekad Yayınları, Antalya.

<https://www.tide.org.tr/uploads/tide14.pdf> Erişim tarihi: 13.01.2025

- Kaya, A. (2020). “Kamu Kurumlarında Kurumsal Risk Yönetimi ve İç Denetim”. Kamu Yönetimi ve Denetim Dergisi, 8(2), 55-71.
- OECD (2011). Public Sector Integrity Review: Turkey. OECD Publishing
- Sayıştay (2022). 2021 Yılı Genel Uygunluk Bildirimi. Ankara: T.C. Sayıştay Başkanlığı.
- Sevim, Ş., Çetinoğlu, T., ve N. Kurnaz, (2006). Avrupa Birliği ve müzakereleri sürecinde AB 8. yönergesi kapsamında Türkiye'de denetim ve denetçilik mesleğinin Durumu. AB Müzakereleri gelişim için bir fırsat mıdır?. Mali Çözüm Dergisi, 74, 44-77
https://archive.ismmmo.org.tr/YAYINLAR/MALI_COZUM/MALICOZUM74.pdf Erişim tarihi: 30.12.2024
- Uzun, A.K. (2006). Değer Katan Denetim. İç Denetim Dergisi, 14, 54-56.
- Yıldız, M. (2017). “Kamu Harcamalarının Etkinliği ve Mali Disiplin”. Maliye Dergisi, 173, 45-66. Ankara.

AVRUPA BİLİĞİ VE TÜRKİYE’DE ÇEVRESEL VERGİ GELİRLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI¹

Selma AYDOĞAN²

1. GİRİŞ

Çevre sorunlarının artmasıyla birlikte ülkeler, çevre korumayı ulusal planlarında öncelikli hale getirmiştir. Avrupa Birliği (AB), 1970’lerden beri çevre eylem planlarıyla bu alanda öncülük yapmaktadır. Türkiye ise AB üyelik müzakereleri sonrası çevre koruma konusunda önemli adımlar atmıştır. Çevresel vergiler, çevre koruma hedeflerine ulaşmada temel mali araçlardan biri olarak “kirleten öder” prensibine dayanmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye ile AB’nin çevresel vergi gelirleri karşılaştırılmış, Türkiye’de bu vergilerin AB ortalamasına kıyasla, Gayri Safi Milli Hasıla’daki payının daha fazla olduğu ancak uygulamada çevre koruma işlevinin sınırlı kaldığı vurgulanmıştır. Sonuç olarak, çevresel vergilerin çevre koruma amacına daha etkin hizmet etmesi için çeşitli politika önerileri sunulmuştur.

AB ve Türkiye’de uygulanan çevresel vergilere ilişkin literatürde çok sayıda çalışma olmasına karşın AB ve Türkiye’deki çevresel vergi gelirlerini karşılaştırmalı bir yaklaşımla ele alan çalışmalar son derece sınırlıdır. Bu çalışmanın amacı AB ve Türkiye’nin çevresel vergi gelirlerini mukayeseli bir

¹ Bu çalışma Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Kongresi’24 (İCMEB’24)’te bildiri özeti şeklinde sunulmuştur.

² Öğr. Gör. Dr., Uşşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları, selma.demirtas@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0651-9984.

yaklaşım ile ele alarak benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak ve Türkiye’deki çevresel vergi gelirlerine ilişkin çeşitli politika önerilerinde bulunmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada ilk olarak çevresel vergilere ilişkin kavramsal çerçeveye yer verilmiştir. Ardından AB ve Türkiye’deki çevresel vergi uygulamalarına genel olarak değinilmiştir. Son olarak AB ve Türkiye’deki çevresel vergi gelirleri Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT), Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 'nun yayımladığı veriler dikkate alınarak karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye’deki mevcut çevresel vergilerin çevre koruma fonksiyonuna hizmet edebilmesi için çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

2. ÇEVRESEL VERGİLERİN SINIFLANDIRILMASI

Konuyla ilgili literatüre bakıldığında sıklıkla çevresel vergiler; ekolojik vergiler, yeşil vergiler, pigoucu vergiler şeklinde de ifade edilmekte ve AB’nin resmi istatistik kurumu EUROSTAT’ın sınıflandırması esas alınarak, bu vergiler karbon ve enerji vergileri, taşımacılık vergileri, kirlilik vergileri ve doğal kaynak vergileri şeklinde ayrılmaktadır.

2.1. Enerji ve Karbon Vergileri

Enerji vergileri; enerji üretimi, ulaşım amaçlı ve sabit amaçlı kullanılan enerji ürünlerinden alınan vergileri kapsamaktadır. Ulaşım amacıyla kullanılan enerji ürünleri benzin ve dizelden oluşurken, sabit kullanım amaçlı ürünler arasında doğalgaz, akaryakıt, kömür ve elektrik yer almaktadır. Bunların dışında Yenilenebilir enerji kaynakları ve biyoyakıtlardan sağlanan enerji üzerinden alınan vergiler de enerji vergileri kapsamında değerlendirilmektedir (EUROSTAT, 2013:13).

Karbondioksit salımlarını sınırlandırarak küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle mücadele etmeyi hedefleyen karbon vergileri (Çelikkaya, 2011:104), kirlilik vergilerinden olmasına rağmen çevre kirliliğini ortaya çıkaran durumun enerjinin kullanılması yoluyla oluşması (İrteş Gülşen, 2021:131) ve karbon içeriğine göre farklılaştırılan mineral yağ vergileriyle enerji vergilerine entegre edilmesi nedeni ile bu vergileri vergi istatistiklerinde ayrı şekilde göstermek çoğunlukla mümkün olamamaktadır. Ayrıca, enerji vergilerinden elde edilen gelir, kirlilik vergilerine göre çok daha yüksek olduğundan, karbon vergileri genellikle enerji vergileri kapsamında incelenmektedir (EUROSTAT, 2013:13).

2.2. Taşımacılık Vergileri

Taşımacılık vergileri; motorlu araçların mülkiyeti ve kullanımına ilişkin olan vergilerdir. Buna ek olarak, yıllık yol vergisi gibi periyodik olarak uygulanan vergiler de bu sınıflandırma kapsamında değerlendirilmektedir. Söz konusu vergilerin matrahını araçların fiili kullanım ya da ürettikleri gerçek emisyon miktarından ziyade 100 kilometredeki ortalama karbon salımı, yakıt tüketimi, ağırlığı ve motor gücü gibi ölçütler oluşturmaktadır (EUROSTAT, 2013:14).

2.3. Kirlilik Vergileri

Kirlilik vergileri; hava ve su emisyonları, ya da tahmin edilen emisyonlar, katı atıklar ve gürültüye ilişkin alınan vergileri kapsamaktadır. Karbon vergileri, enerji vergileri başlığına dâhil edildiğinden bu başlık altında sayılmamıştır. Enerji amaçlı kullanılmayan yağlama yağları, en iyi kirlilik vergileri olarak bu başlık altında sayılmaktadır. Çünkü söz konusu yağın toprak ve suya karışması durumunda ciddi boyutta çevresel kirlenme oluşabilmektedir. (EUROSTAT, 2013:14). Bununla birlikte kükürtdioksit vergileri de kirlilik vergileri arasında sayılmaktadır (Öz, Kutbay, 2016: 254- 256).

Kirlilik vergileri, Düzenli depolama alanlarına aktarılan atık miktarının düşürülmesini, geri dönüşümü teşvik ederek atıkların sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini yaygınlaştırmayı hedeflemektedir. Bu sayede iklim değişikliğine neden olan bir sera gazı olan metanın, depolama alanlarından kaynaklanan emisyonu azaltılabilecektir. Söz konusu vergilerle yeraltı suyuna sızan kirleticiler ve atık depolama sahalarının çevresinde sıklıkla meydana gelen koku giderilebilecektir (Ekins, 1999:45).

2.4. Doğal Kaynak Vergileri

Doğal kaynak vergileri başlığı altında ele alınan vergiler; su, ormanlar ve yabani bitki ile hayvan türleri barındıran alanlardan doğal kaynakların çıkarılması veya kullanılması ile ilgilidir. Bu faaliyetler, doğal kaynakların tükenmesine neden olan faaliyetler olarak görüldüğü için (EUROSTAT, 2013:14), bu vergiler doğal kaynağın çıkartıldığı madenin kira bedeli üzerinden alınmaktadır (İrteş Gülşen, 2021:133). EUROSTAT tarafından doğal kaynak vergileri şeklinde yapılan sınıflandırmanın özünde doğal kaynakların çıkartılması esnasında çevrenin tahrip edilme olasılığı göz önünde bulundurularak çevre koruma konusunda daha dikkatli davranmayı teşvik etme düşüncesi olduğu ifade edilebilir (Özden, 2016:505). Bu bakımdan söz konusu verginin, hem doğal kaynakların gelecek nesillerin kullanımına imkân verecek şekilde kullanılmasını teşvik etmek hem de kamusal anlamda gelir sağlamak amacıyla alındığı söylenebilir.

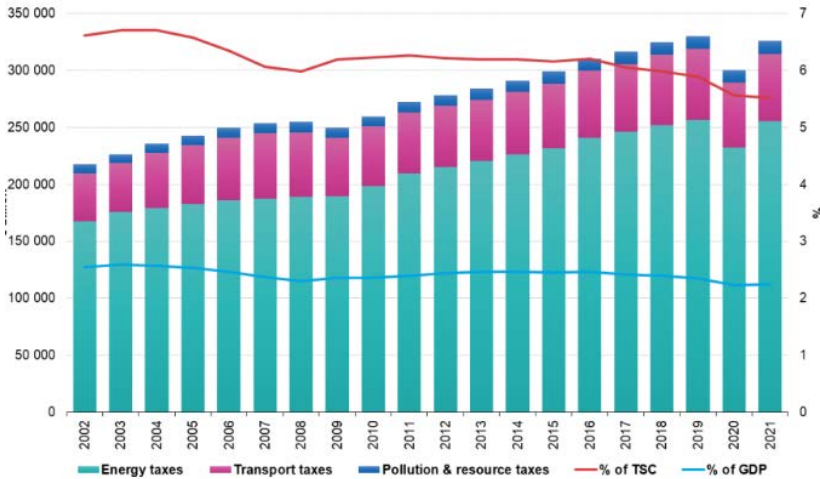
3. AVRUPA BİRLİĞİ'NDE VE TÜRKİYE'DE ÇEVRESEL VERGİ GELİRLERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

Çevre kirliliğinin önlenmesi ve azaltılmasına yönelik politikalar, AB ülkelerinde diğer ülkelere kıyasla daha uzun bir geçmişe ve gelişmiş bir yapıya sahiptir. Bu doğrultuda, çevresel

vergiler gibi mali politika araçları Avrupa Birliği'nde otuz yılı aşkın süredir yürürlüktedir. Uygulanan çevresel vergilerle birlikte, vergi tabanı çevreyi kirleten ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını engelleyen mal ve hizmetlere kaydırılmıştır. Bu yaklaşım sayesinde, AB çevre koruma politikalarında önemli başarılar elde etmiş ve bu alanda diğer ülkelere kıyasla öncü bir konuma ulaşmıştır (Yücel, 2020:71-72).

Çevresel vergilerin, sürdürülebilir odaklı büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında, çok önemli bir yere sahip olduğu Avrupa Birliği'nin 2002 yılında yürürlüğe giren 6. Çevre Eylem Planı ile Lizbon Stratejisi'nde açıkça vurgulanmıştır (Reyhan, 2014: 114). AB'deki çevresel vergiler; çevreye zarar verebilecek faaliyetleri caydırmayı, kaynakların verimli kullanımını sağlamayı ve teknolojik yenilikleri teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu vergilerin kullanılmasındaki temel gerekçe, geleneksel düzenleyici veya idari yöntemlerden farklı olarak, piyasaları daha maliyet etkin biçimde yönlendirme kapasiteleridir (EUROSTAT, 2013:1).

Şekil 1. Çevresel Vergi Gelirlerinin Türlerine Göre Toplamları ve GSYİH içindeki Payları AB, 2002-2021 (milyon €, %)

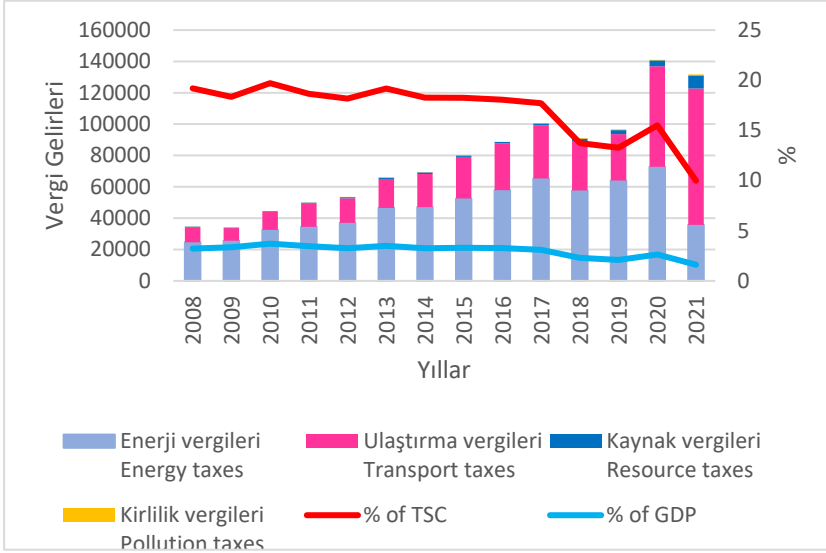

Kaynak: EUROSTAT, 2024.

Şekil-1 incelendiğinde 2021 yılı için AB'nin toplam çevresel vergi gelirlerinin 331 Milyar Euro civarında gerçekleştiği, AB'nin toplam vergi ve sosyal katkılardan elde ettiği gelirlerinin içerisinde çevresel vergi gelirlerinin payının da 2021 yılı için % 5,5 olduğu ve AB'de elde toplanan çevresel vergi gelirlerinin toplamı AB'nin Gayri Safı Yırt İçi Hasılatı (GSYİH)'nın %2,2'sini oluşturduğu görülmektedir. Çevre vergilerinin dağılımına bakıldığında 2021 yılında çevresel vergilerin toplamı içerisinde %78'lik payın enerji vergilerinden, %18'lik payın ulaştırma vergilerinden, %3,6'lık payın ise kirlilik ve doğal kaynak vergileri kapsamında yer aldığı anlaşılmaktadır. 2002 ile 2021 yılları arasındaki dönemde enerji vergilerinin sürekli olarak en yüksek paya sahip olduğu gözlemlenmektedir. Enerji vergileri, küresel ısınma ve iklim değişikliğine neden olan karbon emisyonlarının azaltılmasında önemli bir araç olduğu için, AB'nin çevre koruma konusundaki başarısı büyük ölçüde bu vergilere bağlıdır (EUROSTAT, 2024).

Türkiye de gerek AB vergi mevzuatına uyum gerekse uluslararası alanda taraf olduğu çevre koruma anlaşmalarının bir gereği olarak doğal kaynakların sürdürülebilirliğini ve çevre korumayı teşvik etmek için çevre vergilerini uygulamaya koymuştur. Şekil-2'de Türkiye'deki çevresel vergi gelirlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Şekil 2. Çevresel Vergi Gelirlerinin Türlerine Göre Toplamları ve GSYİH içindeki Payları Türkiye, 2008-2021 (Milyon TL, %)

Kaynak: TÜİK 2024, OECD, 2024 ve Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2024 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil-2 incelendiğinde Türkiye’de çevresel vergi gelirleri içerisinde en yüksek paya sahip olan vergi grubunun enerji vergileri olduğu görülmektedir. Enerji vergilerini sırasıyla ulaştırma vergileri ve kaynak vergileri takip etmektedir. Kirlilik vergileri ise çevresel vergiler içerisinde çok küçük bir paya sahip olduğundan grafik içerisinde görülmemektedir. 2021 yılı rakamları incelendiğinde ise Türkiye’de toplam çevresel gelirler içerisinde en yüksek paya %66’lık oranla ulaştırma vergilerinin sahip olduğu görülmektedir. Ulaştırma vergilerini %27’lik pay ile enerji vergileri takip etmektedir. Kaynak ve kirlilik vergileri ise %3’lük payla son sırada yer almaktadır.

Türkiye’de Çevresel vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı ortalama %17 iken çevresel vergilerin Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH) içindeki payı ortalama %3’tür. 2021 yılı rakamları ele alındığında; Türkiye’de çevresel vergi

gelirlerinin GSYİH içindeki payı azalış eğilimi göstererek %1,6 olarak; çevresel vergi gelirlerinin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı da aynı şekilde azalış eğilimi göstererek %15'lerden %9,9 seviyesine gerilemiştir.

AB ve Türkiye'deki çevresel vergi gelirlerini gösteren şekil-1 ve şekil-2'deki grafikler karşılaştırıldığında hem AB'de hem de Türkiye'de çevresel vergi gelirleri içerisinde en yüksek paya sahip vergilerin enerji vergileri olduğu, ikinci sırada en yüksek vergi gelirleri payına sahip vergilerinde ulaştırma vergileri olduğu görülmektedir. Kaynak ve kirlilik vergilerine ilişkin gelirler ise AB ve Türkiye'de çevresel vergi gelirleri içerisinde çok küçük paya sahiptir. Çevresel gelirlerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı AB'de ortalama % 5 civarındayken Türkiye'de ortalama %17 civarındadır. Uluslararası karşılaştırmalar açısından önemli bir gösterge olan çevresel vergilerin GSYİH içindeki payına bakıldığında AB çevresel vergi gelirleri toplamının GSYİH 'ye oranının Avrupa Birliği genelinde çevresel vergi gelirlerinin GSYH içindeki payının yıllar boyunca istikrarlı bir şekilde seyrettiği ve yaklaşık %2,5 düzeyinde kaldığı gözlemlenmektedir. Türkiye'ye bakıldığında ise bu oranın zaman içinde azaldığı ve 2021 yılı itibarıyla %1,6 seviyesine gerilediği görülmektedir. Ancak, bu düşüşe rağmen Türkiye'de çevresel vergi gelirlerinin GSYH içindeki payının AB ortalamasının üzerinde olduğu ifade edilebilir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Günümüzde çevresel sorunlarla mücadele kapsamında çevresel kirliliklerin önlenmesi ve azaltılması amacıyla uygulamaya konulan mali araçların başında çevresel vergiler gelmektedir. Çevre kirliliği oluşturan unsurların ortaya çıkarmış oldukları sosyal maliyetleri kendilerine ödettirmeyi amaçlayan

çevresel vergilerin özü Pigoucu vergilere dayanmaktadır. İlk kez A. C. Pigou (1920) tarafından olumsuz dışsallıkların içselleştirilmesi için çevresel vergilerin uygulanması fikri daha sonra çeşitli ekonomistler tarafından kabul görmüş ve geliştirilmiştir. Çevre sorunlarının etkilerinin küresel ölçekte ciddi bir şekilde hissedilmesiyle birlikte çevresel vergiler birçok ülkede çevre koruma politikası kapsamında uygulanmaya başlanmıştır. İlk uygulama örneklerine İskandinav ülkelerinde rastlanan çevresel vergiler özellikle AB'nin çevre koruma politikasında önemli bir yere sahiptir. 1990'lı yıllardan itibaren Avrupa'da yaygın bir şekilde uygulanmaya başlanan çevresel vergiler dünyada artan çevre sorunlarının çözümü için gerçekleştirilen ekolojik reformlar çerçevesinde çok sayıda ülke tarafından uygulamaya konulmuştur. Ülkelerin çoğunda olduğu gibi Türkiye de küresel çapta çevre koruma konusunda gerçekleştirilen çabalara ortak olmuş ve çevre koruma konusuna ulusal planlamalarında öncelikli olarak yer vermeye başlamıştır. Özellikle Türkiye'nin AB'ye adaylık sürecinin Türkiye'deki çevre koruma alanında gerçekleştirilen faaliyet ve projelere yansıdığı, vergi politikalarının da bu kapsamda AB ile uyumlaştırılmaya çalışıldığı ifade edilebilir.

AB ve Türkiye'deki çevresel vergi gelirlerinin karşılaştırılması amaçlayan bu çalışmada ilk olarak çevresel vergilerle ilgili kavramsal çerçeveye ve AB ve Türkiye'deki çevresel vergilere ilişkin uygulamalara genel hatlarıyla değinilmiştir. Çalışmada çevresel vergiler için EUROSTAT tarafından yapılan sınıflandırma referans alınarak çevresel vergiler; enerji ve karbon taşımacılık, kirlilik vergileri ve doğal kaynak vergileri olarak dört ayrı grupta sınıflandırılmıştır. Bu kapsamda AB ve Türkiye'deki çevresel vergiler EUROSTAT, OECD ve TÜİK verileri kullanılarak mukayeseli olarak ele alınmıştır. Analizler doğrultusunda elde edilen sonuçlar şu şekilde ifade edilebilir:

- Çevresel vergi gelirlerinin GSYİH içindeki paylarına bakıldığında AB’de genel anlamda bu oranın istikrarlı seyrettiği ve ortalama %2.5 civarında olduğu görülmüştür. Türkiye’de ise çevresel vergilerin GSYİH içindeki payında özellikle 2017 yılı sonrasında bir azalışın söz konusu olduğu, 2021 yılı itibari ile de %1,6 düzeyinde gerçekleştiği görülmüştür.
- Çevresel vergi gelirlerinin, toplam vergi gelirleri içindeki payı incelendiğinde gerek AB’de gerekse Türkiye’de genel anlamda bu oranın azaldığı göze çarpmaktadır. AB’de toplam vergi gelirlerinin içinde çevresel vergi gelirlerinin payı ortalama %5 iken Türkiye’de ortalama %17 olarak gerçekleşmiştir. 2021 yılı rakamları incelendiğinde ise söz konusu oran AB’de %5.5 olarak gerçekleşirken Türkiye’de %9.9 olarak gerçekleşmiştir. Buradan hareketle Türkiye’de çevresel vergi gelirlerinin, toplam vergi gelirlerinin içindeki payının AB’ye kıyasla daha yüksek olduğu söylenebilir.
- AB ve Türkiye açısından çevresel vergi gelirlerinin dağılımı incelendiğinde benzer bir dağılımın söz konusu olduğu görülmüştür. Her ikisi için de birinci sırada enerji vergilerinin, ikinci sırada ulaştırma vergilerinin üçüncü sırada ise kaynak ve kirlilik vergilerinin olduğu görülmektedir.
- Hem AB’de hem de Türkiye’de çevresel vergi gelirlerinin genel dağılımına bakıldığında çevresel vergi gelirleri içinde en yüksek paylı vergi grubunun enerji vergileri olduğu görülmüştür. 2021 yılı için AB’de çevresel vergi gelirleri içerisinde enerji vergilerinin oranı %78 iken Türkiye’de bu oran %27 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum Türkiye açısından elde edilen karbon ve enerji vergilerinin AB ortalamasının oldukça gerisinde kaldığını göstermektedir.

- Kirlilik ve doğal kaynak vergilerinin çevresel vergi gelirleri içindeki payının hem AB de hem de Türkiye’de düşük olduğu görülmektedir. 2021 yılı için AB’ de bu oran %3,6’lık olarak gerçekleşirken Türkiye’de %3,07 olarak gerçekleşmiştir.

Çalışma sonucunda Türkiye’deki çevresel vergilerden sağlanan toplam gelirin toplam vergi gelirleri içerisindeki payının AB ortalamasının üstünde olduğu görülmektedir. Söz konusu vergilerin konuluş amacı ve tarife yapıları incelendiğinde bu vergilerin çevre koruma fonksiyonundan ziyade devlet bütçesine gelir sağlama fonksiyonunun daha ön planda olduğu görülmektedir. Bu sonuç literatürde yer alan çalışmalarda Türkiye’deki çevresel vergilerin çevre koruma amacından daha çok mali amaçlarla tahsil edildiği görüşü (Arıkboğa, 2019; Yılmaz, 2021; Akpınar, 2021; Olcay, 2024) ile de örtüşmektedir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, T. ve Küçüköksel, N. Ç. (2022, Haziran). Çevre vergilerinin yeşil sürdürülebilir çevre için etkin kullanımı. 20. TNKÜ İİBF Uluslararası Kamu Maliyesi Sempozyumu, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- Arıkboğa Ü. (2019). Çevre politikasının ekonomik araçları ve Türkiye’de belediye uygulamaları. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 41, Sayı: 1, Haziran, ISSN: 2149-1844, ss/pp. 23-50 DOI: 10.14780/muiibd.582302.
- Çelikkaya, A. (2011). Avrupa Birliği üyesi ülkelerde çevre vergisi reformları ve Türkiye’deki durumun değerlendirilmesi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(2), 97-120.
- Ekins, P. (1999). European environmental taxes and charges: recent experience, issues and trends. Ecological economics, 31(1), 39-62.
- Ekins, P., & Speck, S. (1999). Competitiveness and exemptions from environmental taxes in Europe. Environmental and resource economics, 13, 369-396.
- EUROSTAT (2013). Environmental taxes a statical guide. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-manuals-and-guidelines/-/ks-gq-13-005>. Accessed 15.04.2024.
- EUROSTAT (2024). Environmental tax statistics. Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Environmental_tax_statistics. Accessed 15.04.2024.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı (2024). Genel yönetim sektörü mali istatistikleri. <https://muhasebat.hmb.gov.tr/genel->

yonetim-sektoru-mali-istatistikleri, sayfasından
erişilmiştir. Erişim Tarihi: 17.04.2024.

İrteş Gülşen, M. (2021). Çevresel Vergi Uygulamalarının Sınıflandırılması ve Seçilmiş Ülkelerdeki Uygulama Örnekleri. İçinde O. Elmacı (Ed.). Süreklilikten Sürdürülebilirliğe Ekonomi (s.1-179). Çanakkale: Holistence Publication.

OECD (2024). Environmental tax. Retrieved from Environmental policy - Environmental tax - OECD Data <https://www.oecd.org/corporate/>. Accessed 30.04.2024.

OECD (2023a). Environmental Tax policy review of Andalusia. OECD Publishing. Retrieved from <https://doi.org/10.1787/fe6d8b45-en>. Accessed 30.04.2024.

OECD (2023b). Review of environmental taxation and environmental expenditure in Ukraine. Retrieved from <https://dx.doi.org/10.1787/921319bc-en>. Accessed 30.04.2024.

OECD (2011). Environmental taxation a guide for policy makers. OECD Publishing. Retrieved from <http://www.oecd.org/greengrowth/tools-evaluation>. Accessed 30.04.2024.

Olçay, F. M. (2024). Yeşil vergiler, özellikleri, Türkiye'deki durum ve uygulamaları. Vergi Raporu Dergisi, Sayı: 292, Ocak, s.7-20.

Öz E. & Kutbay, H. (2016). Ekolojik vergileme: seçilmiş bazı dünya ülkeleri ile Türkiye verilerinin karşılaştırılması. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(1), 247-271.

Özden, E. (2016). Türk vergi sisteminin çevre vergilerinin istihdamda artış sağlamaya yönelik ikincil amaçlı kullanımına yönelik revizesi. Akademik Bakış

- Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (55), 500-531.
- Pigou, A. C. (1920). Some problems of foreign exchange. The Economic Journal, 30(120), 460-472.
- Reyhan, A. S. (2014). Çevre ekonomisinde çevre vergileri uygulamaları. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 110-120.
- Sınmaz, M. ve Esener, S. Ç. (2021). Çevre sorunlarını önlemede mali çözümlerin rolü: küresel kamusal mallar perspektifinden karşılaştırmalı bir analiz. İçinde Ş. Karabulut (Ed.) Teorik Perspektiften İktisadi Ve Finansal Olguların Değerlendirilmesi (s. 681-698). Ankara: Gazi Kitabevi.
- TÜİK (2024). Devlet hesapları. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Devlet-Hesaplari-2022-49648>, sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 17.04.2024.
- Yılmaz, T. Z. ve Eser, L. Y. (2021). Avrupa Birliği ve Türkiye'de çevre vergileri ve bu vergilerden elde edilen gelirlerin analizi. Mali Çözüm Dergisi/Financial Analysis, 31(167).
- Yücel, M. E. (2020). Çevre vergileri üzerine üç makale (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 15.04.2024

TÜRKİYE’DE UYGULANAN ÇEVRESEL VERGİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Selma AYDOĞAN¹

1. GİRİŞ

İnsanlığın çevresel problemlerle karşılaşması çok eski dönemlere kadar uzansa da sanayileşme ve kentleşmenin yaygınlaşmasıyla çevre sorunları canlı yaşamını tehdit eden ciddi bir sorun olarak görülmüştür. Çevre bir taraftan insanlığa üretimde kullanmak üzere (hava, su, yiyecek gibi) doğal kaynak sağlayan bir depo işlevi görürken diğer taraftan doğal kaynakların tüketimiyle ortaya çıkan her türlü atık için de atık deposu işlevi görmektedir. Fakat günümüzde insanların çevrenin bu fonksiyonlarını aşırı ve bilinçsiz bir şekilde kullanması nedeni ile ciddi anlamda çevresel sorunlar ortaya çıkmaktadır (Dunlap & Jorgenson, 2012: 1-2). Özellikle küresel ısınma ve iklim değişikliği bugünkü toplumları karşılaştığı en büyük tehlikelerden birisidir ve söz konusu çevresel sorunların giderilmesine ilişkin koordineli bir eylemin bulunmaması durumunda bu çevresel sorunlar yakın gelecekte geri dönüşü olmayan ve yıkıcı sonuçlar doğurabilecektir. Bu nedenle, çevre sorunlarının hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çözümü için devletin düzenleyici araçlarına ihtiyaç vardır (Vysochyna, 2020:202).

Verginin tarihsel süreci göz önünde bulundurulduğunda; vergiler, geçmişte sadece kamu hizmetlerinin finansman kaynağı

¹ Öğr. Gör. Dr., Uşşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları, selma.demirtas@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0651-9984.

olarak görülmüş ve daha çok fiskal amaçlı olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise vergiler, fiskal amaçlı kullanılmasının yanında ekstra fiskal olan sosyal ve ekonomik amaçlar için de önemli bir mali araç olarak kullanılmaktadır. Özellikle etkisi her geçen gün artan boyutlarda hissedilen çevre kirliliğinin azaltılmasında, çevreye verilen zararları yok etmeyi ya da en aza indirmeyi amaçlayan çevresel vergiler önemli bir yere sahiptir. Çevre kirliliğinin azaltılmasında vergilerin bir politika aracı olarak kullanılması fikri ilk olarak A. C. Pigou (1920) tarafından önerilmiş ve daha sonra çeşitli ekonomistler tarafından geliştirilmiştir. İlk olarak İskandinav ülkelerinde uygulama imkânı bulan çevresel vergiler bugün Türkiye de dâhil olmak üzere birçok ülkede uygulamaya konulmuştur. Asıl amacı çevreye verilen zararların tazmin edilmesi ve çevre koruma politikalarının teşvik edilmesi olan çevresel vergi uygulamalarında ülkeler açısından farklılıklar mevcuttur.

Çevresel vergiler literatürde ekolojik vergiler, yeşil vergiler, çevre ile ilişkili vergiler şeklinde de ifade edilmektedir. Söz konusu vergilere ilişkin yapılan tanımlama ve sınıflandırmalarda yaygın olarak Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT) ve Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) tarafından yapılan tanımlama ve sınıflandırmalar kullanılmaktadır. Bu tanımlamalarda çevresel vergiler genel olarak çevre üzerinde kanıtlanmış olumsuz etkisi olan matrahlar üzerinden alınan vergiler olarak ifade edilmekte ve vergiler; karbon ve enerji, taşımacılık, kirlilik ve doğal kaynak olmak üzere farklı kategorilere ayrılmaktadır.

Çalışmada Türkiye’de çevreyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkisi bulunan Çevre Temizlik Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi, Özel Tüketim Vergisi ve Diğer Vergi ve Yükümlülükler başlığı altında Katma Değer Vergisi, Elektrik ve Hava Gazı Tüketim Vergisi, Plastik Poşet Vergisi uygulamasına genel olarak değinilmiştir. Ayrıca çalışma sonunda Türkiye’de uygulanan

çevresel vergilerle ilgili genel değerlendirmelere ve önerilere yer verilmiştir.

2. TÜRKİYE’DE UYGULANAN ÇEVRESEL VERGİLER

Çevre koruma konusunda birçok ülkede artan farkındalık ülkelerin hem ulusal hem de uluslararası politikalarında bu konuya daha fazla ağırlık vermesini sağlamıştır. Özellikle uluslararası arenada gerçekleştirilen (Stockholm Konferansı, Brundland Raporu, Rio zirvesi, Kyoto Protokolü, Paris İklim Anlaşması) anlaşmalarda çevresel sorumluluklara ilişkin somut adımların atılma ihtiyacı ülkelerin bu yükümlülükleri yerine getirmesinde etkili olmuştur. Türkiye de uluslararası anlamdaki gelişmelere paralel olarak çevre koruma konusuna ulusal politikalarında ağırlıklı olarak yer vermeye başlanmıştır. Türkiye’nin AB’ye aday olma süreci de Türkiye’nin çevre koruma konusunda atacağı adımları hızlandıran önemli bir gelişmedir. AB’nin çevre politikasında önemli bir mali araç olan çevresel vergi uygulamalarına Türk vergi sisteminde de rastlamak mümkündür. Söz konusu vergiler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

2.1. Çevre Temizlik Vergisi

Türkiye’de 1993 yılında uygulamaya konulan Çevre Temizlik Vergisi (ÇTV)’nin ilk uygulamasında katı atık ve atık sular için iki farklı şekilde uygulanmaktaydı. 2003 yılında yapılan düzenleme ile bu ikilik ortadan kaldırılmıştır (Arıkboğa, 2019:34-35). Bugün uygulamada olan ÇTV, Türkiye’de 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ile düzenlenmiştir. Belediyelerce tahsil edilen bu verginin belediyenin sınırları ve mücavir alanında yer alan ve belediyelerce sunulan çevre temizlik hizmetlerinden fayda sağlayan konutlardan, iş yerlerinden ve farklı amaçlarla kullanılan binalardan tahsil edilmektedir (Belediye Gelirleri Kanunu, 1981). Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından yayınlanan 57

seri numaralı Genel Tebliğ’de 01.01.2024 tarihi itibari ile konut olarak kullanılan binalar için söz konusu verginin Büyükşehir belediyeleri için, su tüketim miktarları dikkate alınarak metreküp başına 2,30 TL, diğer belediyeler için ise 1,70 TL olarak uygulanacağı ifade edilmiştir. İş yeri ya da sair şekillerde kullanılan binalar için verginin yayınlanan 57 seri numaralı Genel Tebliğ’in 4. Maddesinde yer alan tarifeye göre uygulanacağı büyükşehir belediyelerinde söz konusu tarifede yer alan tutarların %25 artırımlı olarak uygulanacağı belirtilmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2023a).

ÇTV, EUROSTAT’ ta yer alan çevresel vergilere ilişkin sınıflandırmada kirlilik vergileri içerisinde yer almaktadır. Bu vergiyi diğer çevresel vergilerden ayıran en önemli özelliklerinden birisi vergi hesabında tüketilen su miktarını göz önünde bulundurması dolayısıyla Türkiye’de çevreyi koruma amacı güden tek vergi olmasıdır (Bıyan ve Gök, 2014:301). Çevresel vergilerin özünü oluşturan denetim ve yönlendirme fonksiyonları kişi ve kurumları çevreye verecekleri zararlardan caydırmaya ve çevreyi korumaya yönelik davranışları teşvik etmeye katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte bu vergilerin kamu gelirlerine katkı sağlamasından dolayı fiskal anlamda ayrıca bir fonksiyonunun olduğu da söylenebilir (İraz, 2018:59).

ÇTV’ nin Türkiye’deki uygulamasında vergi tarifesinde konutlar için su tüketiminin temel alınması su tüketimini azaltma noktasında olumlu etkilere sahip olabilecektir. Ancak söz konusu verginin, katı atık miktarları ile herhangi bir ilişkisi bulunmamaktadır. Yine iş yeri olarak kullanılan binalardan alınan vergilerde tarife, katı atık ve atık su miktarlarından bağımsız şekilde bina gruplarına göre belirlenmektedir. Bu açıdan Türkiye’de uygulanan ÇTV’nin negatif dışsallıkların ortadan kaldırılmasına doğrudan katkı sağladığı söylenemez. Burada verginin ilgili belediyeye kaynak sağlama fonksiyonunun daha ön plandadır (Arıkboğa, 2019:44-45).

Türk vergi sistemi kapsamında bulunan çevresel vergiler göz önünde bulundurulduğunda çevre koruma amacına doğrudan hizmet eden tek verginin ÇTV olduğu literatürde hâkim olan görüştür (Bıyan ve Gök, 2014:301; Satır Reyhan, 2014:114; Arıkboğa, 2019:44-45; Ertekin ve Dam, 2020:73; Olcay, 2024:17).

Kirlilik vergileri içerisinde yer alan ÇTV' nin Türkiye uygulaması AB ile karşılaştırıldığında söz konusu verginin çevre korumayı teşvik amacının mali amacının gerisinde kaldığı söylenebilir. Bu açıdan bu verginin kişi ya da kurumların eylemlerinde çevre lehine önemli bir farkındalığa katkı sağladığı söylenemez. Ayrıca vergi tutarları göz önünde bulundurulduğunda diğer vergilere kıyasla düşük tutarlarda olması da verginin yönlendirme ve denetim fonksiyonunun ikinci planda kalmasına sebep olmaktadır.

2.2. Motorlu Taşıtlar Vergisi

Türk vergi sisteminde vergilerin konularına göre gelir, servet ve harcama şeklinde yapılan sınıflandırma içerisinde servet vergileri kapsamında değerlendirilen Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV)Türkiye'de 1963'te kabul edilen 197 sayılı Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu ile yürürlüğe girmiştir. Verginin kapsamı, ilgili kanunun 5. ve 6. maddelerinde belirtilen tarifeye göre; Karayolları Trafik Kanunu kapsamında trafik şube veya bürolarına kayıtlı ve tescilli motorlu kara taşıtları ile Ulaştırma Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü'ne kayıtlı ve tescilli uçak ve helikopterleri içermektedir (GİB, 2025).

EUROSTAT tarafından yapılan çevresel vergiler sınıflandırmasında ulaşım vergileri içerisinde yer alan MTV'nin Türkiye ve AB uygulamaları karşılaştırıldığında özellikle vergi tarifeleri açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. AB üyesi ülkelerde söz konusu verginin tarife yapısını belirleyen temel

kriterler; araç ağırlığı, yakıt kullanımı, motorun silindir hacmi ve karbon salınımıdır.”

Burada dikkati çeken iki temel kriter; araç ağırlığı ve karbon emisyonudur. Ağırlık kriterinin tarifede yer almasının temel gerekçesi olarak taşıtların yola vermiş oldukları zararın ağırlıkları ile doğru orantılı olması gösterilmiştir. Yakıt tüketimi, motor silindir hacmi ve karbon emisyonu kriterlerinin tarifede yer almasının temel gerekçesinin de çevreye salınan kirletici emisyonlar olduğu belirtilmiştir (Sugözü vd., 2014:125). Türkiye’deki mevcut uygulamaya bakıldığında ilgili vergiye ilişkin tarifede temelde aracın yaşı, motor silindir hacmi ve fiyatı gibi kriterlerin dikkate alındığı görülmektedir. AB uygulamalarının aksine aracın yaşı arttıkça ödediği vergi miktarları azalmaktadır. Bu bakımdan söz konusu verginin çevre kirliliğini dikkate aldığı söylenemez. Ayrıca AB’de ülkelerin büyük bir kısmı vergilemede karbon miktarlarını temel alan vergilemeye geçmişken Türkiye’de henüz vergilemede karbon miktarlarının göz önünde bulundurulmaması söz konusu verginin çevre koruma fonksiyonunun azalmasına neden olmaktadır. Özellikle 2017 yılında MTV kanununda yapılan düzenleme ile tarifeye taşıt değeri kriterinin eklenmesi verginin gelir fonksiyonunu daha belirgin hale getirmiştir (Yılmaz ve Eser, 2021:121).

Türkiye’de trafikte yer alan eski araçların çevreye vermiş oldukları zarar göz önünde bulundurularak trafikten toplatılması için 2009 yılında bir düzenleme yapılmış ve trafikte kayıtlı olan 79 yılı ve öncesine ait araçların hurdaya çıkartılması için adlarına tahakkuk etmiş MTV, gecikme zam ve faizlerinin ve cezalarının silineceği ifade edilmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2009). Söz konusu düzenleme çevre kirliliğinin azaltılması açısından önemli bir ilerleme olarak değerlendirilebilir. Diğer taraftan çevre dostu şeklinde nitelendirilen elektrikli araçların 2018 yılında yapılan

düzenlemeyle 2019 yılı itibari ile MTV' ye tabi olması çevre koruma politikalarını teşvik etmekten uzak bir yaklaşımdır.

AB üyesi birçok ülkede elektrikli otomobiller MTV kapsamı dışında tutulmuş ve bu araçların kullanımını yaygınlaştırmak için çeşitli teşvik politikaları yürürlüğe konulmuştur. Örneğin, Avusturya'da elektrik motorlu otomobillerden MTV alınmamakta işletmelere ait otomobiller ise karbon emisyon (CO₂) değerleri göz önünde bulundurularak MTV' ye tabi tutulmaktadır. Belçika'da, Finlandiya'da karbon emisyonunu temel alan MTV uygulamaları mevcuttur. Fransa'da elektrikli ya da hibrit araçların kullanılmasını teşvik etmek için nakit destek şeklinde teşvik uygulamalarına rastlanılmaktadır. İsveç'te yeni elektrikli araç satın alımlarında ya da CO₂ emisyonu 50 gr/km'yi geçmeyen otomobillere 10.000, emisyonu 0 gr/km olan otomobillere ise 70.000 İsveç Kronu (SEK) tutarında teşvik verilmektedir. Bunların dışında İspanya, Hollanda, Slovenya, Malta, Letonya Almaya, Hırvatistan, İngiltere gibi ülkelerde otomobil tescillerinde karbon emisyonunu temel alan vergi uygulamaları mevcuttur (Odabaş ve Hayrullahoğlu, 2017: 57-60).

Türkiye'de elektrikli-hibrit otomobiller 2011 yılından itibaren trafikte kullanılmaya başlanmıştır (TÜİK, 2023). Elektrikli ve hibrit otomobiller 2019 yılına kadar MTV kapsamında değilken yapılan düzenleme ile MTV Kanunu'nda I, I/A ve II sayılı tarifelerde bulunan taşıt türlerinden sadece elektrik motorlu olanların, 1 Ocak 2019 tarihinden itibaren yaşlarına göre belirlenen vergi tutarlarının %25'i oranında vergilendirileceği kararlaştırılmıştır (Akpınar ve Küçüköksel, 2022:78).

Türkiye'deki mevcut MTV uygulaması değerlendirildiğinde öncelikle vergi hesabına esas teşkil eden kriterlerin motor silindir hacmi, yaş ve taşıt değeri olduğu aracın yaşı arttıkça ödenecek vergi miktarının düştüğü görülmektedir. Eski taşıtların yeni nesil taşıtlara nazaran çevre kirliliğine daha

fazla neden olduğu ve çevre dostu elektrikli-hibrit otomobillerin de MTV kapsamına alınması, uygulamadaki MTV'nin çevre koruma odaklı yaklaşımdan daha çok gelir sağlama amacına hizmet ettiği ifade edilebilir. MTV'nin çevre koruma amacına hizmet edebilmesi için öncelikle tarifenin karbon salınımını dikkate alması ve çevreyle ilişkisi kurularak yeniden dizayn edilmesi gerekmektedir.

2.3. Özel Tüketim Vergisi

Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) 4760 sayılı Kanunu'nun 1 Ağustos 2002 'de yürürlüğe girmesi ile birlikte uygulanma imkânı bulmuştur. Bu verginin getirilmesindeki temel amacı Türk vergi mevzuatının sadeleştirilmesi ihtiyacıdır. Bununla birlikte söz konusu kanunun getirilme amacından biri de AB mevzuatına uyum sağlamaktır. ÖTV'nin getirilmesiyle yürürlükte olan taşıt alım vergisi, akaryakıt tüketim vergisi gibi on üç tane vergi vb. yükümlölük kaldırılmıştır. Yeni düzenlemede bu vergiler ÖTV Kanunu'nda ekli listelerde yer almıştır (Bilici, 2022:169).

ÖTV'nin yakıt tüketimi ve özel araç kullanımı üzerindeki azaltıcı etkisi, araçların ilk satın alımlarında motor silindir hacmi daha küçük olanlara büyük olanlara nazaran düşük vergi oranının uygulanması bu verginin dolaylı yoldan çevresel amaçlara hizmet ettiğini göstermektedir (Ağacan vd., 2017:689; İrteş Gülşen, 2021:139). Özellikle akaryakıt üzerinden alınan verginin tüketilen yakıt miktarıyla doğrudan ilişkili olması nedeniyle emisyonları doğrudan hedef aldığı söylenebilir. Ancak söz konusu verginin emisyon miktarlarını kısıtlayıcı bir etki oluşturabilmesi için uygulamada mutlaka daha az kirlilik oluşturan akaryakıtlara ilişkin daha düşük vergi miktarlarının belirlendiği farklılaştırılmış vergi oranları uygulanmalıdır. Örneğin motorlu araçlardan kaynaklanan kurşun emisyonlarının azaltılması için kurşunlu ve kurşunsuz yakıtlarda kurşunsuz

yakıtlar lehine farklı vergi oranları uygulanabilir (Olca 2024:15; Ekins, 1999:45; Chia ve Phang, 2001:76).

Türkiye’deki elektrikli ve hibrit araçların ilk satın alımlarında uygulanan ÖTV oranları fosil yakıtlı araçlara nazaran daha düşüktür. Uygulamada fosil yakıtlı araçların ÖTV oranları hibrit araçlara göre, hibrit araçların ÖTV oranları da tam elektrikli araçlara göre daha yüksek olarak belirlenmiştir. Motor gücü ve motor silindir hacmi ve taşıtın fiyatı gibi unsurlar dikkate alınarak hibrit araçlar için %45 ile %220 arasında tam elektrikli araçlar için ise değişen %10 ile %60 arasında değişen ÖTV oranları uygulanmaktadır (Akpınar ve Küçükgöksen, 2022:78).

Genel anlamda Türkiye’deki ÖTV uygulaması değerlendirildiğinde söz konusu verginin doğrudan çevresel amaçlara hizmet etmek için tasarlanmadığını özellikle akaryakıttan alınan vergide temel olarak tüketim miktarının göz önünde bulundurulması bu verginin daha çok mali amaçlar için tahsil edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte söz konusu verginin çevre korumaya doğrudan olmasa da tüketim miktarını kısıtlayıcı fonksiyonundan ötürü dolaylı bir katkı sağladığı söylenebilir.

2.4. Diğer Vergi ve Benzeri Yükümlülükler

Türk vergi sisteminde uygulanan vergilerden birisi de verginin konusunu harcamaların oluşturduğu Katma Değer Vergisi (KDV)’dir. Türkiye’de 1985 yılından beri uygulanan KDV’nin üretici ya da satıcıların söz konusu vergiyi satış fiyatına yansıtmalarından dolayı çevresel bir vergi olma özelliğinin zayıf olduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan KDV’nin yakıt maliyetlerini arttırarak yakıt tüketimini azaltması nedeniyle çevre kirliliğinin azaltılmasına dolaylı katkı sağladığı da kabul edilmektedir (Sınmaz ve Esener, 2021:686).

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu’nda düzenlenmiş olan Elektrik ve Hava Gazı Tüketim Vergisi de çevresel vergiler kapsamında değerlendirilmektedir. Elektrik ve Hava Gazı

Tüketim Vergisi Belediyenin sınırları ve mücavir alanı içinde elektrik ve havagazı tüketimi gerçekleştirenlerden alınan bir vergidir. Söz konusu vergi elektrik ve havagazı üretim ve tüketimi dolayısıyla ortaya çıkan emisyonların kontrolünü sağlaması nedeni ile çevresel vergiler içerisinde yer almaktadır (Akpınar ve Küçüköksel, 2022:77).

Hükümetler, kamu hizmetlerini finanse etmek ve ekonomik ile sosyal hedeflerini gerçekleştirmek için en önemli mali araç olarak vergileri kullanmaktadır. Vergilerin yanı sıra sıkça başvurulanan diğer mali araçlar ise harçlardır. Çevresel harçlar, çevre kirliliğine sebebiyet veren kişi ve kurumlardan alınan parasal karşılıklar olarak ifade edilmektedir. Atık ya da ürün üzerinden ya da çevresel hizmetlerin karşılığı olarak alınan çevresel harçların amacı çevre kirliliğine neden olan kimselere söz konusu maliyetlerin ödettilmesi ve bu şekilde sağlanan gelirlerin çevre koruma faaliyetlerinin finansmanı şeklinde kullanılmasını sağlamaktır (Yıldırım, 2019:84).

Türkiye’de çevre kirliliğine neden olan plastik poşet ve ambalaj kullanımını azaltmak amacıyla, 2018 yılında Çevre Kanunu’nda bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme kapsamında, 1 Ocak 2019’dan itibaren marketlerde kullanılan poşetlerden Geri Kazanım Katılım Payı adıyla ücret tahsil edilmeye başlanmıştır. Poşet vergisi şeklinde de ifade edilen katılım payı plastik poşetler için taban fiyat olarak 25 kuruş olarak belirlenmiştir (Resmi Gazete, 2018). 01.01.2015 tarihinden itibaren plastik poşet vergisi 50 kuruş olarak uygulanmaya başlanmıştır (ÇŞİDB, 2024). Ayrıca çevre kirliliğinin azaltılması için plastik poşetle birlikte Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından belirlenecek ürün ve ambalajlar için 2020 yılı itibariyle Geri Kazanım Katılım Payı alınmaya başlanmıştır. Örneğin, 2024 yılı için; binek araç lastiklerinde adet başına 19 TL, iş makinası lastiklerinde lastik başına 100 TL, çinko hava ve gümüş oksitli düğme piller için kilogram başına 100TL, içecek ambalajlarında

0,33 litre kadar 6 kuruş 1,501 litre için 24 kuruş, cam içecek ambalajlarında 0,25 litreye kadar 6 kuruş, 5,01 litre ve üzeri 60 kuruş olarak belirlenmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2023b).

Türkiye’deki plastik poşet vergisi uygulamasının amacının aslında bu poşetleri kullanmayı yasaklamak değil miktar bazında kısıtlamaya gitmek olduğu ve 2019’da 440 olan kişi başı plastik poşet kullanım sayısının 2025 yıl sonu itibariyle 40 adete düşürerek AB standartlarını yakalamak olduğu ifade edilmiştir (Ertekin ve Dam, 2020:77).

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk vergi sistemindeki çevresel vergiler göz önünde bulundurulduğunda çevre koruma amacına doğrudan hizmet eden tek verginin ÇTV olduğu literatürde hâkim olan görüştür (Bıyan ve Gök, 2014:301; Satır Reyhan, 2016:114; Arıkboğa, 2019:44-45; Ertekin ve Dam, 2020:73; Olcay, 2024:17). Ancak ÇTV uygulamasına bakıldığında verginin tarifesi konutlar için sadece su tüketimini esas almakta iş yeri amacıyla kullanılan binalarda bina gruplarını esas almaktadır. Bu açıdan vergi tarifesinin katı atık miktarıyla doğrudan ilişkili olmadığı bu bakımdan doğrudan çevre koruma amacına hizmet etmediği söylenebilir. Ayrıca ÇTV ‘nin su tüketimini azaltmak noktasında yönlendirici bir fonksiyona hizmet edebilmesi için metreküp başına alınan verginin daha yüksek tutarda belirlenmesi gerekmektedir.

Türkiye’de uygulanan MTV’ ye bakıldığında verginin mevcut tarife yapısının aracın yaşı, motor silindir hacmi ve vergisiz taşıt değeri gibi ölçütlere dayandığı; araç yaşı arttıkça ödenecek vergi miktarının azaldığı görülmektedir. Özellikle eski model araçların yeni modellere kıyasla çevre kirliliğine daha çok sebebiyet vermesi yüzünden bu araçların kullanımının azaltılmasına yönelik hem teşvik politikalarının hayata geçirilmesi hem de mevcut MTV tarifesinde bu araçlardan daha

yüksek tutarda vergi alınması yönünde değişikliğe gidilmesi gerekmektedir. Ayrıca Avrupa ülkelerinde olduğu gibi karbon salınım miktarıyla ilişkili bir tarifenin hazırlanması ve çevreye dost elektrikli -hibrit araçların da MTV kapsamından çıkartılması bu araçların kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik teşvik politikalarının bir an önce uygulamaya geçirilmesi gerekmektedir.

ÖTV'nin Türkiye'deki uygulaması genel olarak değerlendirildiğinde söz konusu verginin tüketim miktarı üzerinde kısıtlayıcı etkisinden ötürü diğer çevresel vergilerde olduğu gibi dolaylı anlamda çevre korumaya katkı sağladığı söylenebilir. Diğer taraftan vergi tarifesini çevreye verilen zararlar ilişkili olarak düzenlenmemiştir. Özellikle akaryakıt üzerinden alınan vergilerde temelde tüketim miktarları göz önünde bulundurulmaktadır. Bu açıdan ÖTV'nin çevresel amaçlara hizmet edebilmesi için tarife yapısının çevreye verilen zararlar dikkate alınarak yeniden dizayn edilmesi; akaryakıttan alınan vergilerde emisyon miktarlarının dikkate alınması çevreye daha çok zararı olan yakıt türlerinde farklılaştırılmış vergi tutarlarının uygulanması gerekmektedir.

Türkiye'de 2019 yılından itibaren plastik poşetlerden tahsil edilen geri kazanım ve katılım payı, çevre korumasına yönelik önemli bir vergi türü olarak kabul edilmektedir. Ancak, yapılan düzenleme açıkta satılan ürünlerde kullanılan poşetleri ve hizmet sektöründeki işletmelerin kullandığı poşetleri kapsamamaktadır. Bu anlamda söz konusu düzenlemedeki istisnaların daraltılarak uygulamanın birçok sektör için geçerli olması sağlanmalıdır.

Türk vergi sisteminde yer alan çevresel vergiler göz önünde bulundurulduğunda çevre koruma amacına doğrudan hizmet eden tek verginin ÇTV olduğu literatürde hâkim olan görüştür (Biyar ve Gök, 2014:301; Satır Reyhan, 2016:114;

Arıkboğa, 2019:44-45; Ertekin ve Dam, 2020:73; Olcay, 2024:17). Ancak ÇTV uygulamasına bakıldığında verginin tarifesi konutlar için sadece su tüketimini esas almakta iş yeri amaçlı kullanılan binalarda bina gruplarını esas almaktadır. Bu açıdan vergi tarifesinin katı atık miktarlarıyla doğrudan bir ilişkisinin bulunmadığı bu bakımdan doğrudan çevre koruma amacına hizmet etmediği söylenebilir. Ayrıca ÇTV ‘nin su tüketimini azaltmak noktasında yönlendirici bir fonksiyona hizmet edebilmesi için metreküp başına alınan verginin daha yüksek tutarda belirlenmesi gerekmektedir.

Türkiye’de uygulanan MTV’ ye bakıldığında verginin mevcut tarife yapısının aracın yaşı, motor silindir hacmi ve vergisiz taşıt değeri gibi ölçütlere dayandığı; araç yaşı arttıkça ödenecek vergi miktarının azaldığı görülmektedir. Özellikle eski model araçların yeni modellere kıyasla çevre kirliliğine daha çok sebebiyet vermesi yüzünden bu araçların kullanımının azaltılmasına yönelik hem teşvik politikalarının hayata geçirilmesi hem de mevcut MTV tarifesinde bu araçlardan daha yüksek tutarda vergi alınması yönünde değişikliğe gidilmesi gerekmektedir. Ayrıca Avrupa ülkelerinde olduğu gibi karbon salınım miktarıyla ilişkili bir tarifenin hazırlanması ve çevreye dost elektrikli -hibrit araçların da MTV kapsamından çıkartılması bu araçların kullanılmasını teşvik edecek politikaların gerçekleştirilmesine öncelik verilmelidir.

ÖTV’nin Türkiye’deki uygulaması genel olarak değerlendirildiğinde söz konusu verginin tüketim miktarı üzerinde kısıtlayıcı etkisinden ötürü diğer çevresel vergilerde olduğu gibi dolaylı anlamda çevre korumaya hizmet ettiği ifade edilebilir. Bununla birlikte vergi tarifesi çevreye verilen zararlar ilişkili olarak düzenlenmemiştir. Özellikle akaryakıt üzerinden alınan vergilerde temelde tüketim miktarları göz önünde bulundurulmaktadır. Bu açıdan ÖTV’nin çevresel amaçlara hizmet edebilmesi için tarife yapısının çevreye verilen zararlar

dikkate alınarak yeniden dizayn edilmesi; akaryakıttan alınan vergilerde emisyon miktarlarının dikkate alınması çevreye daha çok zararı olan yakıt türlerinde farklılaştırılmış vergi tutarlarının uygulanması gerekmektedir.

Türkiye’de 2019 yılından itibaren plastik poşetlerden alınan geri kazanım ve katılım payı, doğrudan çevre koruma amacıyla uygulanan önemli bir vergi türüdür. Ancak, yapılan düzenleme açıkta satılan ürünlerde kullanılan poşetler ile hizmet sektöründeki işletmelerin kullandığı poşetleri kapsamamaktadır. Bu anlamda söz konusu düzenlemedeki istisnaların daraltılarak uygulamanın birçok sektör için geçerli olması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ağacan, A. G. İ., Şahpaz, A. G. K. İ., ve Saruç, N. T. (2017). Çevre sorunları ile mücadelelerde Türkiye’de uygulanan çevre vergilerinin etkinliği: alan çalışması, http://www.maliyesempozyumu.org/wp-content/uploads/2017/10/Maliye_Sempozyumu_30_683_699.pdf, sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 12.04.2024.
- Akpınar, T. ve Küçükgöksel, N. Ç. (2022, Haziran). Çevre vergilerinin yeşil sürdürülebilir çevre için etkin kullanımı. 20. TNKÜ İİBF Uluslararası Kamu Maliyesi Sempozyumu, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- Arıkboğa Ü. (2019). Çevre politikasının ekonomik araçları ve Türkiye’de belediye uygulamaları. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 41, Sayı: 1, Haziran, ISSN: 2149-1844, ss/pp. 23-50 DOI: 10.14780/muiibd.582302.
- Belediye Gelirleri Kanunu. (1981). T.C. Resmî Gazete, 17354, 29 Mayıs Ocak 1981.
- Bilici, N. (2022). Türk vergi sistemi. Savaş Yayınları. 46. Baskı. Ankara.
- Biyan, Ö. ve Gök, M. (2014). Çevre politikaları kapsamında Avrupa Birliği ve Türkiye’de çevre vergilerinin uygulanışı: karşılaştırmalı bir analiz. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2), 281-310.
- Chia, N. C., & Phang, S. Y. (2001). Motor vehicle taxes as an environmental management instrument: the case of Singapore. Environmental economics and policy studies, 4, 67-93.
- Dunlap, R. E., & Jorgenson, A. K. (2012). Environmental problems. The Wiley-Blackwell Encyclopedia of

- Globalization içinde (s.1-8) New Jersey: Wiley & Sons, Ltd.
- Ekins, P. (1999). European environmental taxes and charges: recent experience, issues and trends. *Ecological economics*, 31(1), 39-62.
- Ekins, P., & Speck, S. (1999). Competitiveness and exemptions from environmental taxes in Europe. *Environmental and resource economics*, 13, 369-396.
- Ertekin, Ş., & Dam, M. (2020). Türkiye’de çevre vergilerinin çevresel etkileri üzerine bir değerlendirme. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 15, 66-87.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2025), Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu, <https://www.gib.gov.tr/gibmevzuat>, sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 17.04.2024.
- İraz, N. (2018). Çevre kirliliği ve motorlu taşıtlar vergisinin çevre kirliliği üzerindeki etkisi (Yüksek Lisans Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 17.04.2024
- İrteş Gülşen, M. (2021). Çevresel Vergi Uygulamalarının Sınıflandırılması ve Seçilmiş Ülkelerdeki Uygulama Örnekleri. İçinde O. Elmacı (Ed.). *Süreklilikten Sürdürülebilirliğe Ekonomi* (s.1-179). Çanakkale: Holistence Publication.
- Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu (1963). T.C. Resmî Gazete, 11342, 23 Şubat 1963.
- Odabaş, H., ve Hayrulloğlu, B. (2017). Çevresel sorunların çözümünde motorlu taşıtlar vergisine bakış: AB üyesi ülke örnekleri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), 54-70.

- Olca, F. M. (2024). Yeşil vergiler, özellikleri, Türkiye’deki durum ve uygulamaları. Vergi Raporu Dergisi, Sayı: 292, Ocak, s.7-20.
- Pigou, A. C. (1920). Some problems of foreign exchange. The Economic Journal, 30(120), 460-472.
- Reyhan, A. S. (2014). Çevre ekonomisinde çevre vergileri uygulamaları. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 110-120.
- Sınmaz, M. ve Esener, S. Ç. (2021). Çevre sorunlarını önlemede mali çözümlerin rolü: küresel kamusal mallar perspektifinden karşılaştırmalı bir analiz. İçinde Ş. Karabulut (Ed.) Teorik Perspektiften İktisadi Ve Finansal Olguların Değerlendirilmesi (s. 681-698). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sugözü, İ. H. ; Yıldırım, H. ve Aydın, H. İ. (2014), Vergi adaleti açısından motorlu taşıtlar vergisinin analizi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 32, s.115-128.
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB), (2024), Plastik Poşetlerin Ücretlendirilmesine İlişkin Usul Ve Esaslar' da güncelleme yapıldı. <https://cygm.csb.gov.tr/plastik-posetlerin-ucretlendirilmesine-iliskin-usul-ve-esaslar-da-guncelleme-yapildi-duyuru-455115>, sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 12.05.2024.
- T.C. Resmi Gazete (2009). Motorlu Taşıtlar Vergisi Genel Tebliğ. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/03/20090325-5.htm> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 12.04.2024.

- T.C. Resmi Gazete (2018). Geri Kazanım Katılım Payı Beyannamesi Genel Tebliği. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/04/20190404-4.htm> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 12.04.2024.
- T.C. Resmi Gazete (2023a). Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/12/20231230-M2-7.pdf> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 12.04.2024.
- T.C. Resmi Gazete (2023b) 2872 Sayılı Çevre Kanunu Uyarınca Alınacak Geri Kazanım Katılım Payı Tutarlarına İlişkin Tebliğ (2024/1). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/12/20231229-6-1.pdf> sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 12.04.2024.
- TÜİK (2024). Devlet hesapları. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Devlet-Hesaplari-2022-49648>, sayfasından erişilmiştir. Erişim Tarihi: 17.04.2024.
- Vysochyna, A., Samusevych, Y., & Starchenko, L. (2020). Convergence trends of environmental taxation in European countries. In E3S Web of Conferences (Vol. 202, p. 03031). EDP Sciences.
- Yıldırım, H. (2019). Çevre sorunlarını önlemeye yönelik maliye politikaları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sivas.
- Yılmaz, T. Z. ve Eser, L. Y. (2021). Avrupa Birliği ve Türkiye'de çevre vergileri ve bu vergilerden elde edilen gelirlerin analizi. Mali Çözüm Dergisi/Financial Analysis, 31(167).

Yücel, M. E. (2020). Çevre vergileri üzerine üç makale (Doktora Tezi). <https://tez.yok.gov.tr> sayfasından erişilmiştir.
Erişim Tarihi: 15.04.2024

EK MOTORLU TAŞIT VERGİSİNİN ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA KAMU YARARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Serap PÜREN¹

1. GİRİŞ

Kamu yararı kavramı, devletin doğrulamasını yapmak amacıyla kullanılır ve temel hakların sınırlandırılması hususunda da başvurulacak temel kavramlardan biridir. Yasama faaliyetlerinin temel amaçlarından ve sonuçlarından yargıçların yetkilerinin tespitine uzanan çok işlevli bu kavram, herhangi bir faaliyetin kamu hukukuna uygun olup olmadığının ölçütü olarak da ifade edilebilmektedir. Oldukça yaygın şekilde kullanılan kavram, Anayasa Mahkemesi (AYM) tarafından verilen kararlardan da anlaşılacağı üzere her bir olayda somut koşullara göre şekillenerek daha esnek bir kavram haline gelmiştir. Kavramın bu esnekliğinden dolayı belli bir tanımı yapılamamakla birlikte her bir somut olaya göre kavram şekillenebilmektedir.

AYM'nin ek MTV'ye yönelik verdiği kararların kamu yararı açısından değerlendirildiğinde zamana ve şartlara göre değişiklik gösterdiği, ekonomik buhran, kriz ya da olağanüstü durumlarda ek MTV'yi uygun bulup onaylarken, bu dönemler haricinde başvurulacak ek MTV'yi ise onaylamadığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, AYM'nin ek MTV hakkında kamu yararını gözeterek karar verirken somut olaya göre hareket ettiği görülmektedir. Türkiye'de belirli dönemlerde ek vergilere başvurulduğu görülmektedir. Bu düzenlemelerden ek MTV'ye

¹ Dr. Serap Püren, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Maliye Anabilim Dalı, serrappuren67@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3839-5218.

ilişkin AYM kararlarının incelenmesini konu alan çalışmada, Türkiye’de dönem dönem başvuru ek MTV düzenlemelerine ve AYM’nin bu ek vergiye yönelik verdiği kararlar incelenmiştir. Çalışma ile 1999, 2003 ve 2023 yıllarında ihdas edilen ek MTV yasalarının bazı maddelerinin Anayasaya aykırılığı gerekçesi ile yapılan başvuruların AYM’nin verdiği kararlar ışığında incelenerek AYM’nin kararlarında dayandığı kamu yararı kavramı ortaya konmaya çalışılmıştır.

AYM kararlarının kamu yararı açısından inceleneceği bu çalışmanın ilk bölümünde kavramsal çerçeveye, ikinci bölümde ek motorlu taşıtlar vergisi (MTV) düzenlemeleri ile AYM’nin bu düzenlemelere yapılan itiraz ve iptal davalarına değinilmiştir. Çalışma, 1999-2025 dönemi içerisinde dört kez getirilen ek MTV düzenlemelerine karşı açılan iptal ve itiraz davalarına AYM’nin vermiş olduğu kararlar ışığında kamu yararı çerçevesinde değerlendirilmesi ile sonlandırılmıştır.

2. KAVRAM OLARAK KAMU YARARI

Kamu yararı (public interest), “genel yarar”, “kamu menfaati”, “kamu iyiliği” (common good, commun bien) gibi kavramlarla da incelenen çok işlevli bir kavramdır (Yılmaz, 2004: 627). Kamu yararı (*public interest*) kavramı, 1789 devrimine kadar başlıca kavram olan “ortak iyi” (*comm: on good*) kavramına tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlayış, devletten önce mevcut bir toplum yararını (kamu yararını) reddettiği gibi öncelikle kamu yararı dünyevi, akılcı ve anlaşılabilir bir değer ölçüsü halini almıştır (Saraç, 2002: 1).

Kamu yararı, "ortak iyi" ve "genel irade" gibi "toplumsal" yaklaşımların çağdaş siyasi bir söylemi olarak ifade edilebilir (Barry, 2003:309). Flathman, ise “ortak yarar”, “genel refah” gibi buna benzer kullanımları kamu yararından ayrı tutmaktadır. Ona göre devletin politika oluştururken dikkate aldığı ve de yönetimin

etkinliklerini kolay bir şekilde yürütebilmesi için ona yasallık sağlayan bir ölçüt olarak ele alır (Flathman, 1966:1-2). Bu bağlamda, oldukça işlevsel olan kamu yararı, kamusal işlerin hukuk’ a uygun olup olmadığını ölçmek için kullanılır ve temel hakların sınırlandırılmasında bu kavramdan yararlanılır. Kamu yararı, bir faaliyete “devlet ya da kamu faaliyeti” olma niteliği sağlar (Akıllıoğlu, 1991:11).

Kamu yararı kavramı yaygın kullanımına rağmen “içeriği”, “konusu” veya “maddesi” hakkında bir netlik yoktur (Duran, 1982:25,). Bu bağlamda bu kavram “biçimi” açısından tanımlanabilmektedir. Kamu yararı kavramı, içeriği daha önceden belli olmayan bu nedenle biçimi açısından tanımlanabilen bir kavramdır. Bu belirsizlik Anayasa Mahkemesinin de belirttiği üzere kavramın çok işlevli olmasından kaynaklıdır. Bu yüzden kamu yararı kavramı, belli bir tanımı olmaksızın her olayın somut koşullarına göre şekillenen bir kavramdır (Akıllıoğlu, 1991:11). Bu belirsizlik de kamu yararının tanımlanmasında "öznellik", "muğlaklık", "esneklik", "soyutluk" gibi farklı eleştirilere neden olmaktadır (Dik, 2005:2; Güven, 1999: 253; Saraç, 2002: 16).

Kamu yararı dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı şekilde tanımlanabilmektedir. Buna göre dar anlamda kamu yararı, idare hukuku açısından değerlendirilerek kamu hukuku alanındaki işlemlerde genel amaç olan kamu yararının gerçekleştirilmesini vurgular. Geniş anlamda kamu yararı ise, bir ülkede yaşayan tüm insanların (toplumun) ortak yararını vurgular. (Kalabalık 2005:112-113).

Yasa koyucunun iradesi ile belirlenen bu kavrama göre haklar, kamu yararı amacıyla yasa ile sınırlandırılabilir (Saraç 2002:2). Bireysel yarar ile kamu yararının aynı olması zorunlu değildir. Kamu yararı, bireysel yararların bütününe ifade etmez. Kamu yararı yasa koyucunun iradesine dayanırken haklar, kamu

yararı amacıyla yasa koyucu tarafından yasa ile belirlenir ve yasa ile sınırlandırılabilir. Yasa ve kamu yararı bu bağlamda üstündür (Akıllıoğlu, 1991:9). 1789 yılı Fransız devrimi ardından Fransız hukukunda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde kamu yararı, *“Yasa, genel iradeyi ifade eder. Tüm vatandaşlar, şahsen veya temsilcileri aracılığıyla yasanın oluşturulmasına katılma hakkına sahiptir. Yasa, koruma veya ceza açısından herkes için aynı olmalıdır. Yasanın gözünde tüm vatandaşlar eşit olduğundan, yetenekleri ve erdemleri dışında hiçbir ayırım yapılmaksızın, tüm kamu görevlerine, makamlarına ve istihdamlarına eşit olarak kabul edilirler”* (<https://revolution.chnm.org/d/295>).

Çağdaş kamu hukuku tarafından benimsenen bu ilkeye göre, “yasa kamu yararadır”. Yasama organınca uygun yöntem ile yapılan her yasa, kamu yararına da uygundur ve aynı zamanda bu yasa kendisi kamu yararını ifade etmektedir (Saraç, 2002:2).

Bu nedenle kamu yararı, Anayasal bir düzenleme olarak bu bölümde ele alınacak ve sonraki bölümde Anayasa Mahkemesi kararları ışığında kamu yararına değinilmiştir. Ek MTV için yapılan düzenlemeler Anayasa Mahkemesinin vermiş olduğu kararlar doğrultusunda ayrıntılı olarak incelenmiştir.

2. ANAYASADA KAMU YARARI

Kamu yararı kavramı, Anayasada hem temel hak ve ödev olarak hem de temel hak ve ödevlerin sınırlandırılmasının en temel unsuru olarak düzenlenmiştir. Anayasada kamu yararı kavramına yönelik düzenlemelere bu bölümün alt başlıklarında değinilmiştir.

2.1. Kanun-i Esaside Kamu Yararı

Osmanlı döneminden günümüze anayasaların incelenmesi ile kamu yararı kavramının ilk olarak 1876 yılında Kanun-i Esasi'nin 21. maddesinde düzenlendiği görülmektedir. Bu

maddede kamu yararı, “*Menafii umumiye için lüzumu sabit olmadıkça ve kanunu mucibince değer bahası peşin verilmedikçe kimsenin tasarrufunda olan mülk alınamaz*” şeklinde düzenlenmiştir (<https://www.anayasa.gov.tr/>)

2.2. 1921 Anayasasında Kamu Yararı

1921 Anayasası incelendiğinde kamu yararına dair bir düzenlemeye gidilmediği görülmektedir (<https://www.anayasa.gov.tr/>).

2.3. 1924 Anayasasında Kamu Yararı

Cumhuriyet dönemi Anayasalarından 1924 Anayasasının 3115 sayılı Kanunla değişik 74’üncü maddesinde, “*Umumi menfaatler için lüzumu, usulüne göre anlaşılmadıkça ve mahsus kanunları mucibince değer pahası peşin verilmedikçe hiçbir kimsenin malı istimval ve mülkü istimlak olunamaz.*” ibaresi ile kamulaştırma konusunda kamu yararına değinilmiştir (<https://www.anayasa.gov.tr/>).

2.4. 1961 Anayasasında Kamu Yararı

Kamu yararının 1961 Anayasasında, “*mülkiyet, kamulaştırma, devletleştirme, çalışma ve sözleşme hürriyeti*” açısından özel sınırlama nedeni olarak düzenlendiği görülmektedir (Sağlam, 1982:56). Bu bağlamda diğer yasalara göre 1961 Anayasasında genişletilerek ve yukarıda ifade edilen faaliyetlere özel sınırlama getiren kamu yararına maddeler halinde değinildiği de görülmektedir.

1961 Anayasasının II. “Temel hak ve hürriyetlerin özü sınırlanması ve kötüye kullanılamaması” başlıklı 1488 sayılı Kanunla değişik 11’inci maddesinde. “Temel hak ve hürriyetler”, “Devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünün, Cumhuriyetin, milli güvenliğinin, kamu düzeninin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile veya Anayasanın diğer maddelerinde gösterilen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve

ruhuna uygun olarak ancak kanunla sınırlanabilir. Kanun, temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz” ifadeleri ile düzenlenmiştir (<https://www.anayasa.gov.tr/>).

Aynı Anayasada “mülkiyet hakkını” düzenleyen maddelerden (Değişik 20/09/1971, 1488 S. Kanun md.1) “Kamulaştırma” başlıklı maddesinde “Devlet ve kamu tüzel kişileri, kamu yararının gerektirdiği hallerde, karşılıklarını peşin ödemek şartıyla, özel mülkiyette bulunan taşınmaz malları, kanunla gösterilen esas ve usullere göre, tamamını veya bir kısmını kamulaştırmaya ve bunlar üzerinde idari irtifaklar kurmaya yetkilidir...” ifadeleri ile düzenlenmiştir. Aynı maddenin sonraki fıkralarında kamulaştırmanın amaçları, ödeme şekli ve sürelerine değinilmiştir.

Kamu yararı 1961 Anayasasının 39. maddesinde “devletleştirme” başlığı altında ise kamu hizmeti niteliğindeki özel teşebbüslerin kamu yararının gerekli görüldüğü durumlarda yasada belirtilen ödeme şekilleri ile devletleştirilebileceği ifade edilmiştir. Yasanın taksitle ödemeyi gerektirdiği durumlarda ödeme süresine de değinilmiş ve bu sürenin on yılı aşamayacağı ve taksitlerin eşit taksitler halinde ödeneceği, yasada öngörülen şekilde taksitlerin faiz haddine bağlanacağı da düzenlenmiştir. Yine 1982 Anayasının, “çalışma ve sözleşme hürriyeti” başlığı altında 40.maddesindeki düzenlemede “çalışma ve sözleşme hürriyeti” ne değinilmiştir. Bu maddede belirtildiği üzere özel teşebbüs kurulması serbest bırakılmış ve bu hürriyetlerin ancak yasa ile sınırlandırılabilceği açıkça düzenlenmiştir (<https://www.anayasa.gov.tr/>).

2.5. 1982 Anayasasında Kamu Yararı

2709 kanun ile düzenlenen 18.10.1982’de kabul edilen Anayasamızda, “*kamu yararı*” başlığı altında düzenlenmiştir. 1982 Anayasasının III. Bölümü “*Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler*” başlığının altındaki III. Başlıkla ilk defa kamu yararına

yer verilen düzenleme, önceki anayasalardan daha sistematik olmasıyla diğerlerinden ayrılmaktadır. Bu düzenlemeye göre; 1982 Anayasasının 43.maddesi “*Kıyılardan yararlanma*”, 44. maddesi “*Toprak mülkiyeti*”, 45. maddesi “*Tarım, hayvancılık ve üretim alanlarında çalışanların korunması*”, 46.maddesi “*Kamulaştırma*” ve 47.maddesi “*Devletleştirme ve özelleştirme*” başlıklarından oluşmaktadır. Anayasanın bu maddelerinde (43, 44, 45, 46 ve 47.maddeler) geçen kamu yararı düzenlenmelerine aşağıda değinilmiştir (<https://anayasa.gov.tr>).

Kamu yararı; 1982 Anayasasının a) “**Kıyılardan yararlanma**” başlığı altındaki 43. maddeye göre, “*kıyılar, devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve e akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir. Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanılış amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkân ve şartları kanunla düzenlenir*” şeklindedir (<https://normkararlarbilgibankasi>). b) “**Toprak mülkiyeti**” başlığı altında 44. maddesine göre kamu yararı, “*Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Kanun, bu amaçla, değişik tarım bölgeleri ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini tespit edebilir. Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yeraltı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz. Bu amaçla dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında başkalarına devredilemez ve ancak dağıtılan çiftçilerle mirasçıları tarafından işletilebilir. Bu şartların kaybı halinde, dağıtılan toprağın Devletçe geri alınmasına ilişkin esaslar kanunla düzenlenir*” (<https://anayasa.gov.tr>).

c) “Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması” başlığı altında 1982 Anayasasının 45. maddesine göre tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması” amacıyla, d) “Kamulaştırma” başlığı altında 46. maddesine göre “kamulaştırma” kamu yararının gerektirdiği, e) “Devletleştirme ve özelleştirme” başlığı altında 47. maddesine göre ise devletleştirme kamu yararının zorunlu kıldığı durumlarda yapılabilmektedir (Şimşek, 2011: 268).

Kamu yararı dar ve geniş anlamda olmak üzere iki farklı şekilde ifade edilebilmektedir. Dar anlamda kamu yararı, mülkiyet hakkının sınırlandırılmasında ve özüne yapılacak müdahalelerde ölçü olarak kabul edilir. Geniş anlamda ise bütün toplumsal değerleri kucaklayan bir nitelik ve kapsam kazanabilir. Kamu yararı kavramı yanında, “toplum yararı”, “ortak iyilik”, “toplumsal refah”, “genel yarar” gibi çoğu birbirinin yerine kullanılan çeşitli kavramlar bulunmaktadır. Bu kavramların ortak noktası, tümünün “bireysel çıkar” dan farklı olmasıdır (Uslugil, 2010:100). Kamu yararı terimi ile ifade edilmek istenen “toplum yararı” ya da “bireysel yararlar toplamı” olmadığıdır. Kamu yararı, mevcut düzenin sürdürülebilirliğini sağlamayı amaçladığı için her zaman ve her durumda toplum yararını gözetmez. Toplum yararı kavramı ise “ülkede yaşayan herkesin ortak çıkarı” nı ifade eder (Akıllıoğlu, 1988:16).

3. ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARI IŞIĞINDA KAMU YARARI

Kamu yararı, Türk hukuk literatürü bu kavramın ne olup olmadığı hakkındaki kararı AYM’ye bırakmıştır. AYM kamu yararı kavramını, hukuk devletinin tanımında yer alan unsurlardan biri olarak nitelendirmekte ve kanunların amaç unsurunu da kamu yararı olarak kabul etmektedir.

Anayasa Mahkemesi, yasa koyucunun belli kişiler, partiler ya da özel çıkarların yararına düzenleme yapmamasının yanı sıra yasaların doğurduğu sonuç açısından da kamu yararına uygunluğu inceler. Şartların farklılaşmasıyla kamu yararının karşılanamadığı durumlarda yasa hükümlerinin iptalinin gerekliliğine dikkat çeken anayasa mahkemesi, her somut olayda kamu yararının var olup olmadığını da inceleme yetkisine sahiptir (Saraç 2002:6). Anayasa mahkemesi kararları doğrultusunda Türkiye’de 1999, 2003 ile 2023 yıllarında başvuru ek MTV düzenlemeleri kapsamında kamu yararı açısından incelenmesini amaçlayan çalışmada ek MTV düzenlemelerine kısaca yer verilmiş ardından bu düzenlemelere AYM’nin vermiş olduğu kararlar kamu yararı açısından incelenmiştir.

3.1. Türkiye’de Ek MTV Düzenlemeleri (1999-2023)

1999 yılından bu yana Türkiye’de Motorlu Taşıtlar Vergisine dört kanun ile ek MTV düzenlemesine gidilmiştir. (Tablo 1). Ek MTV hakkında düzenlenen bu dört kanun tarih sırasına göre; “26.11.1999 tarih ve 4481 sayılı *Kanun*”, “03.04.2003 tarih ve 4837 sayılı *Kanun*”, “30.07.2003 tarih ve 4962 sayılı *Kanun*”, “14.07.2023 tarih ve 7456 sayılı *Kanunlardır*” (<https://resmigazete.gov.tr/>).

Bu düzenlemelerden Türkiye’de 1999, 2003 ve 2023 yıllarında olmak üzere üç farklı yıl içinde dört kez ek MTV düzenlemesine gidildiği anlaşılmaktadır. Çalışmada bu ek MTV düzenlemeleri, çalışmanın amacı kapsamında AYM kararları ışığında kamu yararı açısından incelenmiştir.

3.2. AYM’nin Ek MTV Kararlarının Kamu Yararı Açısından İncelenmesi

1999 yılından itibaren Anayasa Mahkemesi’nin (AYM) ek Motorlu Taşıtlar Vergisi’ne (MTV) yönelik dört kararı bulunmaktadır. AYM’nin ek MTV hakkında verdiği bu dört

karar; 4481 sayılı, 4837 sayılı, 4962 sayılı ve 7456 sayılı kanunları kapsamaktadır. AYM'nin ek MTV ile ilgili kararlarının özeti niteliğindeki tabloya aşağıda yer verilmiştir. Bu tabloda Ek MTV' yi düzenleyen kanun, AYM kararı, Resmî Gazete tarih ve sayıları ile kararların ret ya da kabulüne ilişkin açıklamalara da değinilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. AYM'nin Ek Motorlu Taşıtlar Vergisine İlişkin Kararları

Kanunun Tarihi ve Adı	AYM Kararı	Resmî Gazete	Kararın İçeriği
26.11.1999 tarih ve 4481 sayılı Kanun	28.3.2001 tarih, Esas 1999/51 ve Karar 2001/63 sayılı	29.3.2002 tarih ve 24710 sayı	Ek motorlu taşıtlar vergisi kabul edilmiştir.
03.04.2003 tarih ve 4837 sayılı Kanun	23.7.2003 tarih, Esas 2003/48 ve Karar 2003/76 sayılı	11.09.2004 tarih ve 25580 sayı	Ek motorlu taşıtlar vergisi iptal edilmiştir.
30.07.2003 tarih ve 4962 sayılı Kanun	7.10.2003 tarih, Esas 2003/73 ve Karar 2003/86 sayılı	20.12.2005 tarih ve 26029 sayı	Ek motorlu taşıtlar vergisi iptal edilmiştir.
14.07.2023 tarih ve 7456 sayılı Kanun	28.9.2023 tarih, Esas 2023/131, Karar 2013/160 sayılı	06.10.2023 tarih ve 32331 sayı,	Ek motorlu taşıtlar vergisi kabul edilmiştir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ek MTV ile ilgili dört karar incelendiğinde; “4837 sayılı 2003/48 esas ve 2003/76 sayılı kararı ile, “4962 sayılı 2003/73 esas ve 2003/86 sayılı *AYM kararlarının* ek MTV' nin iptaline 4481 sayılı 1999/51 esas ve 2001/63 sayılı kararı ve 7456 sayılı 2023/131 esas ve 2013/160 sayılı kararlarının ise ek MTV' nin kabulüne karar verdiği anlaşılmaktadır. Bundan sonraki bölümde çalışmanın temel amacı olan ek MTV üzerine AYM'nin vermiş olduğu bu dört yasa ile ilgili kararlar, iptal ve itiraz gerekçeleri doğrultusunda incelenmiştir.

3.2.1.4481 sayılı Kanunla Getirilen Ek MTV Düzenlemesinin AYM Karar İncelemesi

Tablo 1’de yer alan ve ek MTV için Anayasa Mahkemesine 26.11.1999 tarih ve 4481 Kanunu’nun Anayasa’nın 2. ve 73. maddelerine aykırılığı nedeniyle iptali ve yürürlüğünün durdurulması istemi ile başvurulmuştur (Saraçoğlu, 2014).

4481 sayılı kanunla getirilen ek MTV hakkında AYM, *depremin sebep olduğu ekonomik kayıpların giderilmesi ve toplumsal dayanışmanın sağlanması gibi sosyal ve ekonomik şartların zorunlu hale getirdiği ek vergi getirilmesinde kamu yararı gözetildiğini* vurgulamıştır. 1999 yılında tahakkuk ettirilen MTV tutarı kadar ek MTV alınacağı düzenlenerek eşini veya birinci derece yakınlarından birini depremde kaybedenlerin taşıtları ile depremde hasar gören taşıtlar bu ek vergi dışında tutulmuştur.

1998 yılı Gelir ve Kurumlar Vergisi hesabı için *mükelleflerin özel durumlarının yanı sıra mali güçlerinin de dikkate alındığının*, 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanunu’nda yer alan bina ve arazi vergilerine ilişkin muaflik ve istisnaların bu vergi yönünden de geçerli kılındığını ve MTV mükellefleri için de aynı konuların geçerliliğini koruduğunu belirtmiş, *mali güce göre vergilendirme ve vergi yükünün adaletli dağılımı ilkelerinin esas alındığı* sonucuna ulaşmıştır. Sonuç olarak, AYM, iptal istemi talebini yukarıda 2. ve 73. maddeye aykırı olmadığına karar vermiş ve yukarıda sayılan hususlar nedeniyle yasayı kabul etmiştir (AYM, E.1999/51, K.2001/63, 28/3/2001).

3.2.2.4837 sayılı Kanunla Getirilen Ek MTV Düzenlemesinin AYM Karar İncelemesi

4837 sayılı Kanunun 1. ve 2. maddelerinin, Anayasa’nın 2., 10., 11. ve 73. maddelerine aykırılığı savıyla iptali ve yürürlüğünün durdurulması istemi ile AYM’ye başvurulmuştur. 4837 sayılı Yasa’nın iptali istenen 1. maddesiyle 197 sayılı MTV

Kanunu'nda yer alan tarifelere göre, 2003 yılı için tahakkuk ettirilen MTV tutarı kadar Kanun'un yayımlandığı tarihte sicilde kayıtlı bulunan taşıtlardan ek MTV alınması öngörülmüştür (Saraçoğlu, 2014). 4837 sayılı kanun ile getirilen ek MTV için AYM, ekonomik istikrarı sağlamak için ek tedbir olarak kamu gelirlerini artırmak amacıyla servet üzerinden ek MTV ve emlak vergisine yönelindiği görüşündedir. AYM'nin bu görüşünde *dolaylı vergilerin kamu gelirleri içindeki payının yüksek olması nedeniyle vergi yükünün adil dağılımının sağlanması* amacının etkili olduğu ifade edilmiştir.

AYM 1. madde incelenmesinde, gelir artırıcı tedbirlerin uygulanmasında vergi yükünün adil şekilde dağılmasının sağlamak için servet üzerinden alınan vergilere ek düzenleme getirildiğinin altını çizmiştir. Ayrıca, son yıllarda dolaylı vergi yükünün giderek arttığını ve 2003 yılında olduğu gibi orta vadede malî disiplin ve kamu borç stokunu azaltarak sürdürmek için ek MTV ve ek emlak vergisi uygulamasına gidildiğini vurgulamıştır. Böylece, *vergi yükünde dolaylı vergilerin artan rolünün değiştirilmesine imkân sağlandığı* ve dolaylı-dolaysız vergi yükü arasındaki farkın iyileştirilmesine katkı sağlanmasının amaçlandığı belirtilmiştir.

AYM, 4837 sayılı Kanun'un ek MTV'yi düzenleyen 1. maddenin incelenmesi ile Anayasa'nın 73.maddesinde düzenlenen malî güce göre vergilendirme ve genellik ilkesini vergilendirmede eşitlik ve adalet ilkeleriyle değerlendirmiştir. Buna göre, 2002 yılı için 2003 yılında ek MTV vergisi için öngörülen %59 yeniden değerlendirme oranının daha önce tahsil edilen MTV üzerine ikinci kez tahsil edilmesinin *mali güç ilkesine aykırı olduğu*, sadece MTV mükelleflerine böyle bir uygulama getirilmesinin *MTV mükelleflerinin vergi yükünü ağırlaştırdığını* belirtmiştir. Ayrıca, *AYM kamu borç stoku ve ekonomik istikrar gerekçelerini olağanüstü şartlar olarak*

değerlendirmemiş ve reddine karar vermiştir (AYM, E. 2003/48, K.2003/76, 23/07/2003).

3.2.3.4962 sayılı Kanunla Getirilen Ek MTV Düzenlemesinin AYM Karar İncelemesi

4837 sayılı kanunla düzenlenen ek MTV'nin iptali üzerine bu verginin kapsamı genişletilerek 4962 sayılı kanun ile tekrar getirilmiştir. Bu düzenlemenin Anayasanın 2., 10., 11. ve 73.maddelerine aykırı olduğu gerekçesi ile AYM'ye başvurulmuştur.

AYM, Anayasayla güvence altına alınan vergilendirme ilkelerinden *olağanüstü durumlarda (doğal felaket, savaş, seferberlik durumu, siyasi, ekonomik ve sosyal krizler) toplumun temelden sarsılmasına neden olacak olaylar karşısında sapılabileceğine* dikkat çekmiştir. Ayrıca, vergilendirme ilkelerine uymanın sosyal hukuk devletinin gereği olduğunun ve ilkelere uyulmamasının sosyal hukuk devleti anlayışı ile bağdaşmayacağını belirtmiştir.

Bu bağlamda AYM verdiği kararda, vergilendirme ilkelerinden *malî güç, ilkesine uyulmamasını gerektiren olağanüstü bir durumun olmadığı* halde 4837 sayılı kanunun iptalinin ardından ikinci kez getirilen ek yükümlülüğü, Anayasa'ya aykırı bularak iptaline karar vermiştir. AYM'nin iptal kararında *hukuk devleti ilkesi, mali güç ilkesi ile eşitlik ilkelerine uygun olmaması* etkili olmuştur (AYM, E. 2023/131 K.2023/160,

3.2.4.7456 sayılı Kanunla Getirilen Ek MTV Düzenlemesinin AYM Karar İncelemesi

7456 sayılı Kanun ile 6 Şubat 2023'de meydana gelen Kahramanmaraş depremleri nedeniyle ek motorlu taşıtlar vergisi düzenlemesine gidilmiştir. 7456 sayılı Kanunun 1. maddesinin 1. ve 7. fıkrasının Anayasanın 2, 5, 6, 10, 13, 35, 73, 90, 123, 127

ve 153. maddelerine aykırılığı nedeni ile iptal ve yürürlüğün durdurulması istemi ile AYM'ye başvurulmuştur.

İptal isteminin gerekçesi olarak hukuk devleti ilkesi gereğince *vergi düzenlemelerinin geriye yürütülmemesi* ve bu düzenlemelerin *mali güce göre vergilendirme ilkesine uygun* olarak yapılması gerektiğinin altı çizilmiştir. Dava konusu kuralda bu ilkelerin göz ardı edildiği, bu nedenle kuralın devletin temel amaç ve görevleriyle de bağdaşmadığı, ayrıca depremin etkilerinin zorunlu şartlarından ziyade *kaynak arayışının sonucu olduğu* ve *kamu yararının sağlanması amacını taşımadığına* dikkat çekilmiştir. Ayrıca MTV mükelleflerine bu ek MTV ile aşırı yük getirildiği bunun da ölçülülük ilkesi ve mülkiyet hakkı ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası anlaşmaların bağlayıcılığı ilkesini ihlal ettiği ifade edilmiştir.

Kanunun 1.maddesi ile “Kanunun yayımı tarihinde ilgili sicilde kayıt ve tescilli bulunan taşıtlar ile bu Kanunun yayımı tarihinden 31/12/2023 tarihine kadar ilgili sicillere ilk defa kayıt ve tescil edilecek olan taşıtlar, bir defaya mahsus olmak üzere, 2023 yılı için tahakkuk ettirilen motorlu taşıtlar vergisi tutarı kadar ek motorlu taşıtlar vergisine tabidir” şeklindedir. 6 Şubat 2023’de Kahramanmaraş depreminde o tarihte kaydı ve tescili olan taşıtlar, depremde evsiz kalanların taşıtları ile birinci derece kan hısımlığı olan akrabasını kaybedenler bu ek vergiden muaf tutulmuştur (<https://normkararlarbilgibankasi.>).

AYM, 7456 sayılı kanuna yapılan başvuruyu incelemiş ve Kanun’un 1. maddesinin gerekçesinden ek MTV’nin depremin olumsuz etkilerinin giderilmesi için ihdas edildiğini belirtmiştir. Depremin olumsuz etkilerinin giderilmesi ne yönelik görevler ve gelir kaynaklarının ise merkezî idare ile mahallî idareler arasında dağıtımında kanun koyucunun takdir yetkisinin olduğunun altını çizmiştir. Ek motorlu taşıtlar vergisinin istisnai bir kamu geliri olduğu gözetildiğinde kuralın idarenin bütünlüğü ilkesi ile

mahallî idarelerin mali özerkliği ilkesini zedelediğini de ifade etmiştir.

Yine aracın değeri ile araç sahiplerinin ödeme güçleri ve özel durumlarının dikkate alındığının ve tutar bakımından yüksek olmayan bir ek MTV'nin araç sahiplerine aşırı bir külfet yüklediği, depremlerin neden olduğu maddi kayıpların büyüklüğü karşısında bu kayıpların giderilmesi ile elde edilecek fayda ile araç sahiplerinin katlanacağı külfet arasında makul olmayan bir dengesizliğin bulunmadığı da ifade edilmiştir. Bu bağlamda sınırlamanın orantılı olduğu, mali güç vergi yükünün adil dağılımı ilkesi, eşitlik ilkeleriyle de ters düşmediği belirtilmiştir (AYM, E.2023/13, K.2023/160, 28/9/2023).

4. SONUÇ

Olağanüstü durumlardan biri olan depremlerin Türkiye’de meydana getirdiği hasarların giderilmesi için ülkede öncelikle vergiler üzerinden mükelleflere ek yükümlülükler getirilmektedir. Ek gelir kaynağı olarak bazı dönemlerde yasaların geriye yürümesi ilkesinin de göz ardı edilerek getirilen bu ek yükümlülükler, mükelleflerin omuzlarındaki yükü daha da ağırlaştırmaktadır. Türkiye’de olağanüstü durumlar dışında ekonomik istikrar, kamu borç stoku gibi nedenlerle de belli dönemlerde ek vergi yasalarına başvurulmuştur. Bu durumda Türkiye’de acil bir nakit ihtiyacında en kolay gelir kaynağı olarak ek vergilendirme ya da yeni vergi ihdas etme yoluna gidildiğinin göstergesidir. Çalışmanın konusunu teşkil eden 1999, 2003 ve 2023 yıllarında ek MTV vergilerinin ihdası bu durumun somut kanıtıdır.

Olağanüstü durum kapsamında 1999 yılında meydana gelen Gölcük merkezli deprem ile 2023 yılında meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremlerinin ardından depremlerin

verdiği hasarların giderilmesi için ek vergilendirme yasalarına başvurulmuştur.

Ancak, bu ek vergi yasalarına, ekonomik istikrarın sağlanması ve borç stokunun azalarak sürdürülebilmesi için de bazı dönemlerde başvurulduğu anlaşılmaktadır. Ek vergi ihdasına dair bu yasalara 1999, 2003 ve 2023 yıllarında başvurulmuş ek MTV yasaları da dahildir. Ek MTV yasalarından 26.11.1999 tarih ve 4481 sayılı yasanın Anayasa aykırı maddeleri olduğu gerekçesi ile iptali için AYM'ye başvurulmuştur. AYM, *depremin sebep olduğu ekonomik kayıpların giderilmesi ve toplumsal dayanışmanın sağlanması gibi zorunlu hallerde getirilen ek vergilerde, kamu yararının gözetildiğine dikkat çekerek yasayı kabul etmiştir.*

2003 yılında 4837 sayılı ek MTV yasasına Anayasaya aykırı maddeleri olduğu gerekçesiyle iptali için AYM'ye başvurulmuştur. AYM *kamu borç stoku ve ekonomik istikrar gerekçelerini olağanüstü şartlar olarak değerlendirmeyerek* bu başvurunun reddine karar vermiştir. 4837 sayılı kanunun reddi üzerine 4962 sayılı ek MTV düzenlemesi 4837 sayılı kanundaki verginin kapsamı daha da genişletilerek ihdas edilmiştir. Bu ek MTV yasasının da Anayasa aykırı maddeleri olduğu gerekçesi ile iptali için AYM'ye başvurulmuştur. AYM, vergilendirme ilkelerine uymanın sosyal hukuk devletinin gereği olduğunun altını çizmiştir. AYM, mali güç, hukuk devleti, eşitlik ilkelerine aykırı olduğu gerekçesi ile verdiği kararda, vergilendirme ilkelerinden *malî güç, ilkesine uyulmamasını gerektiren olağanüstü bir durumun olmadığı halde* 4837 sayılı kanunun iptalinin ardından ikinci kez getirilen ek yükümlülüğü, Anayasa'ya aykırı bularak iptaline karar vermiştir.

2023 yılında meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremin ardından ortaya çıkan zararların telafi edilebilmesi için ek MTV yasası ihdas edilmiştir. Bu yasanın Anayasaya aykırı

maddeleri olduğu gerekçesi ile iptali için AYMY'ye başvurulmuştur. AYM, yeni getirilen ek yükümlölük için mükelleflerin ödeme güçleri ve özel durumlarının dikkate alındığını ve tutar bakımından yüksek olmayan bir ek MTV'nin araç sahiplerine aşırı bir külfet yüklediğini belirtmiştir. Depremlerin neden olduğu maddi kayıpların büyüklüğü ile bu kayıpların giderilmesiyle elde edilecek fayda ile araç sahiplerinin katlanacağı külfet arasında makul olmayan bir dengesizliğin bulunmadığını da ifade etmiştir. Bu bağlamda sınırlamanın orantılı olduğu, mali güç ilkesi, vergi yükünün adil dağılımı ilkesi, eşitlik ilkesi ile de yasanın ters düşmediğine karar vermiş ve yasayı kabul etmiştir.

Sonuç olarak 1999, 2003 ve 2023 yıllarında ihdas edilen dört ek MTV yasasına yapılan iptal başvuruları AYM'nin kararlarında öngördüğü kamu yararı kavramı çerçevesinde incelenmiştir. AYM'nin bu iptal başvurularını değerlendirirken dönemin şartlarını dikkate aldığı ve sadece olağanüstü durumlarda (deprem, savaş vb.) ek MTV'yi kabul ettiğı bunun dışında ekonomik istikrarın sağlanması ya da kamu borç stoğunun azaltılmasına yönelik amaçlarla gelir artırmaya yönelik olarak yapılan yasaları ise reddettiğı görölmektedir. AYM'nin bu kararlarında ise *bir ülkede yaşayan tüm insanların (toplumun) ortak yararı*” olarak ifade edilen geniş anlamdaki kamu yararı kavramını dikkate alarak karar verdiği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- 4481 sayılı 17.08.1999 ve 12.11.1999 Tarihlerinde Marmara Bölgesi ve Civarında Meydana Gelen Depremın Yol Açtığı Ekonomik Kayıpları Gidermek Amacıyla Bazı Mükellefiyetler İhdası ve Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (https://www.verginet.net/dtt/2/448117081999Ve12111999TarihlerindeMarmaraBolgesiVeCivarındaM_2640.aspx).
- 4837 sayılı Ekonomik İstikrarı Sağlamak İçin Ek Vergiler Alınması Hakkında Kanun (<https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2003-76-nrm.pdf>).
- 4962 Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması ve Vakıflara Vergi Muafiyeti Tanınması Hakkında Kanun, (<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/08/20030807.htm>).
- 7456 sayılı 6/2/2023 Tarihinde Meydana Gelen Depremlerin Yol Açtığı Ekonomik Kayıpların Telafisi için Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi İhdası ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun (<https://resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/07/20230715-2.htm>).
- Akıllıoğlu Tekin (1988). “İnsan Hakları Kavramı Üzerine Düşünceler”, İHİD, Lütfi Duran’a Armağan, sayı:1-3.
- Balcı, Fatma Şule (2006). Kamu Yararı Kavramı ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlarının Uygulamaları: Mehmet Altınsoy, Murat Karayalçın ve İ. Melih Gökçek, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

- Barry Norman B. (2003) Modern Siyaset Teorisi (çev: Mustafa Erdoğan ve Yusuf Şahin), Ankara: Liberte Yayınları
- Declaration of the Rights of Man and Citizen, (1789). 26 August 1789, <https://revolution.chnm.org/d/295>).
- Dik, Esra (2005). Kamu Yararı Anlayışında Değişim Baskısı, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:2, Sayı:4.
- Duran, Lütfi (1982). İdare Hukuku, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Flathman Richard E., (1966), The Public interest: An Essay Concerning the Normative Discourse of Politics, New York: Wiley, içinde Held V.,(1970).The Public interest and Individual interests, NewYork/London: Basic Boks.
- Güven, Yusuf. (1999)." Kamulaştırma İşlemlerinde "Kamu Yararı"", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 1, 247-262
- Kalabalık, Cafer (2005). İmar Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara,.
- Sağlam Fazıl (1982). Temel Hakların Sınırlanması ve Özü, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Saraç, Osman (2002). "Kamu Yararı Kavramı", Maliye Dergisi, Sayı: 139, 16-26.
- Saraçoğlu, Fatih (2014). Anayasa Mahkemesinin Vergiye İlişkin Kararlarında Kamu Yararı, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Sezer, Abdullah (2006). 1982 Anayasası Ekseninde Türev Kurucu İktidar Yetkisinin Sınırları ve Yargısal Denetimi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006 (IX+692 s.)

- Sır, ezgi (2024). Anayasa Mahkemesinin Ek Motorlu Taşıtlar Vergisine İlişkin İptal Davasının Reddi Kararının Mali Güç İlkesi Bakımından Değerlendirilmesi, Eskişehir Barosu Dergisi, Sayı: 40. Yıl Özel Sayısı, 306 – 317.
- Şimşek, Suat (2011). Türk Hukukunda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı, TC. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Yayın No: 2011/413, Ankara, 2011.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, 1876 Kânûn-ı Esâsî, 7 zilhicce 1293 (1876), Memaliki Devleti Osmaniye, <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/>.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, 1921 Anayasası, (<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1921-anayasasi/>)
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, 1924 Anayasası, (<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1924-anayasasi/>)
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, 1961 Anayasası, (<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>)
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, 1982 Anayasası, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>)
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi, Mevzuat, (<https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/anayasa/>).
- Uslugil, Tuğba (2010). Kentsel dönüşüm projeleri ve kamu yararı: Meram Belediyesi kentsel dönüşüm projeleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yılmaz, Ejder (2004). Hukuk Sözlüğü. Ankara: Yetkin Yayınları.

KAMU BORÇLANMASI ÇEVRESEL KAMU POLİTİKALARINI ETKİLER Mİ? TÜRKİYE'DEN KATNILAR

Mustafa GÖKMENOĞLU¹

1. GİRİŞ

Sanayi Devrimi'nden 1990'lı yıllara kadar geçen süreçte kitlesel üretim ve tüketimde yaşanan artışlar dünyada çevresel dönüşümü hızlandırmış, birçok sorunu beraberinde getirmiştir (Clapp, 2013). Dünyada ortaya çıkan iklim değişikliği, karbon salınım artışları, küresel ısınma gibi birçok problemin çözümü için devletler üstü kurumlar ve kuruluşlar faaliyet yürütmeye başlamış, birtakım önlem ve çözüm önerileri ortaya atılmıştır (Gökmenoğlu, Bozkurt ve Şimşek, 2024). Özellikle karbon emisyonu azaltımına yönelik olarak uygulanan politikalar bu konunun önemini anlama noktasında oldukça açıklayıcıdır. Çalışmada cevap aranan temel soru ise devlet neden borçlanır ve borçlanmanın çevre harcamaları ile olan ilişkisi nedir. Avrupa Emisyon Ticaret Sistemi ve ülkemizde kabul edilmesi gündemde olan iklim kanunu bu konunun önemini daha da artırmıştır.

Bu kapsamda Türkiye özelinde konunun daha net şekilde anlaşılmasını sağlamak adına TÜİK tarafından yıllık olarak açıklanan çevre koruma harcamaları istatistiklerine bakmakta fayda vardır. Bu veri toplam 9 farklı alt başlıkta sunulmaktadır. Bu başlıklar özelinde yapılan çevre koruma harcamaları çevresel kamu politika uygulamalarına verilen önemi ortaya koymaktadır. *“Toprak, yeraltı ve yüzey sularının korunması ve kalitesinin*

¹ Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye ABD, mustafa.gokmenoglu.1@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9188-1645.

iyileştirilmesi” başlığı altında yapılan harcamaların 2013 yılından 2023 yılına kadar geçen 11 yıllık süreçte 21,6 katlık bir artış yaşayarak 12,2 milyar TL’lik bir büyüklüğe ulaşmıştır. “*Biyolojik çeşitliliğin ve peyzajın korunması*” ve konu özelinde yapılan “*Araştırma ve geliştirme*” harcamaları da sırasıyla 20,7 ve 20,4 katlık bir artış yaşayarak 8,9 milyar TL ve 1,7 milyar TL’ye ulaşmıştır. Toplam harcama tutarı ise 338 milyon TL seviyelerinden 224,6 milyar TL seviyelerine ulaşmıştır (TÜİK, 2025). Öte yandan kamu borç stokuna bakıldığında Kamu net borç stoku 2013 yılından 2024 yılına kadar geçen sürede 194 milyar TL seviyelerinden 7 trilyon 145 milyar TL seviyelerine ulaşarak 36,8 katlık bir artış yaşamıştır. Kamu net borç stoku 2013 yılından 2018 yılına kadar geçen sürede nispeten ılımlı bir seyir izlese de 2018’den sonra hızlı bir artış yaşamıştır. Özellikle pandemi döneminden sonra meydana gelen artış dikkat çekmektedir. 2019 yılında 694,1 milyar TL seviyesinde olan kamu net borç stoku 2023 yılında 5 trilyon 351 milyar TL seviyesine ulaşarak 7,7 katlık bir artış yaşamıştır. Bu artışları tetikleyen kur şokları ve pandemi ile yaşanan mali genişleme, süreci hızlandırmıştır.

Paris iklim anlaşması ve Avrupa yeşil mutabakatı gibi uluslararası yükümlülüklerde Türkiye’nin bu konuda yapacağı çalışmaları artırması gerektiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda Türkiye özelinde kamu borçlanmasının Türkiye çevresel politikaları üzerindeki etkisinin incelenmesi literatür açısından oldukça kıymetli bir çalışma olacaktır. Yapılan bu ampirik çalışma hem maliye politikası tasarımları için hem de literatürdeki boşluğu doldurması açısından oldukça kıymetli bir konu olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Nitekim araştırmanın hizmet ettiği amaç tam olarak kamu borçlanmasının, çevresel politika sıklığına nasıl bir etki ettiği, borç attıkça, çevresel politikalarda artış zamanla düşer mi, yoksa gevşeme gerçekleşir

midir? sorusuna cevap aramaktır. Bu amaca hizmet eden değişkenlerin hesaplama yöntemlerini açıklamakta fayda vardır.

Kamu borç stoku genel hatlarıyla iç borçlanma, dış borçlanmanın toplamı ile hesaplanan brüt borç stokundan varlıkların çıkarılmasıyla elde edilmektedir. Çevresel Politika Sıkılık endeksi (Environmental Policy Stringency Indicator) (EPS) çalışma kapsamında ele alınan temel değişkenlerden biridir. Bu değişken hesaplamaaya dahil edilen ülkelerdeki iklim değişikliği ve hava kirliliği gibi çevresel konularda ne kadar hassas davrandıklarını ölçmektedir. Bunu yaparken de ne kadar katı politikalar uyguladıklarını karşılaştırmaktadır. Endeks hesaplaması yapılırken öncelikle politika araçları seçilir bu noktada Pazar temelli, Pazar dışı ve teknoloji destek politikaları olmak üzere üç alt endeks hesaplanmaktadır. Her politika aracı 0-6 arasında bir puan değeri ile derecelendirilir. Her alt endeksin kendi içindeki ağırlığı 0,33 olarak belirlenmiştir. Genel değerlendirme sonucunda ise 0 ile 6 arasında bir skora ulaşılmaktadır. Bu skor 0' yakınsadıkça ülkenin çevresel konularda oldukça gevşek davrandığı sonucuna varılmaktadır. 6'ya yakınsadıkça ise ülkenin çevresel konularda daha sıkı bir politika izlediği sonucuna varılmaktadır (Kruse, Dechezlepretre, Saffar ve Robert, 2022).

2. LİTERATÜR ÖZETİ

Fodha ve Seegmuller (2012) çalışmasında, çevresel vergi politikalarının kamu borcu istikrarı kısıtlaması altındaki ekonomik sonuçları incelenmiştir. Çalışma, kamu borcunun yüksek olduğu durumlarda, kamu ve özel çevre koruma önlemleri arasındaki etkileşimlerin çevre-yoksulluk tuzağına yol açabileceğini vurgulamaktadır. Sonuçlar, borç düzeyi ve çevresel harcamalar arasındaki doğru dengeleme ile sürdürülebilir bir ekonomik denge sağlanabileceğini ortaya koymaktadır. Fodha ve

Seegmuller (2014) çalışmasında, kamu borcunun çevresel politikaların finansmanındaki rolü ve bu durumun sermaye birikimi ile çevresel kalite üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Çalışma, kamu borcunun çevresel koruma için kullanılması durumunda, sermaye stoğunun başlangıç düzeyinin ekonominin uzun vadeli dengeye ulaşma hızını etkilediğini göstermektedir. Başlangıç sermaye stoku düşükse, ekonomik sistem çevresel yoksulluk tuzağına düşme riski taşıyabilir. Ayrıca, borç seviyesinin düşürülmesi ve çevresel koruma harcamalarının artırılması gerektiği sonucuna varılmıştır. Clootens (2017) çalışmasında, kamu borcunun, yaşam beklentisi ve çevresel kalite üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Çalışma, çevresel kalite ile yaşam beklentisi arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin, kamu borcunun azaltılmasıyla birlikte nasıl sürdürülebilir kalkınmayı destekleyeceğini ortaya koymaktadır.

Boly vd. (2022) çalışmasında, kamu borcu ve çevresel borç arasındaki ilişki incelenmiştir. Ampirik bulgular, kamu borcundaki bir artışın uzun vadede çevresel borcu artırırken, kısa vadede bunun yerine çevresel harcamalarla ikame edilebileceğini ortaya koymaktadır. Efthimiadis ve Tsintzos (2023) çalışmasında, dış borçları olan gelişmekte olan ülkeler için, borç ödemelerinin bir kısmının yenilenebilir enerji altyapı yatırımlarına yönlendirilmesiyle ekonomik büyüme ve borç sürdürülebilirliğini nasıl destekleyebileceği önerilmektedir. Çalışma, bu tür bir finansman mekanizmasının uluslararası kredi verenlerin menfaatlerini korurken, gelişmekte olan ülkelere üretken altyapı yatırımları sağladığını ve borç temerrüdü riskini azalttığını ortaya koymaktadır. Menguy (2023) çalışmasında, kamu borcunun sürdürülebilirliğini etkileyen risk primi faktörü incelenmiştir. Elde edilen bulgular, düşük faiz oranlarının kamu borcunun sürdürülebilirliğini kolaylaştırabileceğini, ancak risk primi etkisinin büyük olduğu durumlarda sürdürülebilir borç seviyelerinin çok daha sınırlı olacağını göstermektedir.

Davin vd. (2023) çalışmasında, kamu borcu ve sağlık politikalarının, salgın hastalıkların makroekonomik ve sağlık üzerindeki etkilerini nasıl hafifletebileceği incelenmiştir. Sonuçlar, devletin sağlık harcamalarını artırmasının, virüsün yayılmasını yavaşlatma ve enfekte kişiler arasındaki eşitsizlikleri azaltma konusunda etkili olabileceğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, çevresel kirlenme oranının yüksek olmasının, salgının yayılmasını zorlaştırabileceği, fakat uygun kamu politikaları uygulandığında bu etkinin azaltılabileceği vurgulanmıştır. Farooq vd. (2023) çalışmasında, kamu borcunun çevresel bozulma üzerindeki etkisi ile kurumsal kalitenin bu ilişkiyi nasıl etkilediği araştırılmaktadır. Sonuçlar, düşük gelirli ve genel OIC ülkelerinde kamu borcunun çevresel kaliteyi olumsuz etkilerken, yüksek gelirli OIC ülkelerinde çevresel performansı iyileştirdiğini göstermektedir. Ayrıca, kurumsal kalite ve kamu borcu arasındaki etkileşim, çevresel bozulma üzerindeki olumsuz etkileri dengeleyebilmektedir. Naumenkova vd. (2023) çalışmasında, borç-doğa takasları ve borç-iklim takaslarının kamu maliyesi yönetimindeki rolü incelenmektedir. Bulgular, borç takaslarının çevresel yatırımlar için finansman sağlamada önemli bir araç olabileceğini ancak uygulamada çeşitli sınırlamalar ve zorluklar olduğunu göstermektedir.

Shaari vd. (2023) çalışmasında, ASEAN-5 ülkelerinde ekonomik büyüme, çevresel bozulma ve kamu borcu arasındaki ilişkiler panel ARDL analizi ile incelenmiştir. Sonuçlar, ekonomik büyümenin kamu borcunu artırabileceğini, ancak yatırımların uzun vadede borcu azaltılabileceğini göstermektedir. Ayrıca, kamu borcunun çevresel bozulmaya olan etkisinin, bazı ASEAN-5 ülkelerinde özellikle kısa vadede olumlu olduğu, ancak uzun vadede çevresel sürdürülebilirliği tehdit edebileceği vurgulanmıştır. Azikin vd. (2024) çalışmasında, Endonezya'daki çevresel kalite, teknoloji ve kamu borcu arasındaki uzun vadeli ilişkiler incelenmiştir. Sonuçlar, Endonezya'nın kamu borcunun

sürdürülebilirliğini artırmak için çevresel ve teknolojik faktörlerin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Baret ve Menuet (2024) çalışmasında, kamu borcunun çevresel sürdürülebilirlikle nasıl etkileşime girdiği ve ekonomik büyümeyi teşvik ederken çevreyi korumanın kamu borcu üzerindeki etkisi incelenmektedir. Sonuçlar, kamu borcunun çevreyi koruma harcamalarına yönlendirilmesi durumunda, borç seviyelerinin düşük tutulması gerektiğini, böylece çevreyi koruma hedeflerinin ekonomik büyümeyle uyumlu hale gelebileceğini göstermektedir.

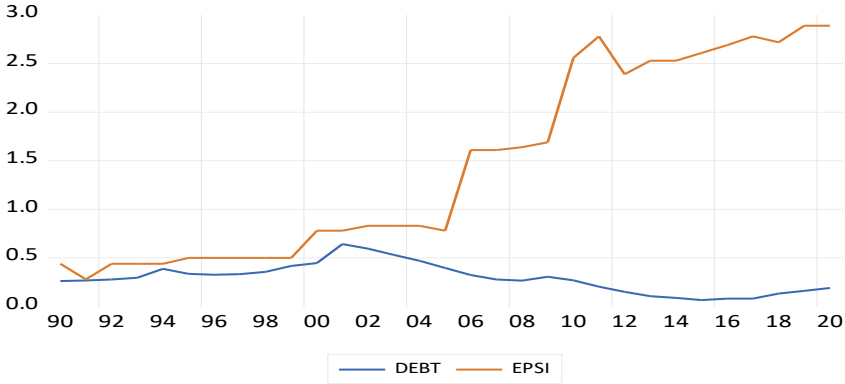
Kellner ve Runkel (2024) çalışmasında, emisyon vergilendirmesi ile optimal kamu borcu arasındaki ilişki incelenmiştir. Sonuçlar, emisyon vergisinin kamu borcu üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratabileceğini, kısa vadede daha yüksek borç seviyelerinin çevresel politika hedeflerini desteklemek için gerekli olabileceğini öne sürmektedir. Shaari vd. (2024) çalışmasında, CO2 emisyonları ve kamu borcu arasındaki ilişki, Malezya örneği üzerinden analiz edilmiştir. Sonuçlar, CO2 emisyonları ile kamu borcu arasında olumlu bir ilişki olduğunu, çevresel bozulmanın kamu borcunu artırabileceğini ve bu konuda çevre dostu politikaların benimsenmesi gerektiğini göstermektedir. Sulong vd. (2024) çalışmasında, ASEAN-5 ülkelerinde ekonomik büyüme, yatırım ve çevresel bozulmanın kamu borcu üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Sonuçlar, çevresel bozulma ile kamu borcu arasında olumlu bir ilişki olduğunu, ekonomik büyüme ve yatırımın ise kamu borcunu artıran unsurlar olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma, çevresel bozulma ile kamu borcu arasındaki ilişkiyi inceleyen önemli çalışmalardan biridir ve politikaların çevre ile uyumlu ekonomik büyümeyi desteklemesi gerektiğini vurgulamaktadır.

3. VERİ SETİ VE METODOLOJİ

3.1. Veri Seti

Kamu borçluluğunun çevresel politika sıklığı üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmada veri seti olarak 1990-2020 yıllarını kapsayan kamu net borç stokunun GSYH oranı (debt) ve ülkelerin kamu çevre politikaları, kanunları, eylem planları gibi olguları içerisine alan çevre politika sıklığı değişken olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Kamu net borç stoku verisi HMB (2025) ve SBB (2025) tarafından elde edilmiştir. Çevresel politika sıklığı verisi ise OECD'den (2025) çekilmiştir. Çevresel politika sıklığı verisi hesaplaması 0 ve 6 arasında değişen değerler alan bir indeks olarak hesaplanmaktadır. Buna göre 13 politika aracını kapsayan verinin iklim değişikliği, hava kirliliğini azaltma, karbon salınımı gibi konulara odaklanmaktadır (Kruse vd., 2022). Şekil 1'de verilere ilişkin görselleştirmeler yer almaktadır.

Şekil 1. Verilere İlişkin Grafikler

3.2. Ekonometrik Metodoloji

Ekonometrik metodoloji kısmında uygulanan yönteme ilişkin teorik çerçeve anlatılmıştır. Buna göre birim kök yaklaşımı, Fourier fonksiyonlarıyla genişletilmiş ARDL modeli ve Fourier fonksiyonlarıyla genişletilmiş Toda-Yamamoto testine

yönelik süreçler anlatılmaktadır. Zaman serilerinde, serilerin durağan olup olmadığının sınanması için birçok test geliştirilmiştir. Nitekim bunlardan bazıları (Dickey & Fuller, 1979; Phillips & Perron, 1988) geleneksel olarak nitelendirilen testlerdir. Literatürde geleneksel olarak nitelendirilen ve çokça kullanılan başka bir testte Said & Dickey (1984) Genelleştirilmiş Dickey-Fuller (ADF) testidir. ADF testi serinin ortalamasının ya da varyansının geçmiş değerlerinden etkilenip etkilenmediğini kontrol etmektedir. ADF testi, Dickey-Fuller testine gecikmeli farklar ekleyerek otokorelasyonu ortadan kaldırmaktadır. Bu durum tam olarak DF testinin genişletilmiş halini temsil etmektedir. ADF testini ADF testine ilişkin matematiksel gösterim Denklem 1’de gösterilmektedir.

$$\Delta Y_t = \beta_0 + \beta_1 t + \beta_2 Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \beta_i \Delta Y_{t-i} + u_t \quad (1)$$

Denklemde hesaplanan $\beta_2=0$ ise seri durağan değil iken $\beta_2<0$ ise alternatifi olan seri durağan sonucunu ortaya koymaktadır.

Eşbütünleşme testleri en az iki zaman serisi değişkeni arasındaki uzun dönemdeki ilişkiyi ortaya çıkarmak için kullanılan yöntemlerdir. Literatüre ilk olarak Engle & Granger (1987) tarafından kazandırılan ve kalıntılara dayanan yöntemler zamanla değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Öte yandan ekonominin dinamik yapısını ortaya koyabilecek testler literatüre kazandırılmıştır. Nitekim kırılmaları yakalayabilen Gregory & Hansen (1996), Hatemi-J (2008), Maki (2012) ve Yılcı (2019) yapısal kırılmalı testler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pesaran vd. (2001) serilerin entegrasyon seviyesinin farklı düzeyde olduğu (I(0) veya I(1)) durumlarda da uygulanabilecek bir sınır testi yaklaşımı geliştirmişlerdir. Sınır testi ile serilere göre oluşturulan kukla değişkenler sayesinde kırılmalar yöntemde dikkate alınmaktadır. Ancak teste eklenen kukla değişkenler testin gücünü ve boyutunu zayıflatabilmektedir

(David vd., 2023). Bu tür problemlerin aşılabilmesi, mevsimsel ve yapısal kırılmaların tespit edilebilmesi için Yilanci vd. (2020) tarafından ARDL sınır testi yaklaşımı Fourier fonksiyonlarıyla genişletilmiştir. Fourier fonksiyonlarıyla genişletilmiş ARDL yaklaşımına ilişkin matematiksel gösterim Denklem 2-3'te yer almaktadır.

$$\begin{aligned} debt_t = & \alpha + \sum_{i=1}^p \beta_i debt_{t-i} + \sum_{i=1}^q \gamma_i EPSI_{t-j} \\ & + \sum_{k=1}^K \delta_k \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \phi_k \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + u_t \end{aligned} \quad (2)$$

$$\begin{aligned} EPSI_t = & \alpha + \sum_{i=1}^p \beta_i EPSI_{t-i} + \sum_{i=1}^q \gamma_i debt_{t-j} \\ & + \sum_{k=1}^K \delta_k \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \phi_k \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + u_t \end{aligned} \quad (3)$$

Model içerisinde yer alan “debt” değişkeni kamu borçlanmasının GSYH’ye olan oranını göstermekte iken “EPSI” ise çevresel kamu politikalarının sertliği göstermektedir. Trigonometrik terimler yapısal dönüşümleri ve kırılmaları yaklarken uygun frekans aralığını göstermektedir. Eşbütünleşme ilişkisinin ortaya çıkabilmesi için (McNown vd., 2018);

- $H_{0A}: \beta_i = \gamma_i = 0$ tüm değişkenlerin sıfıra eşit olduğu hipotez.
- $H_{0B}: \beta_i = 0$ bağımlı değişkenin sıfıra eşit olduğu hipotez.
- $H_{0C}: \gamma_i = 0$ bağımsız değişkenlerin sıfıra eşit olduğu hipotez.

k değerleri kesirli olduğu durumlarda yapısal kırılmaların model üzerinde kalıcı bir etkisi olduğu anlamına gelirken tam sayı olduğu durumlarda yapısal kırılmaların model üzerinde geçici etkiye sahip olduğu anlamına gelmektedir.

Kesirli Frekanslı Fourier Toda-Yamamoto nedensellik testi zamanla değişen ilişkileri ve yapısal kırılmaları dikkate alan, Fourier fonksiyonlarına dayalı ve temelini Toda-Yamamoto nedensellik testinden alan geliştirilmiş bir nedensellik testidir. Test 50-80 ($n \rightarrow \infty$) gözlem aralığında kullanılabilen kademeli değişimi yakalayarak nedensellik testlerini yapan bir testtir. Analizler sonucunda Wald istatistiği, Asimptotik p ve Bootstrap p değeri ile testin uygun seçilen gecikmesi ve frekans değerleri elde edilmiştir (Nazlıoğlu vd., 2016).

Denklem 4'te Toda-Yamamoto nedensellik testine ilişkin matematiksel gösterim yer almaktadır. Denklem 5'te kademeli geçiş ya da yapısal kırılmaların yakalanabilmesi için uygulanan nedenselliğin matematiksel gösterimi yer almaktadır.

$$Y_t = a + \beta_1 Y_{t-1} + \dots \beta_{p+d} Y_{t-(p+d)} + \epsilon_t \quad (4)$$

$$Y_t = a + \gamma_1 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \gamma_1 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \beta_1 Y_{t-1} + \dots \beta_{p+d} Y_{t-(p+d)} + \epsilon_t \quad (5)$$

$\sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right)$ ve $\cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right)$ mevsimsel ya da yapısal döngülerde yaşanan değişimleri yakalamak için kullanılan kesirli Fourier fonksiyonlarıdır. Test sayesinde sadece sert kırılmalar değil daha yumuşak yapısal kırılmalar gerçekleştirilebilmektedir. k döngü frekansını (aylık veri için 12 döngü), T toplam zaman aralığını ifade etmektedir. p maksimum gecikme, d modelde fark alma sonrasında eklenen gecikmeyi temsil eder. k/T kesirli frekansları temsil etmektedir (örneğin, 1.5 ya da 3.2 döngü). Frekanslar aynı zamanda döngüyü temsil etmektedir.

4. ANALİZ BULGULARI

Değişkenler arasındaki eşbütünleşik ve nedensellik ilişkisinin anlaşılabilmesi ve testlerin yapılabilmesi için uygulanan varsayım sınamaları bu bölümde yer almaktadır. Buna

göre ADF test istatistikleri, FARDL ve FTDY test istatistikleri sırasıyla yer almaktadır.

Tablo 1. ADF Test istatistikleri (debt & epsi)

Değişken	Metot	Değişken	T-istatistiği	P-değeri
Düzeyde				
debt	ADF	Sabitli	-1.31926	0.6069
epsi	ADF	Sabitli	-0.24772	0.9215
Farkta				
D(debt)	ADF	Sabitli	-3.84510	0.0067
D(epsi)	ADF	Sabitli	-5.94286	0.0000
<i>Not: Kritik değerler %1, %5 ve %10'a göre sırasıyla -3.679322, -2.967767 ve -2.622989'dur.</i>				

Tablo 1 debt (borç) ve epsi değişkenlerinin durağanlık durumlarını hem düzeyde hem de birinci farkta incelemektedir. Analiz, %1, %5 ve %10 anlamlılık düzeyleri için kritik değerlerle karşılaştırılarak yapılmıştır. debt değişkeni için ADF test istatistiği -1.319260 olup, %5 anlamlılık düzeyine ait kritik değer olan -2.967767'den daha büyük (mutlak değerce daha küçük) olduğu görülmektedir. P-değeri (0.6069) %5 anlamlılık düzeyinden durağan olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Epsi değişkeni için ADF test istatistiği -0.247728 olup yine %5 kritik değerinin mutlak değerinden küçüktür. P-değeri (0.9215) de %5 düzeyine göre anlamlı değildir. Serilerin birinci farkları alındığında debt serisi için kritik değer -3.845105 olup, %5 anlamlılık düzeyinde serinin durağan olduğu bunun yanında epsi serisi için yapılan fark işleminde ise test istatistiği -5.942867 olduğu ve %1 seviyesinde durağan olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. FARDL Test İstatistikleri

Model _i	k	F _A	t-istatistik	F _B	Eşbüt.
ARDL (4, 4) (epsi=f(debt))	1.37	5.5766	-1.2981	8.3014**	X
%1 Bootstrap Kritik Değerler*		13.290	-3.083	13.099	
%5 Bootstrap Kritik Değerler**		8.207	-2.201	7.565	
%10 Bootstrap Kritik Değerler***		6.488	-1.852	5.698	
Not: *, ** ve *** sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir. Ek olarak 10000 bootstrap simülasyonu kullanılarak kritik değerler elde edilmiştir.					

Tablo 2’ye bakıldığında epsi değişkenin bağımlı değişken olduğu modelde FA, t ve FB hipotezleri için yapılan sınamalarda sadece FB hipotezinin kritik değeri aştığı görülebilmektedir. Bu kapsamda hipotezlerin hepsinin sıfıra eşit olduğu durumların gerçekleşmemesi nedeniyle değişkenler arasında eşbütünleşik bir ilişkinin varlığına dolayısıyla uzun dönemli bir ilişkiye rastlanamamıştır. Ek olarak frekans değerinin kesirli olması serilerde meydana gelen yapısal kırılmaların etkisinin kalıcı olduğunu ortaya koymaktadır. Kurulan modelde Breusch-Godfrey (0.0218), Harvey (0.0695), Ramsey (0.5026), Cusum ve Cusumq (Ek-1) kararlılık sınamalarında varsayım sınamalarından alınan sonuçlara göre analiz sonuçları güvenilir olarak bulgulanmıştır.

Tablo 3. FTDY Nedensellik Testi İstatistikleri

Değişken	W. ist.	Asimp. p	Boots. p	Gecikme	Freq.
debt→epsi	2.78289	0.42632411	0.43480000	3	1.2

Değişkenler arasındaki nedensel ilişkinin ortaya konulabilmesi için yapılan testlerde hesaplanan Asimptotik p ve Bootstrap p değerlerinin %10’un üstünde olmasından kaynaklı H0 hipotezinin reddedilemeyeceği ve debt değişkenin epsi değişkenin nedeni olmadığı anlaşılmıştır. Spektral duruma bakıldığında döngünün değişkenler arasındaki ilişkinin 5.22 dönemli bir döngüye sahip olduğu bunun sonucunda ortalama her beş yılda bir döngüsel bir dalgalanmanın olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

² Dalga boyuna ilişkin tahmini hesaplama $T = \frac{2\pi}{\omega}$ formülü ile yapılmıştır. Denklemden yer alan ω frekansı temsil etmektedir (Detaylı bilgi için bkz. Breitung & Candelon, 2006).

5. SONUÇ

Çalışma, Türkiye’de kamu borçluluğunun çevresel kamu politikaları üzerindeki etkilerini 1990-2020 yıllarını kapsayan şekilde incelemiştir. Bu durumu test etmek için Türkiye’deki kamu borcundaki değişimin çevresel düzenlemelerde sertliği nasıl etkilediğini araştırmıştır. Söz konusu incelemenin etrafında şekillendiği araştırma sorusu, borç attıkça, çevresel politikalarda artış zamanla düşer mi, yoksa gevşeme gerçekleşir midir? Araştırma kamu net borç stoku ve çevresel politika sıklığını fourier fonksiyonlarıyla genişletilmiş ARDL ve Toda-Yamamoto testleriyle incelemiştir. Elde edilen bulgularda kamu politika sıklığı ve kamu net borç stoku arasında söz konusu dönemde herhangi bir eşbütünleşik ilişkinin ve nedensellik ilişkisinin bulunmadığı tespit edilmiştir. Ek olarak elde edilen bulgularda frekans değerlerinin kesirli olarak çıkması şoklar kaynaklı serilerde meydana gelen değişimlerle ortaya çıkan yumuşak ve sert kırılmaların etkisinin kalıcı olduğu tespit edilmiştir. Nedensellik testleri sonucu elde edilen frekans değerlerinde ise ortalama nedensellik döngüsünün 5.2 yıl olduğu ve bu sonuçlar ışığında kamu borcunun bir nedensellik olduğu durumda 5.2 yılda bir dalgalandıracağı gözlemlenmiştir.

Literatüre açısından çalışmanın benzer ve farklılaşan yönlerinin olduğu tespit edilebilmektedir. Çalışmanın bulguları, Fodha ve Seegmuller (2012, 2014), Clootens (2017), Boly vd. (2022) ve Baret & Menuet (2024) gibi literatürdeki önemli araştırmalarla uyumludur. Bu çalışmalar, kamu borcunun çevresel politika ve harcamalar üzerindeki etkisinin, borç seviyesi ve çevresel hedefler arasında hassas bir denge gerektirdiğini vurgulamaktadır. Özellikle kamu borcunun çevresel harcamalar için bir finansman aracı olabileceği, ancak borç seviyesi yükseldikçe çevresel politika uygulamalarının sürdürülebilirliğinin zorlaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Farooq vd. (2023) ve Shaari vd. (2023, 2024) gibi ampirik çalışmalar ise,

kamu borcunun çevresel bozulma üzerindeki etkisinin ülke gelir düzeyine ve kurumsal kaliteye bağlı olarak değişebileceğini, yüksek borç seviyelerinin çevresel politika sıkılığını olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir. Bu açıdan, Türkiye örneğinde de benzer bir dinamik gözlenmiştir.

Ayrıışan noktaları açısından bir değerlendirme yapıldığında Fourier fonksiyonlarıyla genişletilmiş modellerin kullanılması zaman serilerindeki kırılmalar ve döngüler modellere eklenerek daha hassas bulguların elde edilebilmesini sağlamıştır. Bu kapsamda değişkenler arasında nedensellik ve eşbütünleşik ilişki ortaya konamasa da döngüsel ve yapısal değişimlere duyarlı olduğu tespit edilmiştir. Bir diğer özgün katkı, kamu borçluluğunun çevresel politika sıkılığı üzerindeki etkisinin yönü ve büyüklüğünün, borç yönetimi stratejileri ve çevresel politika tasarımındaki değişikliklerle birlikte zamana bağlı olarak değişkenlik gösterebileceğinin tespit edilmesidir. Literatürdeki birçok çalışmaya göre genellikle statik veya kısa dönemli analizlere odaklanırken bu çalışma kullandığı yöntem ve veri seti genişliği açısından uzun dönemli ve yapısal kırılmaları içeren bir perspektif sunarak literatüre katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Azikin, I. S., Utina, D. A., Maddatuang, B., Baharuddin, N., Ridzuan, A. R., & Abd Rahman, N. H. (2024). How do environmental quality and technology affect public debt in Indonesia? A time series analysis. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 14(1), 441–446.
- Baret, M., & Menuet, M. (2024). Fiscal and environmental sustainability: Is public debt environmentally friendly? *Environmental and Resource Economics*, 87, 1497–1520.
- Boly, M., Combes, J.-L., Menuet, M., Minea, A., Combes Motel, P., & Villieu, P. (2022). Can public debt mitigate environmental debt? Theory and empirical evidence. *Energy Economics*, 111, 105895.
- Breitung, J. ve Candelon, B. (2006). Testing for short- and long-run causality: A frequency-domain approach. *Journal of Econometrics*, 132(2), 363–378. doi:10.1016/j.jeconom.2005.02.004
- Clapp, B. W. (2013). *An Environmental History of Britain since the Industrial Revolution* (eBook.). New York: Routledge.
- Clootens, N. (2017). Public debt, life expectancy, and the environment. *Environmental Modeling & Assessment*, 22(3), 267–278.
- David, J., Abu, N., & Owolabi, A. (2023). *The Moderating Role of Corruption in the Oil Price-Economic Growth Relationship in an Oil-Dependent Economy: Evidence From Bootstrap ARDL With a Fourier Function* (SSRN Scholarly Paper No. 4731086). Social Science Research Network. <https://papers.ssrn.com/abstract=4731086>
- Davin, M., Fodha, M., & Seegmuller, T. (2023). Environment, public debt, and epidemics. *Journal of Public Economics Theory*, 25(6), 1270–1303.

- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366), 427-431. <https://doi.org/10.2307/2286348>
- Efthimiadis, T., & Tsintzos, P. (2023). From debt to green growth: A policy proposal. *Sustainability*, 15(4), 3506.
- Engle, R. F., & Granger, C. W. J. (1987). Co-Integration and Error Correction: Representation, Estimation, and Testing. *Econometrica*, 55(2), 251-276. <https://doi.org/10.2307/1913236>
- Farooq, F., Zaib, A., Faheem, M., & Gardezi, M. A. (2023). Public debt and environment degradation in OIC countries: The moderating role of institutional quality. *Environmental Science and Pollution Research*, 30, 55354–55371.
- Fodha, M., & Seegmuller, T. (2012). A note on environmental policy and public debt stabilization. *Macroeconomic Dynamics*, 16(3), 477–492.
- Fodha, M., & Seegmuller, T. (2014). Environmental quality, public debt and economic development. *Environmental and Resource Economics*, 57(3), 487–504.
- Gökmenoğlu, M., Bozkurt, A. A. ve Şimşek, A. (2024). Critic Temelli Aras ve Marcos Yöntemleriyle Kırılgan Beşli Ülkelerin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına Göre Yeniden Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksekokulu Sosyal Bilimler Dergisi*, (18), 11-37.
- Gregory, A. W., & Hansen, B. E. (1996). Residual-based tests for cointegration in models with regime shifts. *Journal of Econometrics*, 70(1), 99-126. [https://doi.org/10.1016/0304-4076\(96\)01685-7](https://doi.org/10.1016/0304-4076(96)01685-7)

- Hatemi-J, A. (2008). Tests for cointegration with two unknown regime shifts with an application to financial market integration. *Empirical Economics*, 35(3), 497-505. <https://doi.org/10.1007/s00181-007-0175-9>
- HMB. (2025). *Kamu Finansmanı* [Resmi]. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. <https://www.hmb.gov.tr/kategori/kamu-finansmani>
- Kellner, M., & Runkel, M. (2024). Climate policy and optimal public debt. *International Tax and Public Finance*, 31, 1584–1610.
- Kruse, T., Dechezlepretre, A., Saffar, R. ve Robert, L. (2022). *Measuring environmental policy stringency in OECD countries: An update of the OECD composite EPS indicator* (OECD Economics Department Working Papers No: 1703). Paris: OECD.
- Kruse, T., Dechezlepretre, A., Saffar, R., & Robert, L. (2022). *Measuring environmental policy stringency in OECD countries: An update of the OECD composite EPS indicator* (OECD Economics Department Working Papers No. 1703). OECD.
- Maki, D. (2012). Tests for cointegration allowing for an unknown number of breaks. *Economic Modelling*, 29(5), 2011-2015.
- McNown, R., Sam, C. Y., & Goh, S. K. (2018). Bootstrapping the autoregressive distributed lag test for cointegration. *Applied Economics*, 50(13), 1509-1521. <https://doi.org/10.1080/00036846.2017.1366643>
- Menguy, S. (2023). The fundamental character of the risk premium to influence the sustainability of the public debt. *Journal of Economic Analysis*, 2(1), 112–126.

- Naumenkova, S., Mishchenko, V., Chugunov, I., & Mishchenko, S. (2023). Debt-for-nature or climate swaps in public finance management. *Problems and Perspectives in Management*, 21(3), 698–713.
- Nazlioglu, S., Gormus, N. A., & Soytaş, U. (2016). Oil prices and real estate investment trusts (REITs): Gradual-shift causality and volatility transmission analysis. *Energy Economics*, 60(C), 168-175.
- OECD. (2025). *Data | OECD* [Resmi]. Environmental Policy Stringency Index. <https://www.oecd.org/en/data.html>
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289-326.
- Phillips, P. C. B., & Perron, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346. <https://doi.org/10.2307/2336182>
- Said, S. E., & Dickey, D. A. (1984). Testing for Unit Roots in Autoregressive-Moving Average Models of Unknown Order. *Biometrika*, 71(3), 599-607. <https://doi.org/10.2307/2336570>
- SBB. (2025). *Kamu Finansman Kaynakları* [Resmi]. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı-SBB. <https://www.sbb.gov.tr/>
- Shaari, M. S., Masnan, F., Abd Rani, M. J., Zainal Abidin, Z., Ridzuan, A. R., & Othman, N. (2023). The grim cost of economic growth and environmental degradation: A comprehensive panel ARDL study of public debt in the ASEAN-5 countries. *Sustainability*, 15, 10756.
- Shaari, M. S., Sulong, A., Ridzuan, A. R., Esquivias, M. A., & Lau, E. (2024). The carbon conundrum: Exploring CO2

emissions, public debt, and environmental policy. *Emerging Science Journal*, 8(3), 933–945.

Sulong, A., Esquivias, M. A., Shaari, M. S., & Rahim, H. A. (2024). The impacts of economic growth, investment, and environmental degradation on public debt: New evidence from the ASEAN-5 countries. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(8), 6391.

TÜİK. (2025). Çevre Koruma Harcama İstatistikleri. *Türkiye İstatistik Kurumu*. Resmi. 6 Temmuz 2025 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cevre-Koruma-Harcama-Istatistikleri-2023-53726> adresinden erişildi.

Yılancı, V. (2019). A Residual-Based Cointegration test with a Fourier Approximation. *MPRA Paper*, Article 95395. <https://ideas.repec.org/p/pra/mprapa/95395.html>

Yılancı, V., Bozoklu, S., & Görüş, M. S. (2020). Are BRICS countries pollution havens? Evidence from a bootstrap ARDL bounds testing approach with a Fourier function. *Sustainable Cities and Society*, 55, 102035. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2020.102035>

AKADEMİK PERSPEKTİFTEN MALİYE

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com